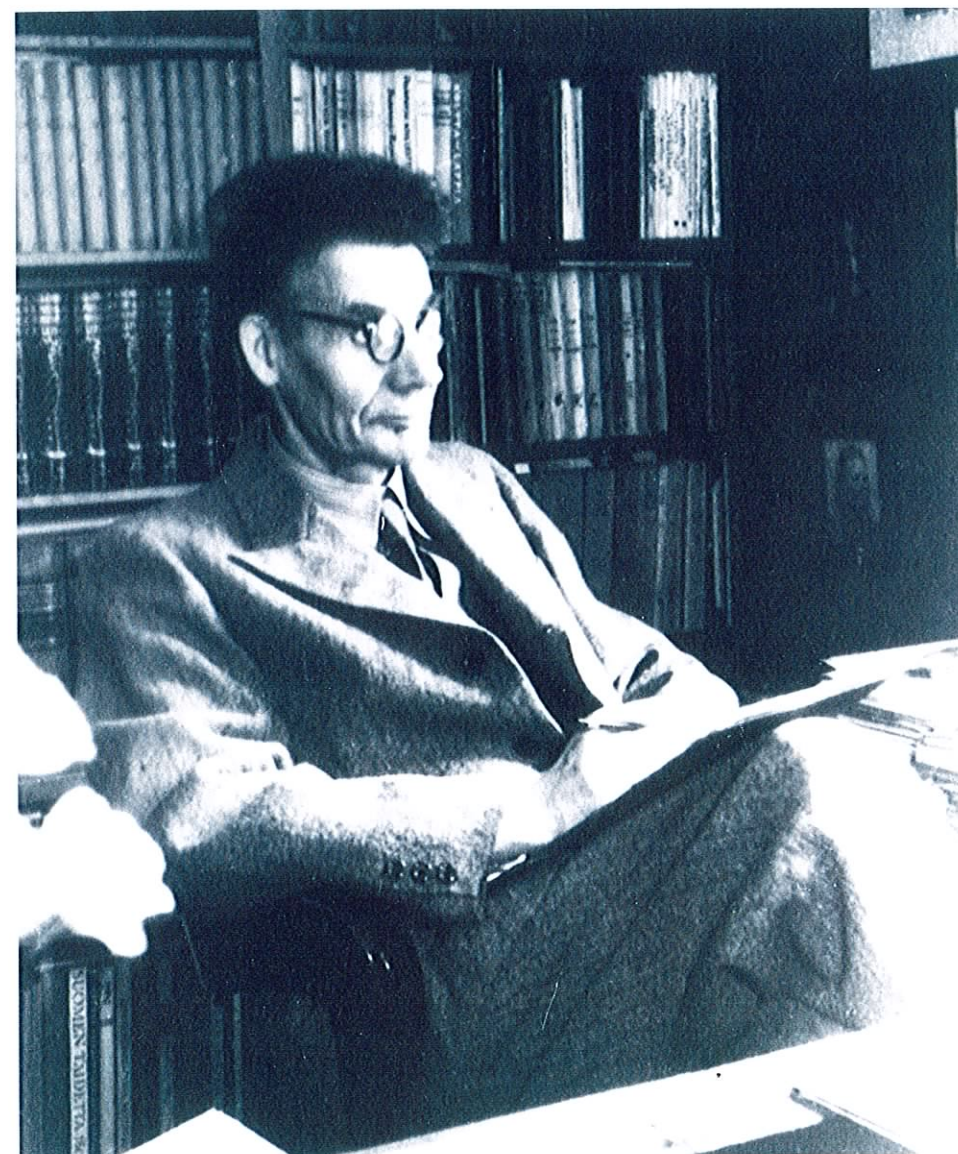


SAMULI PAULAHARJUN SÄÄTIÖN VUOSIKIRJA 2003



OMAKIRJA-PALVELUN TARJOAVAT:


AKATEEMINEN KIRJAKAUPPA
AKADEMISKA BOKHANDELN

THE DOCUMENT COMPANY

XEROX

lasipalatsi
glaspalatsi



**SAMULI PAULAHARJUN SÄÄTIÖN
VUOSIKIRJA 2003**

ESIPUHE

Vuonna 1999 perustetun Samuli Paulaharjun Säätiön toiminta-ajatuksena on määritelty Pohjanmaan kulttuurielämän, kansanperinteen keräämisen ja keruutulosten julkaisemisen tukeminen sekä kotiseututyön ja perinteisen käsityötaidon kehittäminen.

Toimintavuoden 2003 aikana säätiö toteutti tavoitteitaan kahdella taholla. Säätiö järjesti Kurikassa 9. elokuuta symposiumin teemana *Kärrynpyörästä kännykkään – Eteläpohjalaisen yrittämisen tie maailmalle – mitä siitä voi oppia?* Ajatuksena oli ollut osoittaa, mitä kaikkea kulttuuriin voi sisältyä. Toinen suurhanke oli syksyllä 2003 peruskoulun ja lukion oppilaille järjestetty valtakunnallinen perinteenkeruukilpailu.

Symposiumi halusi rakentaa siltaa elinkeinoelämän ja kulttuurin välille Samuli Paulaharjun hengessä. Haluttiin osoittaa, että yrittäjäyys on osa kulttuuria. Käsité kulttuuri merkitsee alun perin latinan sanan cultura pohjalta viljelystä, yhteisön tai koko ihmiskunnan henkisten ja aineellisten saavutusten kokonaisuutta, sivistystä.

Etelä-Pohjanmaa on aina ollut ja on yhä sekä yrittäjäyden että muun kulttuurin vahvojen miesten ja naisten aluetta. Symposiumin luennoitsijoidenkin juuret ovat syvällä Pohjanmaalla. Esitelmöitsijät olivat akateemisia, alansa merkittäviä suomalaisia vaikuttajia. Professori Jouko Tuomisto esittelee symposiumin teeman, Kännykstä kärrynpyörään, professori Pentti Yli-Jokipii selvittää pienteollisuutta Etelä-Pohjanmaalla, Suomen Pankin johtokunnan jäsen Sinikka Salo pohtii puheessaan rahan ja kulttuurin suhdetta toisiinsa. Professori Matti Uusitupa esittää yliopiston asemaa ja velvoitteita maakunnan kehittämisessä. Kysymykseen Mikä yhdistää kirkkomuusikkoa, teollisuusmiestä ja professoria vastausta etsii professori Pentti Pelto. Professori Janne Vilku vie lukijat 10 000 vuoden päähän tilanteeseen, jossa tulevaisuuden arkeologi on löytänyt tämän ajan kärrynpyörän ja kännykän. Kirjailija Orvokki Aution teemana oli pohjalainen nainen hyvässä ja pahassa. Kaupunginjohtaja Kimmo Jarva toi kaupungin tervehdyksen. Valitettavasti kahden viimeksi mainitun esitystä säätiö ei ole saanut käytettäväkseen, joten Jouko Tuomisto on julkaisua varten referoinut heidän puheensa. Jokaisen esitelmän alkuun on liitetty lyhyt Jouko Tuomiston esittely puhujasta ja hänen puheenvuorostaan.

Samaisena syksynä 2003 peruskoulun ja lukioiden oppilaille järjestettiin valtakunnallinen perinteenkeruukilpailu, jossa yhteistyökumppaneitamme olivat ÄOL, Kansanrunousarkisto, WSOY, Otava, Kurikka-lehti, Kurikan kaupunki ja Vierimaa Oy. Kilpailun tukijaksi lupautui eläkkeellä oleva kaupunginjohtaja Pekka Vuorinen. Kilpailussa painotettiin tehtävään paneutumista, tiedon huolellista keräämistä ja selkeää esittelyä sekä esittelyn persoonallisuutta ja ilmeikkyyttä. Tavoitteena oli kannustaa nuoria keräämään perinnettä ja perehtymään siihen, huomaamaan myös sen että he elävät itse keskellä perinnettä jota luovat paraikaa.

Kisan kummastakin sarjasta (7.–9. –luokkalaiset ja lukiolaiset) palkittiin viisi ansiokkainta perinteenkerääjää. Vuosijulkaisuun on otettu kirjoituksista neljä; kaksi työtä molemmista sarjoista. Yläasteelta Joonas Sihvo siirtää Samuli Paulaharjun tähän päivään ja Tiina Koskenvalta käsittelee leikkejä. Lukiolaisista koko kilpailun pääpalkinnon, kännykän, saanut Anu Haaparanta kertoo kännykän käyttötavoista ja Minnamari Laine kuvailee peräti 70 vuoden takaisia leikkejä. Kaikki kilpailuun osallistuneet työt on luovutettu Kansanrunousarkiston tutkijoiden käyttöön.

Runsas osallistuminen kirjoituskilpailuun sekä symposiumiin osoittaa, että säätiön työllä tulee olemaan jatkuvuutta.

Marjut Paulaharju
hallituksen puheenjohtaja

Julkaisija: *Samuli Paulaharjun Säätiö*
Valokuvat: *Minna Leppinen*
Taitto: *AP Suomalainen*
Kirja kerrallaan, Helsinki 2004

SISÄLLYSLUETTELO

<i>Marjut Paulaharju</i>	Esipuhe	5
--------------------------------	---------	---

SYMPOSIUM

<i>Professori Jouko Tuomisto</i>	Symposiumin avaus	9
<i>Kaupunginjohtaja Kimmo Jarva</i>	Mitä kuuluu kaupungille?	12
<i>Professori Pentti Yli-Jokipii</i>	Innovaatiokeskusten historiaa E-P:llä	13
<i>Pankinjohtaja Sinikka Salo</i>	Raha ja kulttuuri	18
<i>Professori Matti Unsitupa</i>	Yliopisto veneemme perämootti	26
<i>Professori Pentti Peltö</i>	Soitinrakentamisen taidosta	31
<i>Kirjailija Orvokki Autio</i>	Pohjalainen nainen	37
<i>Professori Janne Vilkuna</i>	Kun arkeologi löytää kännykän	38

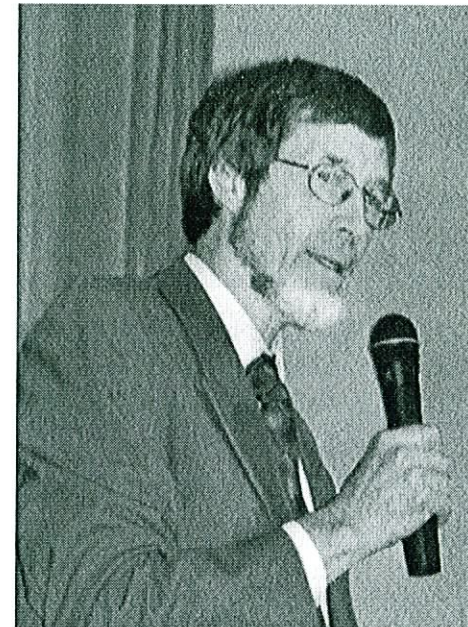
PERINTEENKERUUKILPAILU

<i>Joonas Sihvo, Mäntysalo</i>	Neljä päivää Samulin elämästä	43
<i>Tiina Koskenvalta, Kurikka</i>	Leikit	50
<i>Anu Haaparanta, Tampere</i>	Nuorten tavat kännykällä ja sähköpostilla	53
<i>Minnamari Laine, Kurikka</i>	Leikit ennen ja nyt	58
	Päätössanat	72

Samuli Paulaharju

–symposium 9.8.2003

AVAUSPUHE



*Jouko Tuomisto
professori
Valtuuskunnan puheenjohtaja*

Hyvät Samuli Paulaharju -symposiumin osanottajat

Kulttuuri on hyvin monimuotoinen asia. Turun yliopiston perinnöllisyystieteen professori Petter Portin, naapurin poikia muuten Kruunupyystä, kirjoitti kaksi viikkoa ennen tätä symposiumia Helsingin Sanomien vieraskynäartikkelissa, että kulttuuria on eräässä muodossa jo simpansseilla ja kääpiösimpansseilla. Ne oppivat ja opettavat toisiakin esimerkiksi murskaamaan pähkinöitä ja poimimaan termiittejä niiden pesäkoloista. Eli kulttuuri voidaan ymmärtää käyttäytymisen muuttumiseksi oppimisen ja opetuksen kautta. Tämä suurelta osin erottaa ihmisen eläimistä, koska eläimet pääasiassa toimivat perittyjen vaistomaisten taitojen varassa.

Tämä kyky hyödyntää kulttuuria tekee ihmisen paljon joustavammaksi kuin mikään eläin. Ihminen pystyy elämään hyvin monenlaisissa oloissa, koska hän voi opittujen keinojen avulla hankkia ruokaa, vaatteita itseään kylmässä, asua suojatuissa oloissa, liikkua paljon laajemmalti kuin pystyy kävelemään. Sen lisäksi hän voi viihdyttää ja huvittaa itseään vaikkapa tällaisissa symposiumeissa – tai konserteissa tai sirkuksessa.

Tässä symposiumissa puhumme kulttuurista hyvin monessa mielessä. Kuten tullette näkemään, kulttuurilla on hyvin monenlaisia tarinoita kerrottavanaan. Mutta aivan erityisesti tämä symposiumi haluaa sanoa, että ei ole olemassa kulttuuria ilman elinkeinoelämää, eikä ole olemassa elinkeinoelämää ilman kulttuuria. Kun kivikauden mies keksi keihäänkärjen, metsästyskulttuuri nytkähti askeleen eteenpäin. Keihäänkärki oli kulttuuria jo silloin, kun Hirvi-Heikki käytti sitä hirvenmetsästyksen, eikä vasta nyt, kun se on museon vitriinissä. Kivikauden mies tarvitsi kulttuuria elääkseen, ja erityisesti täällä pohjoisessa, jossa ei voi vain maata banaanipuun alla ja odottaa hedelmien kypsymistä. Ilman kulttuuria kivikauden mies olisi Suomessa kuollut nälkään ja kylmään.

Samuli Paulaharju on kuvannut yhden aikakauden kulttuuria hyvin monipuolisesti. Tuo aikakausi oli pääasiassa 1800-lukua, joka Suomessa tarkoitti maatalouden omavaraistalouden viimeisiä aikoja ja pienteollistumisen alkua. Kurikan kirjassaan Paulaharju kuvaa maatalouden vuodentakaisen talven härkäviikoista syksyn satoon, arjen ja juhlan. Mutta Paulaharju kuvaa tarkasti ja yksityiskohtaisesti myös monenlaisen hantvärkkärin, suutarin, kräätarin, kärrymiehen, muurarin, maalarin, ja sepän ja puusepän arkista aherrusta ja sen tuloksia. Hän menee myös keittiön puolelle ja kuvaa pylysyvelliä ja klimppisopaa, leipomukset ja juuston ja kropsunteon. Ja kun emänniltä vielä aikaa riitti, niin sitten villat ja pellavat ja kaikki, mitä niistä saatiin aikaan. Paloluoman Maijan kukkaryijy oli takuulla kulttuurituote, mutta kulttuurituotteita olivat pahaasetkin rasat, joilla Suomen talvessa tarjettiin.

Tällä hetkellä puhumme globaalistumisesta. Se tarkoittaa sitä, että talouselämä vaikuttaa koko maailmaan ja koko maailma vaikuttaa myös meidän talouselämäämme. Toisten mielestä globaalistumista pitää vastustaa, koska se hävittää kansallista kulttuuria ja tekee kaikki riippuvaisiksi ylikansallisista yhtiöistä. Jopa pienemmät valtiot ja varsinkin kehitysmaat, ovat näiden armoilla.

Globaalistumisesta voi ajatella, että olemme uuden asian edessä. Mutta kun katsomme Etelä-Pohjanmaan historiaa, ei se uutuus niin selvä olekaan. 1800-luvun maatalous oli vielä suhteellisen omavaraista, mutta kun Kurikassa väki kasvoi nopeammin kuin maata löytyi raivattavaksi, mistäs sitten ruvettiin leipää tai ainakin leivän päälle sörvintä ottamaan? Ruvettiin tekemään sellaisia tuotteita, joita voitiin viedä oman paikkakunnan ulkopuolelle. Siitä se alkoi Kurikan globaalistuminen.

Kun Harjun Jaakkoo oli myymässä yksinkertaisia häkkikärryjä Vaasan torilla, vei joku herra hänet lähitalon pihalle ja näytti turkulaisia kärryjä sanoen: "Rupia tekemähän tuollaasia ... ne kaupaksi menöö" (Rintakylä ja larvamaita, s. 223). Ja Jaakkoo tuumaili, mittaili, kokeili ja sai lopulta aikaan sirot linjaarien päällä keinahtelevat kärryt, niin että nuoripari voi heiluen ja keikkuen tehdä matkaa. Ja kaupaksi alkoivat mennä. Tähän kaupantekoon tarvittiin tietoa uudesta kulttuurista, uusia ajatuksia siitä, mikä ihmisiä matkanteossa viehättää.

Vaasan torilla kurikkalainen kärrymies sitten oli myymässä turkulaisiaan, kun vaasalainen kyseli jotakin sellaista että "Va kostare oopokärry?" Ja oikea kärrymies ymmärsi, että ihmisen puhetta se taisi olla ja arvasi, jotta hurri tiedusteli, paljonko kärryt

maksavat. Osasi oikea kärrymies hyvin vastata: "Huntra viiskymmentä markkaa... huntra tiuku markkaa..." Myös kaupantekoon tarvittiin tietoa toisen kulttuurista, jopa ainakin alkeellista tietoa toisen kielestä, niin että kaupanteko saattoi onnistua.

Globaalistuvassa maailmassa edellytykset ovat monimutkaisempia, mutta kyse on melko samanlaisista perusasioista. Suomalaisista yrityksistä Nokia on onnistunut ennakoimaan sitä, minkälaisia välineitä nykykulttuurin ihmiset haluavat ostaa, ja nämä välineet, kuten kännykät, ovat myös alkaneet voimakkaasti muuttaa kulttuuriamme. Näiden vuorovaikutuksien ymmärtäminen on elinkeinoelämälle äärimmäisen tärkeää. Vaikka tekisi kuinka hyviä tuotteita, niitä ei saa kaupaksi, ellei ymmärrä, mitä ihmiset haluavat. Tämä taas on vahvasti kulttuurisidonnainen asia.

Erityisen selvästi tämä tulee esille, kun ruvetaan asioimaan hyvin erilaisten kulttuuripiirien kanssa kuin omamme. Esimerkiksi Kaukoidän monituhatuotisten kulttuurien arvot ja asenteet ovat monessa

suhteessa erilaiset kuin omamme, niin heidän tarpeensa kuin heidän kaupankäyntitapansakin. Näiden kulttuuristen erojen ymmärtäminen on keskeistä myös suomalaisille, jotka aikovat siellä myydä jotakin - kännyköitä tai muuta. Ei enää riitä se, että pystyy sanomaan "huntra tiuku markkaa".

Tätä samaa kulttuurien ymmärtämistä tarvitaan missä tahansa elinkeinoelämässä. Ihmiset eivät osta pelkkiä esineitä, vaan esineisiin sitoutuu aina erilaisia arvoja, odotuksia, sekä tiedostettuja että tiedostamattomia merkityksiä, ja varmaan aina myös Pohjanmaalla hyvin tuttua asiaa, tarvetta vähä näyttää naapurille, pätemisen tarvetta. Sitä varten elinkeinoelämä on monimutkainen asia, joka on koko ajan kytköksissä kulttuurin ja kulttuurien kanssa. Siksi on tärkeää, että tästä asiasta keskustellaan ja sitä mietitään yhteiskunnassa.

Tämä symposiumi on esimerkki tällaisesta keskustelusta elinkeinoelämän ja kulttuurin vuorovaikutuksesta.

MITÄ KUULUU KAUPUNGILLE?



Kimmo Jarva
Kurikan kaupunginjohtaja

Ei mikään kulttuuri eikä mikään elinkeinoelämä toimi ilman yhteisiä pelisääntöjä, se nähdään kovin monessa paikassa maailmalla tällä hetkellä. Jos hallinto ei toimi, ei mikään muukaan toimi, koska kenelläkään ei ole rauhaa tehdä mitään. Suomessa kunta on tärkeä oman alueensa toimintaedellytysten ylläpitäjä ja siksi on oikein ja kohtuullista, että tämän symposiumin alussa kuulemme, mitä Kurikan kaupungille kuuluu.

Kaupunginjohtaja Kimmo Jarva toivotti symposiumin puhujat ja yleisön tervetulleeksi. Hän kehui puheessaan paikallista yrittäjähenkeä ja monipuolista toimialarakennetta. Hän listasi yrittäjyyden taustavoimiksi kotiseuturakkauden, yritysten välisen yhteistyön ja minä itte -hengen. Hän totesi, että kaikki halutaan tehdä paremmin kuin krannissa, eli kateus käännetään voimavaraksi. Kaiken kaikkiaan aloitus uudessa tehtävässä on ollut positiivinen kokemus.



Kuvassa oikealta Kimmo Jarva, Pentti Yli-Jokipii, Janne Vilku, Matti Uusitupa, Tuomo ja Sinikka Salo ja Pentti Peltö.

ETELÄ-POHJANMAA ENNEN JA NYT



Kun lähemme katsomaan kulttuurin ja elinkeinoelämän yhteyksiä Pohjanmaalla, on syytä katsoa historian kulkua. Elinkeinoelämä selittää enemmän historiaamme kuin se, kuka oli Ruotsin kuningas milläkin vuosisadalla. Historioitsijat selittävät monia yhteiskunnallisia asioita taloudellisilla syillä, jopa Nuijasodan ja Härmän häjyjen väkivaltaliikkeen syntymisen. Monet elinkeinot ovat liikkuneet mereltä sisämaahan päin pitkin jokilaaksoja. Ensin metsästys, sitten maanviljelys, sitten tervanpoltto, sitten pienteollisuus. Miten tämä oikein kävikään, kertoo meille nyt

Turun yliopiston kulttuurimaantieteen professori, naapurin poika Jalasjärveltä – Pentti Yli-Jokipii

*Pentti Yli-Jokipii
maantieteen professori
Turun yliopisto*

PIENTEOLLISUUDEN INNOVAATIOKESKUKSET ETELÄ-POHJANMAALLA MENNEESTÄ NYKYAIKAAN

Esitelmäni otsikossa oleva sana innovaatio on vanhastaan suomennettu sanalla kulttuuriuutuus. Silloin sana kulttuuri on puolestaan mielletty laajasti ihmistoiminnaksi eli sisältäväksi ihmisen ulkoisen, usein taloudellisen, toiminnan (cultura agri) ja sisäisen henkisen toiminnan (cultura animi). Kaikki ihmistoiminnan piirteet taloudesta hengenviljelyyn asti ovat alun perin olleet innovaatioita; samoin kaikki ihmistoiminnan luonnehtimassa kulttuurimaisemassa näkyvät piirteet ovat alun perin olleet innovaatioita. Otsikon sana innovaatiokeskus taas johtaa ajatukset innovaation diffuusioon, leviämisprosessiin, jossa innovaatio leviämiskeskuksesta kulkeutuu ympäristöönsä eli uudistuminen tapahtuu. Latinan sana innovare, uudistaa, on kulkeutunut sekin innovaationa englanninkieleen, an innovation, ja sieltä meille tämä kansainvälinen sana innovaatio.

Innovaatio voi olla tuote, tapahtuma, asia, idea, esine, tekniikka tai ilmiö, joka johtaa uuteen ja on hyödyllinen. Pääasia on, että innovaatio on sen omaksujalle uusi. Ihmiskunnan hyödyllisimmästä keksinnöstä on väitelty. Onko se esimerkiksi pyörä, kompassi, kirja, lannoite, puhelin tai vaikkapa aspiriini. Meillä kaikilla on tästä oma käsityksemme. Omasta mielestäni se on sähkö. Kerrotaan sähköilmiön keksijästä, joka meni esittelemään sitä vallanpitäjille. Nämä halveksuivat näkymätöntä innovaatiota ja lähettivät hänet pois. Ulos mennessään hän mutisi huuliensa välistä: "Luulen, että jonakin päivänä voitte vielä verottaa sitä". Näin on myös tapahtunut.

Innovaation diffuusiosta tarvitaan itse innovaation lisäksi kulkeutumiskanavat, leviämiseen tarvittava aika ja yhteiskunnallinen tilanne sekä järjestelmä, jossa leviäminen tapahtuu. Ihmisten välinen psykologinen ja taloudellinen kyky hyväksyä uusia asioita samallakin alueella vaihtelee suuresti. Samoin ihmisten halukkuus kertoa käyttöön otetusta innovaatiosta vaihtelee, ja ihmisillä on erilainen alueellisesti rajoittunut sosiaalinen verkosto.

Innovaation leviämisen ensimmäisessä eli primääriavaiheessa innovaatio alkaa levitä leviämiskeskuksen ympäristöön. Tätä seuraa diffuusiovaihe, sen jälkeen tiivistymisvaihe ja lopulta kyllästymis- eli saturaatiovaihe, jossa leviäminen saavuttaa huippunsa. Leviäminen omaksumisprosentin mukaan noudattaa logistista kasvukäyrää eli hieman kumollaan olevan S-kirjaimen muotoista käyrää. Ihmisistä voidaan vastaanottamiskyvyn mukaan erotella innovaattorit, varhaisomaksijat, varhaisenemmistö ja vitkastelijat. Innovaattorit ovat nopeimpia ja vitkastelijat hitaimpia omaksujia.

Innovaation omaksuneet henkilöt voivat muuttaessaan siirtää innovaation mukanaan uudelle paikkakunnalle. Innovaation hierarkkisessa diffuusiosta taas innovaatio välittyy ensin ympäristössään merkittävimmille omaksujille, jotka välittävät sen edelleen seuraavalle hierarkkiselle ryhmälle. Suomalaisen politiikan kaikkien aikojen nerokkain organisaattori, Arvo Korsimo, noudatti tukimiesjärjestelmässään hierarkkista diffuusiota tietämättä innovaation hierarkkisen diffuusion teoriasta yhtään mitään. Hierarkkisessa diffuusiosta voi olla kysymys myös eri hierarkiatasojen kaupungeista ja edelleen maalaiskunnista. Puhutaan myös kontakti-diffuusiosta, jossa innovaatio leviää kuin epidemia aina lähimmälle potentiaaliselle omaksujalle kontaktin kautta. Lopulta epidemia saa pandemian luonteen. Siinä innovaatio leviää suunnattoman laajalle ihmisjoukolle, kuten matkapuhelin-innovaatio nykyään.

Siirryn innovaatiokäsitteen ja innovaatioteorian käsittelyn jälkeen Etelä-Pohjanmaalle. Maakuntamme tyypillisiä pienteollisuuden innovaatiokeskittymiä on runsaasti: Jurvan huonekaluvalmistamot, Kauhavan puukontekijät, Kauhavan ja Lappajärven kudonnaisten valmistajat, Vähäkyrön pläkkiastian tekijät ja makkaranvalmistajat, Ylihärmän maatalouskoneiden valmistajat, Vimpelin suksientekijät, Alajärven hirsihuvilain valmistajat, Kurikan ja Ilmajoen ajokalujen valmistajat ja Kurikan lakkitehtailijat. Näiden kaikkien esittelemiseen annettu parikymmenminuuttinen ei riitä, joten on parasta lähteä liikkeelle selvittämään ensiksi niitä syitä, miksi tällaiset innovaatiokeskukset ovat Etelä-Pohjanmaalle syntyneet ja miten ne ovat kehittyneet. Sen jälkeen ehtinen käsittelemään vain yhden esimerkkitapauksen tästä läheltä eli Kurikan ajokaluteollisuuden.

Niitä varten, jotka haluavat syvällisempää perehtymistä Etelä-Pohjanmaan pienteollisuuskeskustusten syntyyn ja kehitykseen, mainitsen kolme väitöskirjaa: Pentti Virrankosken 40 vuotta sitten julkaiseman väitöskirjan "Myyntiä varten harjoitettu kotiteollisuus Suomessa autonomian ajan alkupuolella", oman väitöskirjani 36 vuoden takaa "Die Kleinindustrie in einigen Gemeinden Süd-Ostbottniens (Finnland). Eine genetische wirtschafts-geographische Untersuchung" sekä viime vuodelta vaasalaisen Riitta Kosken väitöskirjan "Pohjalaisen yrittäjyyden synty, leviäminen ja alueellinen eriytyminen".

Etelä-Pohjanmaan pienteollisuuden innovaatiokeskittymien juuret ovat kotiteollisuudessa, harjoittajiensa käden taidoissa, kätevytydessä ja pitkäjänteisyydessä: "Kyllä tohormma sanua, notta moomma tämän tehny". Kotiteollisuudesta erotetaan omaan tarpeeseen suuntautunut osa sekä myyntiä varten valmistettu osa. Myyntikotiteollisuuden harjoittaminen on edellyttänyt kätevytyden lisäksi liikevaistoa. Etelä-Pohjanmaan myyntikotiteollisuus lisääntyi ratkaisevasti 1800-luvun toisella puoliskolla erityisesti torpparien ja tilattomien keskuudessa. Tuohon aikaan omistusoikeus maahan, metsään ja karjaan ratkaisi paljolti elämisen laadun. Myyntikotiteollisuuden harjoittajia oli enemmän tilattoman kuin maata omistavan väestön keskuudessa. Myyntikotiteollisuus myös keskittyi erityisesti niihin osiin pitäjiä, missä maanlaatu oli epäsuotuisa ja sivuansiot tarpeellisia, koskapa ne toivat talouteen käteisvaroja silloin kun varsinainen maatalous ei niitä kyennyt antamaan. Myös Ruotsissa myyntikotiteollisuuden on erityisesti katsottu keskittyneen huonoille viljelyalueille Smälannin ylänköseuduille samoin kuin Saksassa maatalouden kannalta huonoille seuduille, erityisesti keskivuoristoalueille.

Oikeastaan koko Etelä-Pohjanmaalla oli 1800-luvun jälkipuoliskolla sivuansioden tarve suuri, koska huomattavia rahatuloloja antanut tervanpoltto maakunnan ydinalueelta loppui. Sivutulosten tarvetta lisäsi maakunnan suhteellinen liikaväestö, liika määrä väestöä agraariresursseihin nähden. Maanviljelys ei voinut antaa kaikille riittävää toimeentuloa. Erityisesti talviansiomahdollisuudet olivat vähäiset, sillä tervatalouden rasittamista metsistä ei riittänyt kaikille ansioita. 1870-luvulta maakunnasta alkoikin runsas siirtolaisuus Amerikkaan. Sen eräänä tärkeänä syynä on pidetty juuri talviansiomahdollisuuksien vähyyttä. Yhtä hyvin tämä seikka voidaan katsoa myös myyntikotiteollisuuden synnyn ja lisääntymisen tärkeäksi syyksi, sillä myyntikotiteollisuus keskittyi juuri talvipuolelle vuotta ja merkitsi eräänlaista hätäaputyötä. Talviansiomahdollisuuksien vähyys on myös ulkomaisissa tutkimuksissa todettu siirtolaisuuden syyksi ja myyntikotiteollisuuden puolestaan estäneen siirtolaisuutta. Ilmeisesti siis samat perussyöt – suhteellisen liikaväestön suuruus ja raha-ansiomahdollisuuksien vähyys erityisesti talvipuolella vuotta – edistivät sekä siirtolaisuutta että myyntikotiteollisuutta.

Taloudellisten seikkojen ohella myyntikotiteollisuusyritysten ja niistä versoneiden pienteollisuusyritysten ja myöhemmin jopa keskisuuren teollisuusyritysten syntyyn huomion-arvoisia selittäviä tekijöitä innovaatioiden leviämisen kannalta ovat ihmisten väliset kontaktit. Yhtä jonkin uuden tyyppin yrityksen perustajaa on seurannut joukko jäljittelijöitä idean levitessä ympäristöön. Tästä johtuu saman pienteollisuuden yritystyyppien keskittyminen aina yhdelle seudulle. Kun paikkakunnalle on toiminnan lisääntyä syntynyt raaka-aineiden ja markkinoinnin välitystä, keskittyminen on käynyt taloudellisesti edulliseksi: pienyritykset ovat päässeet osallisiksi suurimittaisen tuotannon eduista, kun välitysliike on esimerkiksi ostanut suuren raaka-aine-erän ja myynyt sen edelleen yrittäjille. Yhtenä uusien pienyritysten synnyn edellytyksenä on ollut artikkelien yksinkertaisuus eli suhteellisen helppo jäljiteltävyys.

Työntekijäin irtautuessa itsenäisiksi yrittäjiksi on syntynyt varsin monimutkainen yritysten polveutumisjärjestelmä, ikään kuin sukupuu, toiminnan jatkuessa paikkakunnalla vuosikymmeniä.

Yrityksien synnyn innovaation leviämässä ovat aina lopullisesti ratkaisseet henkilökohtaiset syyt, jotka aiheuttavat idean soveltamisen käytäntöön. Tätä voidaan nimittää teollisuusyrityksen perustamisen motivaatioksi. Jonkin pienteollisuudenalan innovaation leviämässä idean omaksumisen tavallisin motivaatio lienee ollut se, että on nähty toisten menestyvän kyseisellä alalla. Erityisesti pienviljelijäväestön suuri sivutulon tarve on edistänyt pienteollisuusyritysten syntyä. Pienteollisuudesta on muodostunut eräänlainen pakonomainen ilmiö, ellei paikkakunnalta ole haluttu muuttaa pois. Pienteollisuus on ainakin aluksi yritysten perustajien valtaosalle ollut toimeentulon tai lisäansioden hankinnan kuin varsinaisesti voiton maksimointipyrkimysten väline. Olen käyttänyt termiä harjoittajansa toimeentuloteollisuus. Osa tällä tavoin syntyneistä yrityksistä on niiden omistajaohittajien yrittäjäkyvyn ja liikevaiston ansiosta kehittynyt keskisuureen ja jopa suureen mittakaavaan, ja näissä yrityksissä pyritään tietysti myös yrityksen jatkuvaan kasvuun, liikevaihdon ja tuloksen lisäämiseen eli voiton maksimointiin. Näistä yrityksistä on Etelä-Pohjanmaan maakunnassa lukuisia esimerkkejä, jotka ovat yleisön tiedossa, eikä niistä kannata nostaa esiin yksittäisiä esimerkkejä. Luonnollisesti on myös tarvittu suotuisia kehitysolosuhteita. Esimerkiksi sodanjälkeinen tavarapula aikanaan auttoi useita näistä vanhoista yrityksistä erityisen kasvuvauhdin alkuun.

Kun Riitta Kosken tuoreen väitöskirjan mukaan tarkastelee edellä lyhyesti mainittuja pitäjittäisiä Etelä-Pohjanmaan pienteollisuuden innovaatiokeskuksia, keskeinen havainto on se, että ne ovat muuttuneet innovaation leviämisprosessin myötä seudullisiksi eli että innovaatio on levinnyt lähtöpaikkakunnalta lähiympäristön pitäjiin. Toinen keskeinen havainto on sitten tuo jo mainitsemani seikka eli joidenkin yritysten kasvu merkittävästi muita suurempaan ja tehokkaampaan mittakaavaan. Parhaat kasvuedellytykset ovat olleet niillä yrityksillä, jotka perustuvat kaukoraaka-aineisiin ja kaukomarkkinointiin, edellytyksenä tietenkin se, että osaa-mista on riittänyt tuotteiden ja tuotantomenetelmien muuttuessa entistä vaativammiksi.

Siirryn seuraavaksi vielä kertomaan Ilmajoen-Kurikan ajokaluteollisuuden esimerkitapauksesta. Virrankosken väitöskirjan mukaan hevosajoneuvojen valmistus oli 1800-luvulla Suomen pitäjissä varsin tasaisesti levinnyt taito omiksi tarpeiksi, mutta jokainen talonpoika ei kuitenkaan näin vaativiin töihin kyennyt. Virrankosken mukaan Etelä-Pohjanmaalla ajoneuvojen, jousitettujen kääsien, valmistus sivuelinkeinoksi vakiintui ensiksi ruotsinkielisellä rannikolla, Närpiössä. Olisiko ajoneuvojen valmistus sieltä sitten levinnyt Ilmajoen Kõnneille, sitä emme aivan varmuudella tiedä. Historioitsija Aulis J. Alanen on kuitenkin päätellyt, että koko Ilmajoen suurpitäjänsä ajokaluvalmistuksen herätteet ja tekniset edellytykset tulivat nimenomaan Kõnneiltä. Pentti Virrankoski on yhtynyt tähän käsitykseen.

Kurikan kappelissa kärryjen ja rekien valmistuksesta tuli huomattavan tärkeä elinkeino, kun Samuli Paulaharjun isoisä Juha Siltala poikineen alkoi valmistaa sekä rekiä että kärryjä, Samuli Paulaharjun mukaan myös Kõnneiltä saatujen herätteiden mukaan. Erityisen merkittäväksi Ilmajoen ajokaluteollisuus kehittyi Kurikan, Jurvan ja Ilmajoen rajoilla, Nopankylässä. Kyseessä olivat larvamaat, pienipeltiset hallanarat moreenimaat, jotka olivat torpparien ja mäkitupalaien hallussa. Virrankoski on kertonut näistä kylistä erillisessä pienimuotoisessa Ilmajoen ajokaluteollisuuden historiassaan ”Kärryseppiä ja rekinikkareita”. Hänen mukaansa

näissä kylissä elämiseen päti sanonta: ”Hyvä koto, kun leivän muualta hankkii.” Tiivistäen sanottuna näissä larvakylissä turvauduttiin tervanpolttoelinkeinon jälkeen ajokaluvalmistukseen. Ajokaluja myytiin markkinoilla, tehtiin tilaustyönä ja kuljetettiin talo talolta kaupitellen. Viimeksi mainittua nimitettiin maakuntaan viemiseksi. Tämä varsin alkeellinen markkinointitapa luonnehti muutoinkin pitkään Etelä-Pohjanmaan koti- ja pienteollisuus-tuotteiden markkinointia.

Kurikkalaisen ajokaluvalmistajan Jaakko Huhtasen lähetti 1898 Vaasan läänin maanviljelysseura oppiin turkulaiseen ajokalutehtaan. Sieltä palattuaan hän seuraavana vuonna eli 1899 perusti Miedon kylään Kurikan ajokalutehtaan. Sen yhteyteen tuli maanviljelysseuran avustuksella ajokalukoulu. Kurikan pienet ajokaluvalmistajat perustivat vuonna 1903 opettaja Kaarlo Saaren johdolla markkinointiosuuskunnan.

Hinnoitteluerimielisyyksien vuoksi tämä kuitenkin hajosi ja muutettiin 1911 osakeyhtiöksi, joka osti Kurikan ajokalutehtaan ja sen yhteydessä toiminut ajokalukoulu lopetettiin. Osoituksena Kurikan ajokalutehtaan valmistuksen laajuudesta ja maineesta oli tähän aikaan se, että se pääsi osalliseksi Venäjän sotatilauksista ensimmäisen maailmansodan aikana. Kurikan Ajokalutehtaan toiminta jatkui runsaana aina toiseen maailmansotaan saakka, minkä jälkeen tehtaan työntekijämäärä väheni hevosvetoisten ajokaluvalmistuksen kysynnän heikentyessä. 1950-luvulla Kurikan pienet ajokaluvalmistajat samoin kuljetusvälineiden muuttumisen johdosta joutuivat lopettamaan toimintansa. Samoin kävi Ilmajoella, mutta ajokaluvalmistuksessa saatuja taitoja sovellettiin huonekalujen valmistuksessa sekä taitavissa kirvesmiesporukoissa ympäri maata.

Vielä muutama sana kurikkalaisesta maineikkaasta yrityksestä nimeltä Velsa Oy. Se sai alkunsa 1936 edellä mainitun opettaja Kaarlo Saaren pojan Viljo Saaren aloitteesta. Hän toimi tuolloin Kurikan Ajokalutehtaan toimitusjohtajana, ja omistussuhteiden tässä yrityksessä muututtua hän yhdessä veljiensä kanssa perusti kirkonkylän asemalle täsmälleen samoja artikkeleja valmistavan tehtaan, joka aloitti laajan toiminnan. Velsa-nimi tulee alkukirjaimista Veljekset Saari. Tehtaaseen tuli lukuisasti Kurikan Ajokalutehtaan ammattitaitoisia työntekijöitä. Toisen maailmansodan aikana tehdas sai suorittaakseen asehankintoja ja jatkoi sen jälkeen vielä ajokaluvalmistusta artikkeleinaan kärryjen pyörästöt ja reet sekä kelkat. 1950-luvulla tehdas siirtyi maatalouskoneiden valmistukseen näiden artikkeleiden kysynnän lisääntyessä maatalouden nopean koneistuksen johdosta. Tärkeimmät valmistusartikkelit olivat pitkään viljankuivurit, traktorien työkonet ja kuljetuslaitteet. Yrityksen myöhemmät kehitysvaiheet lienevät täällä kuulijoille paremmin tuttuja ja tiedossa kuin mitä omat tietoni ovat. Näitä tarinoita Etelä-Pohjanmaan yrityshistorioista riittäisi lukemattomia. Itse keräsin niitä väitöskirjaani varten haastatteleamalla 390 pienyrityksen omistajat tai johtajat.

RAHA



Oli pitkällä rintamaalla sellaisiakin vaareja, joilla ei vain aitta ollut täynnä rukihiä, mutta vielä kaapinlota täynnä rahaa ja revenssiä taikka niitä oli arkun pohjalla taikka tuohikontissa aitan jyväläis. Siellä säilyivät varkahilta. Myllykylän äijällä oli sängyn pohjalla koltin alla iso kissinnahka pullollaan hopearahoja, ja se helähteli hyvin korjasti äijän kourissa.

Mutta rahatalot arkuinensa, jyväläisinensa ja kissinnahkoinensa olivat kumminkin entisten ukkojen rahapankkeja, ja rahapaapat pankinjohtajia, joilta inträssiä vastahan sai lainnata, kun tarvitsi. Piti vain antaa revenssi, jossa oli lujat takoosmiehet ja kaksi vierasta miestä toristamas, vielä puumerkit nimien alla ynnä inträssiä kuusi prosenttia saralta vuores.

Parhaiten paappojen hallussa saattoivat olla muutamit taloonkirjakkii panttina (Rintakylä ja larvamaita, s.67).

Mutta sitten tuli Suomeen ihka oma pankki ja ihka oma raha. Vuonna 1811 perustettiin Vaihetus-, Laina- ja Depositioni-Contori Suomen Suuren-Ruhtinaanmaassa. Se sai 1840 ruveta painamaan ruplia, ja 1860 omia markkoja. Pian sen jälkeen sen nimeksi tuli Suomen Pankki. Ja mitä sitten rahamaailmaan kuuluukaan, eivät taida eurot olla enää kissannahassa, siitä kertoo nyt Suomen Pankin johtokunnan jäsen, tällä kertaa naapurin tyttö Kauhajoelta ja – Sinikka Salo.

*Sinikka Salo
pankinjohtaja
Suomen Pankki*

RAHA JA KULTTUURI - VAI ONKO RAHAKIN KULTTUURIA?

Hyvät kuulijat! Samuli Paulaharju -symposiumin järjestäjien minulle antama aihe "Raha ja kulttuuri – vai onko rahakin kulttuuria?" on mielenkiintoinen. Vaikka

kulttuuria ja erityisesti ns. massakulttuuria tuotetaan jossain määrin markkinatalouden ehdoin yhtenä elinkeinona muiden joukossa, monilta osin kulttuuritoiminta

kuitenkin poikkeaa tavanomaisesta yritystoiminnasta ja siihen joudutaan ohjaamaan varoja muutenkin kuin markkinatalouden ehdoin. Tästä tai jostain muusta syystä kulttuurin ja "busineksen" välille pyritään usein tekemään tiettyä pesäeroa. Tämä jännite heijastuu ehkä jollakin tapaa myös esitykseni otsikosta.

Kiistämätön tosiasia lienee kuitenkin se, että kehittyneissä maissa havaitsemamme laaja ja monipuolinen kulttuurielämä on pitkälti sidoksissa nykyaikaiseen markkinatalouteen. Talouskasvun myötä kulttuurin asema näyttäisi vahvistuneen eikä se suinkaan ole heikentynyt kuten usein ajatellaan. Ainakin meillä on nyt enemmän erilaisia kulttuurityöntekijöitä, kuten kirjailijoita, näyttelijöitä, tanssijoita, muusikoita, säveltäjiä, maalareita ja kuvanveistäjiä kuin koskaan aikaisemmin. Itse asiassa kulttuurialan ammattilaisten lukumäärän lisääntyminen liittyy läheisesti työnjaon yleiseen eriytymiseen. Työnjaon eriytyminen on myös vaikuttanut merkittävästi käsityksemme siitä, mitä "kulttuurilla" tarkoitetaan. "Kulttuuri" ymmärretäänkin nykyisin usein tai jopa ensisijaisesti taiteilijoiden ja humanistisen alan ammattilaisten tekemisinä, siis niinä asioina ja ilmiöinä, joista on tapana kirjoittaa sanomalehtien kulttuurisivuilla. Toki sanalla on edelleen muitakin merkityksiä.

Pitkälle menevä työnjako edellyttää hyvin toimivia markkinoita ja tehokasta vaihdon välinettä, rahaa. Hyvätkään taloudelliset edellytykset eivät tietenkään sellaisenaan riitä takamaan kulttuurin kukoistusta, mutta ilman niitä kulttuurin asema väistämättä jää heikoksi. Kokemus on osoittanut, että voimavarat kulttuurin harjoittamiseksi löytyvät parhaiten vauraasta kansantaloudesta.

Kulttuurialan ammattilaiset ja muut kulttuurin puolestapuhujat joutuvat usein vetoamaan poliittisiin päätöksentekijöihin ja viime aikoina jälleen enenevästi yksityisiin sponsoreihin kulttuurin tukemiseksi. Tällöin tavallisesti tukeudutaan siihen kiistämättömään ja sinänsä täysin oikeutettuun lähtökohtaan, että kulttuuri on arvo sinänsä ja siihen tulee siksi ohjata varoja muutenkin kuin pelkästään taloudellisin perustein.

Mutta kulttuurin tukemista voidaan perustella taloudellisestikin. Erityisen hyvin tämä pitää mielestäni paikkansa Suomessa tässä ja nyt. Tahdoimmepa sitä tai emme, olemme pieni maa osana maailmantaloutta, jota luonnehtivat jatkuvasti tiivistyvä maailmanlaajuinen integraatio, kiristynyt kilpailu ja kulttuurillinen monipuolistuminen. Jotta voisimme menestyä maailmanlaajuisilla markkinoilla käytävässä kovassa kilpailussa, meidän on oltava taitavia paitsi insinööritiedoissa ja -taidoissa vaan myös kulttuurisessa, sosiaalisessa ja poliittisessa kanssakäymisessä. Näiden "pehmeiden" valmiuksien kehittämisessä taiteilla ja humanistisella kulttuurilla epäilemättä on aivan keskeinen osuus.

Rahan ja kulttuurin yhteyksiä voisi epäilemättä ruotia pitkäänkin. Siirryn kuitenkin nyt otsikkoni jälkimmäiseen aiheeseen eli kysymykseen siitä, onko rahakin kulttuuria. Koko rahataloutta tuskin voi pitää kulttuurina, ei ainakaan jos "kulttuuri" ymmärretään sillä tavalla suppeasti kuten nykyisin usein tehdään. Mutta suppeastakin näkökulmasta rahalla ja kulttuurilla on yhtymäkohtia. Rahakin on monella tavalla kulttuurituote. Vuonna 10

000 arkeologi voi tosiaan löytää ajaltamme kärrynpyörän ja kännykän. Mutta paljon helpommin hän luultavasti löytää metallirahoja. Samanlaisia rahakätköjä kuin aikaisemmilta aikakausilta tuskin löytyy, mutta hyvällä onnella arkeologi törmätä keräilijän rahakokoelmaan.

Rahojen kerääminen, numismatiikka, on kulttuuria siinä kuin esimerkiksi taulujen kerääminen. Keräilyn kohteet, siis metallirahat ja setelit, tehdään laillisiksi maksuvälineiksi. Siksi ne eivät voi olla taidetta taiteen vuoksi, eivätkä ainakaan yleensä myöskään uniikkikappaleita. Liikkeeseen laskettavia rahoja tehdään yleensä kerralla rekkalasteittain. Ne siis kuuluvat mitä suurimmassa määrin massakulttuurin tuotteisiin.

Monista muista massakulttuurin tuotteista setelit ja metallirahat poikkeavat siinä, että ne suunnitellaan äärimmäisen huolellisesti. Suunnittelussa on aina kiinnitetty huomiota myös esteettisiin näkökohtiin ja siksi keskuspankit ja rahapajat ovat usein turvautuneet taiteilijoiden, joskus myös ajan johtavien taiteilijoiden, apuun. Taiteellisesti onnistuneita rahoja voikin hyvin pitää eräänlaisina taideteollisuusesineinä, ja sellaisina ne luultavasti ovat taideteollisuusesineistä kaikkien laajimmalle levinneitä. Kysymys on osaksi esteettisestä tai ”taiteellisesta” vaikutelmasta. Mutta rahojen kuva-aiheisiin, kuten perinteisen kuvataiteen aiheisiin, on aina sisällynyt myös vahvoja symbolisia merkityksiä.

Rahoista ehkä lähimmäksi taideteollisuustuotteita tulevat erilaiset juhla- ja erikoisrahat. Juhlarahoja lyötiin paljon antiikin aikana. Myös keskiajalta tunnetaan joitakin tämän tyyppisiä rahoja mutta laajassa mittakaavassa juhlarahojen tuotanto alkoi vasta 1900-luvulla, aluksi

Yhdysvalloissa ja 1920- ja 1930-luvulla myös Euroopassa. Juhlarahojen uuden yleistymisen syynä olivat paljolti fiskaaliset näkökohdat. Rahojen keräilyharrastuksen lisääntyminen lisäsi keräilykohteeksi kelpaavien metallirahojen kysyntää, ja juhlarahojen lyöminen antoi rahapajoille mahdollisuuden pitää yllä omaa kannattavuuttaan ja tätä kautta tukea valtiontaloutta.

(Suomen rahoista on olemassa hyvin kirjoitettu ja kauniisti kuvitettu kirja, jonka nimi on ytimekkäästi Suomen rahat. Sen on kirjoittanut Kansallismuseon tutkija Tuukka Talvio ja kustantanut Suomen Pankki. Suomen rahat -kirjasta ilmestyi hiljattain, viime keväänä, uusi täydennetty laitos. Esitykseni seuraavan, Suomen rahoja käsittelevän osuuden tiedot ovat peräisin etupäässä tästä teoksesta. Ehkä voin tässä yhteydessä mainita myös, että Suomen Pankki avaa elokuun lopulla Helsingissä rahamuseon. Siellä on tarkoitus esitellä eri puolilta rahaa ja keskuspankin toimintaa. Toivomme ja odotamme pankissa museosta suurta menestystä.)

Suomen ensimmäinen juhlaraha lyötiin olympialaisten kunniaksi. Valtiovarainministeriö julisti keräilijöiden ehdotuksesta keväällä 1939 kilpailun 50 markan vaihtorahalle, joka oli määrä lyödä vuonna 1940 Helsingissä pidettävien kisojen kunniaksi. Kilpailun voitti kuvanveistäjä Aarre Aaltosen ja graafikko Matti Visannin yhteinen työ ”Kalevan tammi”. Sodan takia vuoden 1940 ja 1944 olympialaiset peruuntuivat. Vuonna 1948 kisat pidettiin Lontoossa, mutta ”Kalevan tammesta” tuli vuonna 1952 Helsingissä pidettyjen olympialaisten raha. Rahan arvon alenemisen takia sen arvoksi tuli 500 markkaa 50 markan asemesta. Olympiaraha oli alkuaan tarkoitettu kiertäväksi käyttörahaksi. Sen käyttö jäi kuitenkin

vähäiseksi, koska kansalaiset käyttivät mieluummin seteleitä, ja osa olympiarahoista palautettiin rahapajaan sulatettavaksi. Sittenkin siitä on tullut kysytty keräilykohde kaikkialla maailmassa. Se oli nimittäin paitsi ensimmäinen markkamääräinen juhlaraha myös ensimmäinen olympiaraha.

Seuraava juhlaraha lyötiin vuonna 1960 Suomen markan 100-vuotisjuhlan kunniaksi. Sekin oli tarkoitettu vaihtorahaksi. Tämän jälkeen markkamääräisiä juhlarahoja lyötiin tihenevään tahtiin, mutta kahdesta ensimmäistä juhlarahasta poiketen myöhemmät juhlarahat suunniteltiin jo alun perin enimmäkseen keräilyrahoiksi. Juhlarahojen suunnitteluun osallistui monia tunnettua kuvataiteilijoita kuten Heikki Häivänoja, Antti Neuvonen, Reijo Paavilainen, Terho Sakki, Erja Tielinen, Erkki Salmela ja Maija Lavonen sekä myös arkkitehtejä, mm. Harri Ojala ja Juhani Pallasmaa. Useat juhlarahamme ovat olleet taiteellisesti onnistuneita, mistä yhtenä osoituksena ovat olleet valinnat alan julkaisuissa vuoden taiteellisimmaksi rahaksi tai vuoden rahaksi.

Nykyisin Suomen juhlarahat lyödään euromääräisinä. Viimeisimmän juhlarahan aiheena oli jääkiekon vuoden 2003 maailmanmestaruuskisat. Euromääräisiä juhlarahoja lyödään kuten markkamääräisiä juhlarahoja, vaikkakin tiettyjen Euroopan Unionissa yhteisesti sovittujen pelisääntöjen mukaisesti. Mitään estettä ei ole sille, että euromääräisistä juhlarahoistamme tulee taiteellisesti yhtä ansiokkaita kuin markkamääräisistä juhlarahoista. Euromääräisten keräilyrahojen kysyntä saattaa itse asiassa nousta selvästi markkamääräisten keräilyrahojen kysyntää suuremmaksi, sillä euro on paljon markkaa laajemmin käytetty

valuutta. Jos Suomen juhlarahojen halutaan kiinnostavan myös ulkomaisia numismaatikkoja, rahat kannattaa suunnitella ja valmistaa hyvin huolellisesti.

Taiteilijat ovat osallistuneet paitsi juhlarahojen myös käyttörahojen suunnitteluun. Itse asiassa Suomen kaikkien euro- ja senttikolikoiden tunnuspuolten kuva-aiheet ovat suomalaisten taiteilijoiden suunnittelema. Kolikoiden kansallisen puolen suunnittelussa päätettiin nimittäin käyttää valmiita kuva-aiheiden suunnitelmia, joihin Rahapaja oli saanut käyttöoikeudet aikaisemmin pidetyissä juhlarahojen suunnittelukilpailuissa. Senttiarvoisten kolikoiden vaakunaleijona on kuvanveistäjä Heikki Häivänojan muotoilema. Yhden euron rahassa lentävät joutsenet ovat peräisin kuvanveistäjä Pertti Mäkisen työstä vuoden 1997 itsenäisyysrahan kilpailusta. Kahden euron rahan tunnuspuoleksi valittiin kuvanveistäjä Raimo Heinon lakka-asetelma, jolla hän oli vuonna 1988 osallistunut viimeiseksi jääneen markka-arvoisen raha-sarjan suunnittelukilpailuun.

Rahasarjan symboliikka avautuu meille suomalaisille helposti. Joutsenet ja lakat kuvaavat Suomen luontoa. Se että meillä rahan kuva-aiheeksi on valittu luontoaihe kertoo sen, että pidämme luontoa meille tärkeänä. Vaakunaleijona on ollut mukana rahoissamme aivan ensimmäisistä, 1860-luvun markan rahoista saakka. Olojamme hyvin huonosti tunteva henkilö saattaisi erehtyä pitämään sitäkin luontoaiheena. Tosiasiassa vaakunaleijona oli menettänyt jo 1860-luvulla paitsi luontoon viittaavan merkityksensä myös alkuperäisen, 1500-luvun ajatusmaailmaa kuvastavan merkityksensä, jonka mukaan Suomen leijona polkee ”ryssänsapelia”. Nykyisin leijona symboloi itsestään selvästi meille

suomalaisille paitsi Suomea myös Suomen itsenäisyyttä.

Ensimmäiset eurometallirahamme ovat siis tavallaan kaikki juhlarahoja. Rahasarjaa voi mielestäni hyvällä syyllä pitää hyvin onnistuneena, varsinaisena koko kansan ”käyttötaiteena”. Onnistunut muotoilu on ehkä osaltaan vaikuttanut siihen, että Suomen rahoista, tai ainakin yhden ja kahden sentin kolikoista on hyvää vauhtia tulossa keräilyrahoja. Tässä ne ovat hieman samassa asemassa kuin Monacon, San Marinon ja Vatikaanivaltion liikkeeseen laskemat eurometallirahat, jotka ovat euroalueella laillisia maksuvälineitä, mutta menevät käytännössä kokonaan keräilytarkoituksiin.

Kuvataiteilijat ovat osallistuneet paitsi metallirahojen myös seteleiden suunnitteluun. Kun Suomen Pankki ei saanut vuonna 1907 järjestetyssä seteleiden suunnittelukilpailussa yhtään toteutettavaksi kelvannutta ehdotusta, se pyysi uusien seteleiden luonnoksia Akseli Gallen-Kallelalta ja Eliel Saariselta. Ainoastaan Saarinen jätti ehdotuksensa määräaikaan mennessä, joten seteleiden piirtäminen annettiin hänen tehtäväkseen. Saarisen piirtämä setelisarja laskettiin liikkeeseen vuosina 1910–1913. Saarinen toi kansallisromantiikan Suomen setelitaiteeseen. Sarjan kuva-aiheet perustuvat Suomen luontoon ja elinkeinoihin. Suurimmissa seteleissä kuva-aiheina ovat maanviljelijä, seppä ja metsätyöntekijä, kun taas kaupunkiaiheet puuttuvat kokonaan. Seteleiden erityispiirteinä on tiukka symmetria, joka koskee sekä kaikissa toistuvaa keskuskuviota että sitä ympäröivää kenttää. Ajan poliittisia jännitteiden takia valtiolliset symbolit ovat tässä sarjassa pienikokoiset ja muihin kuvioihin nähden toisarvoisessa asemassa, Venäjän kotka

etusivulla yläreunassa ja leijona takasivulla alhaalla. Leijonaa on kuitenkin korostettu elegantisti muotoillulla kehyskuviolla.

Vaikka seteleiden suunnitteleminen jäi Gallen-Kallelalta vuonna 1908, kymmenen vuotta myöhemmin, alkuvuodesta 1918 hänelle tarjoutui tilaisuus suunnitella Valkoisen Suomen setelit. Nämä Vaasan Osake Pankin Setelit painettiin vaasalaisessa yksityispainossa kovassa kiireessä ja sota-ajan vaikeissa oloissa. Väitetään, että seteleiden painoväriä jouduttiin kiireen ja hankintavaikeuksien takia jatkamaan tavallisella rautakaupasta hankitulla maalilla. Yhtä kaikki lopputulos oli sopusointuinen ja tasalaatuinen.

Saarisen suunnittelema sarjasta tehtiin uusi laitos vuonna 1918. Nämä itsenäisen Suomen ensimmäiset setelit painettiin vuoden 1909 tyyppin laatoilla, mutta laatoista poistettiin kaksoiskotkat ja venäläiset kirjoitukset ja vuosiluku muutettiin. Keväällä 1919 setelistö päätettiin uusiksi kokonaan. Mallipiirustusten laatimisesta sovittiin jälleen Eliel Saarisen kanssa. Työ valmistui vuoden 1920 kuluessa ja uudet setelit tulivat käyttöön 1922.

Sekä tyyllisesti että aiheiltaan vuoden 1922 setelit poikkeavat huomattavasti aikaisemmasta sarjasta. Jugendin sävyttämä koristeellinen kansallisromantiikka on saanut väistyä, vaikka joitakin siihen viittaavia piirteitä on säilynyt seteleiden kehyskuvioissa ja takasivulla. Suuremmissa seteleissä esiintyvät alastomat ihmishahmot herättivät aluksi ristiriitaisia tunteita. Ne voidaan liittää ajanjakson klassismiin ja alastomuutta ihannoiviin virtauksiin, mutta niille voidaan antaa myös syvempi tulkinta. Kun Saarinen riisui henkilöhahmot vaatteistaan, nämä etäännyivät elinkeino- ja

tätä kautta myös luokkataustoistaan ja muuttuivat tavallisiksi ihmisiksi. Sarjan suurimmassa, 1000 markan setelissä oleva kuva köynnöstä kantavista, kohti valoa kääntyneistä naisista, miehistä ja lapsista on syöpinyt syvälle kansakuntamme kollektiiviseen muistiin. Se voidaan nähdä yhtä lailla kansalaissodan jälkeisenä vetoomuksena kansallisen eheytyksen puolesta kuin uskona Suomen kansan valoisaan tulevaisuuteen.

Saarisen vuoden 1922 sarja oli käytössä muunneltuna ja täydennettynä vuoteen 1955 saakka, jolloin laskettiin liikkeeseen taiteilija Tapio Wirkkalan suunnittelema setelisarja. Ensimmäistä kertaa sitten 1800-luvun alun Suomella oli nyt setelisarja, jonka kaikki setelit olivat samankokoisia. Esikuva tälle uudistukselle, samoin kuten seteleiden muodolle yleensäkin, oli saatu Yhdysvalloista, ja tämän takia tuli tavaksi puhua ”dollarikoosta”. Seteleistä on kadonnut kansallisromantiikan viimeisetkin piirteet. Pienemmissä seteleissä etusivulla kertautui viljantähkä ja männynoksa symboliikka, suurimmissa seteleissä henkilöhahmot olivat ”kansan” asemasta eri aikakausien johtavia poliitikkoja, nimittäin Paasikivi, Ståhlberg ja Snellman.

Wirkkalan sarjan korvanneessa vuoden 1986 sarjassa seteleiden etusivut ovat suurimmaksi osaksi taiteilija Torsten Ekströmin ja takasivut graafikko Erik Bruunin käsialaa. Taiteilija Eeva Oivio osallistui työhön piirtämällä muotokuvia. Muotokuvien kohteet, Anders Chydenius, Elias Lönnrot, Jean Sibelius, Paavo Nurmi ja Alvar Aalto edustavat lähinnä kulttuurin eri aloja. Se että kuva-aiheiksi tässä viimeiseksi jääneessä markkasarjaksi valittiin kulttuurin edustajia antaa ehkä jotain tukea sille aikaisemmin esittämälleni väitteelle, että kulttuurin asema yhteiskunnassa vahvistuu taloudellisen

kasvun myötä. Myöhemmin 10 markan setelin tilalle tuli 20 markan seteli. Sen henkilöaiheeksi valittiin Väinö Linna, joka katsottiin sopivaksi korvaamaan Paavo Nurmi.

Eurosetelit poikkeavat eurokolikoista siinä, että niiden molemmat puolet ovat samat liikkeeseenlaskijasta riippumatta eikä niissä siis ole kansallisia tai valtiollisia tunnuksia. Tämä seteleiden ja metallirahojen ero saattaa tuntua kummalliselta, mutta sille voidaan antaa hyvä selitys. EU-maiden talous- ja rahaliitossa rahapolitiikasta päätetään keskitetysti. Euroalueen yhdessäkään maassa voi olla toisista euroalueen maista poikkeavaa kansallista rahapolitiikkaa. Kun Euroopan keskuspankki otti käyttöön yhtenäisen, ilman kansallisia tunnuksia olevan setelin, viesti oli se, että kansallista rahapolitiikkaa ei ole eikä voi olla. Finanssipolitiikka sitä vastoin on edelleen kansallista ja kukin euroalueen valtio vastaa omasta taloudestaan. Sitä paitsi tulot metallirahojen lyömisestä tuloutetaan valtiolle. Metallirahojen ominaisuuksista vastaava Ecofin-neuvosto päätyi siksi metallirahojen osalta toiseen, kansallisempaan ratkaisuun kuin Euroopan keskuspankki seteleiden osalta.

Vaikka seteleissä ei ole kansallisia tunnuksia, niissä on Euroopan keskuspankin nimilyhenne kaikilla EU:n virallisilla kielillä, siis myös suomeksi EKP ja ruotsiksi ECB. Seteleiden kielikysymyksessä olemme euron käyttöönoton palanneet hieman samantapaiseen tilanteeseen kuin Ruotsin vallan aikana. Vuosina 1644–1778 Ruotsissa käytettiin pienempien rahojen ohella kookkaita kuparilevyrahoja, ploatuja. Näitä oli vaikea käsitellä, ja kuparin hinnan vaihtelut vaikuttivat niiden saatavuuteen. Näistä syistä Ruotsi otti

vuonna 1661 ensimmäisenä Euroopan maana käyttöön setelit; aikaisemmin paperirahaa oli laskettu liikkeeseen Kiinassa. Paperirahan käyttöönottoon liittyen perustettiin hieman myöhemmin Riksbankenin edeltäjä, Valtakunnan säätyjen pankki, maailman ensimmäinen keskuspankki. Ruotsin seteleiden tekstit olivat alun perin vain ruotsiksi, mutta vuonna 1748 niihin lisättiin arvomerkinä myös suomeksi. Syynä oli se, että suomalaiset talonpojat vierastivat ruotsalaisia seteleitä.

Euroseteleissä ei siis ole kansallisia tunnuksia. Kuka tahansa voi kuitenkin tunnistaa setelistä sen alun perin tilanteen keskuspankin setelin tunnusnumerosta. Suomen Pankin tilaamissa seteleissä tunnus alkaa kirjaimella L. Valtaosassa Suomessa liikkeeseen lasketuista ja suurimmassa osassa myös Suomessa kiertävissä seteleissä tunnusnumero alkaa tällä kirjaimella. Ajan oloon eri maissa kiertävien seteleiden jakauman on arvioitu tasoittuvan liikkeeseenlaskijasta riippumatta siten että kussakin maassa kiertää yhtä paljon muissa maissa laskettuja seteleitä. Tällöin suurin osa Suomessa kiertävistä seteleistä olisi laskettu liikkeeseen muissa euromaissa. Jo nyt vähintään neljännes Suomessa kieroissa olevista suurista seteleistä on Saksan Bundesbankin liikkeeseen laskemia. Niiden tunnusnumero alkaa X:llä. Setelikantojen sekoittuminen on yksi osoitus siitä, että euroalueen maat ovat pitkälle integroituneet taloudellisesti.

Kansallisten tunnusten puuttuessa ja eri maissa liikkeeseen laskettujen seteleiden sekoittuessa eurosetelit eivät voi ilmentää ja vahvistaa kansallistunnettamme samalla tavalla kuin monet aikaisemmat setelimme, eivät vähiten ensimmäiset markkaselimme 1860-luvulla.

Suomalaiset taiteilijat voivat tietenkin osallistua ja ovat jo osallistuneetkin euroseteleiden suunnittelukilpailuihin. Odotettavissa on, että he joskus tulevaisuudessa pääsevät suunnittelemaan liikkeeseen laskettavan eurosetelisarjan. Mutta setelit on tarkoitettu yleiseurooppalaiseen käyttöön eikä niihin siksi voi sisällyttää suomalaiskansallisia piirteitä.

Kansallisilla seteleillä on aikaisemmin ollut suuri merkitys kulttuurillemme. Nyt kansallisten seteleiden poistumista tuskin voi kuitenkaan pitää suurena kulttuurimenetyksenä. Raha on menettänyt asemansa kansallishengen ja suomalaisen kulttuurin nostattajana jo kauan aikaa sitten. Se on muuttunut arkipäiväisemmäksi. Tähän on vaikuttanut merkittävästi tekninen kehitys, jonka myötä seteleiden ja kolikoiden merkitys maksuvälineinä on vähentynyt selvästi kaikkialla. Erityisen selvästi vaihtorahan käyttö on vähentynyt Suomessa. Pankkien kehittyneiden vähittäismaksujärjestelmien ansiosta suurin osa maksuista hoidetaan meillä nykyisin elektronisesti ja seteleiden ja kolikoiden kokonaismäärä kokonaistuotantoon suhteutettuna on alhaisempi kuin missään muussa EU-maassa. Tekninen kehitys jatkuu myös tulevaisuudessa. Vaikka tällä hetkellä emme vielä tiedä, millaisia maksuvälineitä tulevaisuudessa käytetään, aivan mahdotonta ei liene se, että raha muuttuisi jossain vaiheessa kokonaan elektroniseksi. Seteleiden ja metallirahan asemesta vaihdon välineenä voitaisiin käteismaksuissakin käyttää pelkästään kännykän tai jonkin muun päätelaiteen avulla liikuteltavaa tilirahaa. Tuolloinkin lyöttäisiin epäilemättä keräilijöitä varten juhlarahoja, mutta käyttörahat, setelit ja kiertävät metallirahat, menettäisivät valuutastaan riippumatta nykyisenkin,

aikaisempaa vähäisemmän asemansa kansalaisten kannalta tärkeinä symboleiden esityspaikkana.

Toisaalta voidaan ajatella, että euron käyttöönotto pikemminkin vahvistaa kuin heikentää kansallisen kulttuurimme edellytyksiä. Esteettistä tai symbolista vaikutelmaa tärkeämpi ominaisuus rahalle on sen luotettavuus. Tässä suhteessa euron käyttöönottoa voidaan pitää edistysaskeleena. Sen myötä suomalaiset yritykset – ei vähiten pienet ja keskisuuret teollisuusyritykset – ovat saaneet toiminnalleen aikaisempaa vakaammat rahataloudelliset puitteet. Vaikka euro on ollut käytössä vasta vähän aikaa, olemme jo saaneet joitakin esimerkkejä rahataloudellisen vakauden vahvistumisesta. Erillisen rahapolitiikan aikana 1990-luvun alussa Suomea koetelleessa taantumassa korot nousivat aluksi ennätyskorkeiksi ja muutoinkin rahatalouden vaikeudet vahvistivat idänkaupan loppumisen ja muiden reaalityökaloudesta tulneiden häiriöiden kokonaistaloudellisia vaikutuksia.

Teknologia-alan viime vuosien kysyntähäiriöitä voi mittakaavaltaan ja ankaruudeltaan hyvin verrata Suomea 1990-luvun alussa koetelleisiin reaalityökaloudellisiin häiriöihin. Teknologia-alan häiriöt ovat nyt koetelleet alan yrityksiä, joitakin ankarastikin, mutta kokonaistaloudellinen kehitys on ollut huomattavasti suotuisampaa, koska rahataloudelliset puitteet ovat pysyneet vakaina. Itse asiassa korot ovat tässä

taantumassa olleet alhaisempia kuin sitten kultakannan aikoihin. Suomen kansantalouden mukana myös Suomen kulttuurielämä on selviytynyt taantumasta suhteellisin pienin vaurioin. Sillä on nyt kaikki edellytykset selviytyä hyvin jatkossakin.

Hyvät kuulijat! Rahalla on ollut Suomen kansan historiassa suuri, ehkäpä poikkeuksellinenkin suuri rooli kansallistunteen ja kansallisen kulttuurin symbolina. Tässä suhteessa raha epäilemättä on merkittävä osa kansallista kulttuuriamme. Yhteiskunnan muuttuessa sekä raha, kansallistunne että kansallinen kulttuuri muuttuvat. Markalla ei ollut enää viime vuosinaan samanlaista kansallista kulttuuritehtävää kuin 1800-luvulla.

Myös rahalaitoksen täytyy tehtävänsä täyttääkseen muuttua yhteiskunnallisten olojen muutoksen myötä. Rahaa luovat instituutiot, ennen kaikkea keskuspankit, tukevat parhaiten taloudellista kasvua ja hyvinvointia huolehtimalla rahaolojen säilymisestä vakaalla kannalla. Kuuluminen euroalueeseen merkitsee meille lisääntynyttä vakautta ja varmuutta hintavakauden säilymisestä, ja sitä kautta parempia kasvumahdollisuuksia. Tällä tavalla yhteinen raha ja rahapolitiikka myös tukee kansallista kulttuuria, joka kukoistaa parhaiten rauhan ja hyvinvoinnin oloissa.

YLIOPISTO



Suomalaiset ovat aina arvostaneet oppineisuutta. Sitä arvosti Paulaharjkin, joka joskus suri, ettei ollut saanut koulutusta työhönsä. Ei olisi tarvinnut surra, Lönnrotkin oli lääkäri eikä kansatieteilijä. Kun Snellman 1800-luvulla oli mukana rakentamassa yliopistoa, hänen mielestään yliopisto oli isänmaalle uskollisten virkamiesten koulu. Tekniikka ja muut elinkeinoelämään liittyvät asiat sopi hänen mielestään opettaa polyteekeissä ja muissa kouluissa, mutta ei yliopistossa.

Nyt on kaikki toisin. Erityisesti viimeisten 20 vuoden aikana yliopistoista on tullut paitsi kulttuurilaitoksia ja virkamieskouluja myös oman ympäristönsä elinkeinoelämän perusta. Tämä on erityisen hyvin nähty Oulussa, mutta myös monilla muilla paikkakunnilla kuten Jyväskylässä ja Kuopiossa. Toivottavasti tätä nähdään lisääntyvästi myös

Vaasassa, joka voisi heijastella sekä henkistä että taloudellista aktiivisuutta maakuntaan. Yliopistojen perspektiivistä meille kertoo Kuopion yliopiston rehtori, Vimpelin sukuja – Matti Uusitupa.

*Matti Uusitupa
professori, rehtori
Kuopion yliopisto*

YLIOPISTO MAAKUNTA VENEEN PERÄMOOTTORINA

Tieto- ja viestintäteollisuutemme menestystarina on nojannut vahvaan osaamiseen, koulutukseen ja tutkimukseen. Vaikka Suomen taloudellinen kehitys on ollut ennennäkemättömän voimakasta 1990-luvun alun laman jälkeen, ovat tulevaisuuden haasteemme edelleen kovat. Elinkeinopohjaamme on laajennettava, ja katseet kohdistuvat tulevaisuuden

aloihin. Näitä ovat esimerkiksi bioala, ympäristöala, uudet materiaalit ja hyvinvointiklusteri, mutta edelleen myös tietotekniikka. Valtion tiede- ja teknologianeuvosto on linjannut vastikään Suomen menestymisen edellytykset. Suomi panostaa osaamiseen, innovaatioihin ja kansainvälistymiseen.

Uudistuva yliopistolaki tukee yrittäjyyttä

Yliopistojen merkitys sekä Suomen että sen alueiden veturina tai perämoottorina, miten asia halutaankin ilmaista, korostuu entisestään. Tämä huomioidaan myös uudistuvassa yliopistolaissa, jossa erikseen nostetaan esiin yliopistojen vuorovaikutus muun yhteiskunnan kanssa. Neljännen pykälän ensimmäinen momentti kuuluu: ”Yliopistojen tehtävänä on edistää vapaata tutkimusta sekä tieteellistä ja taiteellista sivistystä, antaa tutkimukseen perustuvaa ylintä opetusta sekä kasvattaa nuorisoa palvelemaan isänmaata ja ihmiskuntaa”. Lakimuutos esittää seuraavan lisäyksen edellä mainittuun momenttiin: ”Tehtäviä hoitaessaan yliopistojen tulee toimia vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnan kanssa sekä edistää tutkimustulosten vaikuttavuutta”. Lakimuutosesitys antaa myös yliopistoille mahdollisuuden hyödyntää tutkimustuloksia taloudellisesti.

Yliopistot ovat suhtautuneet varsin myönteisesti laajeneviin tehtäviin. Ne ovat mm. vastikään laatineet yhdessä ammattikorkeakoulujen kanssa omat aluestrategiansa, joissa kolmas tehtävä – alueellinen vaikuttavuus – on luonnollisesti keskeisesti huomioitu. Yliopistot ovat myös vahvasti sitoutuneet kolmanteen tehtäväänsä. Muistettava on kuitenkin, ettei yksikään yliopistoistamme ole ainoastaan maakunnallinen toimija. Yliopistot toimivat enenevässä määrin valtakunnallisesti, kansainvälisesti ja globaalisesti. Menestyvän yliopiston tunnusmerkkinä on kansainvälisesti kilpailukykyinen tutkimus ja opetus ja tulevaisuudessa myös entistä tehokkaammin toimiva innovaatiojärjestelmä ja tutkimustulosten täysimääräinen hyödyntäminen.

Yliopistolaitoksen vaikutus kansakunnan sivistykseen, tiedon tasoon ja kulttuuriin on mittaamaton. Se ei jää isänmaalle uskollisten virkamiesten koulutukseen, kuten Snellman aikoinaan asian ilmaisi. Koulutamme perinteisesti opettajat, lääkärit, papit, ja tuomarit, mutta myös monet muiden tieteiden ja taiteiden sekä kulttuurin edistäjät. Yliopistojen tulisi osallistua tarmokkaammin myös julkiseen keskusteluun. Tietoa ja ymmärrystä pitäisi riittää. Yliopistojen roolia ei voida myöskään alueellisen hyvinvoinnin edistäjänä ohittaa. Mutta uudet haasteet odottavat yliopistoja. Tutki ja kouluta. Tuota tietoa, luo uusia työpaikkoja!

Osaamisessa kansakunnan tulevaisuus

Suomen menestyminen kansainvälisessä kilpailussa ei olisi ollut mahdollista ilman osaamista, ilman riittävää ja korkeatasoista koulutusta. Tämän on mahdollistanut tasa-arvoinen koulutusjärjestelmämme, joka on taannut lähes ilmaisen koulutuksen aina yliopistollisia loppututkintoja myöten. Eikä tässä kaikki. Opiskelijoille on rakennettu myös taloudellinen tukijärjestelmä. Kykeneekö Suomi sitten tulevaisuudessa vastaamaan kovenemaan kansainväliseen kilpailuun? Osaammeko hyödyntää sen etumatkan, jonka olemme moniin muihin maihin nähden saaneet viimeisten 10-15 vuoden aikana? Suomessa on kaksikymmentä tiede- tai taideyliopistoa. Yliopistoverkon laajentuminen käynnistyi 1960-luvulla ja se on saatettu loppuun. Tavallaan

uutena avauksena kuudessa maakunnassa kehitetään yliopistokeskuksia, Etelä-Pohjanmaalla yliopistokeskus sijaitsee Seinäjoella, Keski-Pohjanmaalla Kokkolassa.

Voi kysyä, onko odotukset jopa ylimitoitettu yliopistojen ja yliopistokeskusten suhteen. Yliopistojen ohella ammattikorkeakoulut toimivat alueellisesti ja maakunnallisesti osaavan henkilöstön kouluttajina ja tuotekehityksessä. Emme saa unohtaa myöskään ammatillisen koulutuksen merkitystä. Kädentaitoja ja käytännön osaajia tarvitaan aina. Koulutuksen suuntaaminen oikein on tärkeä haaste.

Osaamispohjan vankentaminen alueellisena moottorina

Yliopistojen merkitys korostuu perustutkimuksessa, joka pitkällä aikavälillä tuo uutta tietoa, uusia innovaatioita. Näistä parhaat voidaan tuotteistaa entistä tehokkaammin. Koulutus ja tutkimus luo tulevaisuuden työpaikkoja. Suomessa on panostettu ammattimaiseen tutkijakoulutukseen. Tulokset ovat myös nähtävissä. Tohtorikoulutuksemme onkin kansainvälisesti erittäin kilpailukykyistä sekä määrällisesti että laadullisesti. Tästä linjasta ei ole syytä poiketa.

Otsikkoni ”Yliopisto maakuntaveneen perämoottorina” antaa minulle mahdollisuuden tarkastella oman yliopistoni, Kuopion yliopiston merkitystä maakunnallisesti ja alueellisesti. Kuinka pitkälle maakuntaan yliopiston edustama korkea osaaminen sitten heijastuu? Mikä merkitys yliopistolla on Kuopion kaupungin ja Kuopion seutukunnan kehittymisen kannalta?

Laki Kuopion yliopistosta on vuodelta 1966, ja ensimmäiset opiskelijamme aloittivat vuonna 1972. Kuopion yliopisto, silloinen korkeakoulu, perustettiin ensisijaisesti poistamaan lääkäripulaa itäisestä Suomesta. Tässä tehtävässä myös onnistuimme. Vuosien saatossa silloisesta korkeakoulusta on kasvanut monialainen yliopisto, jolla on selkeä profiili sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Kuopion yliopisto on terveys-, ympäristö- ja hyvinvointiyliopisto, joka panosti 1980-luvun lopulta alkaen bioteknologiaan ja biotieteisiin, ja viimeisten vuosien aikana kehitti informaatioteknologiaa ja kauppatieteitä. Osaamispohjaamme on kuitenkin edelleen syytä vankentaa. Terveys-, ja ympäristötekniikka istuisi varsin upealla tavalla yliopistomme profiiliin.

Osaamispohjan vankentaminen on tärkeää alueellisen elinvoimaisuuden kannalta. Yliopisto ei profiloitu ainoastaan maakunnallisena menestyjänä, maakunnan veturina tai perämoottorina. Tämä pätee niin Pohjanmaalla kuin Savossa. Yliopistomme haluaa profiloitua kansainvälisesti arvostettuna tiedeyliopistona, joka on tunnettu huippututkimuksestaan ja innovatiivisesta oppimisympäristöstään. Näin yliopistosta voi muodostua paitsi maakunnallisesti myös Itä-Suomen kannalta entistä merkittävämpi hyvinvoinnin kehittäjä.

Strategista ajattelua tarvitaan yliopiston kehittämisessä

Yliopistoa ei voida johtaa ilman strategista ajattelua. Yliopiston on nähtävä oman kehittymisensä edellytykset ja se suunta, mihin ollaan menossa. Tämä edellyttää sitoutumista yhteisiin päämääriin sekä yliopiston sisällä että laajemmin maakunnallisesti ja kansallisesti. Voisi sanoa, että missio ja visio tulee olla, ajalehtimiseen ilman päämäärää ei ole varaa. Kuopion yliopiston tehtävä on varsin haasteellinen, koska erityisesti Kuopion seudulta hävisi perinteinen suurteollisuus lähes tykkäänään 1900-luvun lopulla. Maakunnassa on varsin

monipuolinen elinkeinorakenne, mutta erityisesti Kuopion seudulta puuttuvat suuret avainyritykset, joilla olisi kiinteä yhteistyö yliopiston kanssa.

Yliopiston aluekehitysstrategia pohjautuukin uusien, korkeaan osaamiseen perustuvien yritysten syntymiseen lähtökohtana yliopiston osaamispohja. Lisäksi tavoitteena on kehittää Kuopion yliopistosta ja Kuopion seudusta niin kilpailukykyinen ja vetovoimainen, että se houkuttelisi osaamisellaan ja elämänlaadullaan yrityksiä Kuopioon. Tämä edellyttää yliopistolta kansainvälisesti kilpailukykyistä tutkimusta, osaajien koulutusta, kansainvälistymistä ja alueelta toimivaa infrastruktuuria ja hyviä kulkuyhteyksiä globaalisesti.

Hyvinvointiosaaminen nouseva ala

Hyvinvointiosaaminen on laaja ja eräs tulevaisuuden kasvavista aloista. Se käsittää biolääketieteen, lääkekehityksen, bioteknologian, lääketieteellisen tekniikan, hyvinvointipalvelujen informaatioteknologian mutta myös hyvinvointipalveluyritykset, sekä julkiset että yksityiset. Kuopion seudulla on vahva hyvinvointiosaamisen keskittymä. Kuopion kaupunki on omassa strategiassaan täysimääräisesti huomioinut yliopiston osaamispohjan. Terve Kuopio ohjelma tavoittelee Kuopiosta johtavaa eurooppalaista hyvinvointiosaamisen keskusta.

Avaimet onnistumiseen ovat omissa käsissämme. On luotava riittävän dynaaminen, innovatiivinen tutkimusympäristö. Ilman vahvaa osaamispohjaa ei synny vahvaa perustutkimusta. Tämän vuoksi maamme yliopistojen on omissa strategioissaan tarkasti mietittävä se, millä tavalla ne levittäytyvät maakuntiin. Levittäytyminen ei saa nakertaa osaamispohjaa, vaan sen tulee tukea osaamispohjan vankentamista. Innovatiivinen tutkimusympäristö myös sitouttaa tutkimukseen. Tutkimusta pidetään tärkeänä, sitä tuetaan, ja tutkimusedellytyksiä vankennetaan. Myös Valtion Tiede- ja teknologianeuvosto on omassa strategiassaan sitoutunut perustutkimuksen vankentamiseen.

Tutkimusympäristön tulee olla myös kannustava. Esimerkit onnistumisesta poikivat uusia onnistumisia. Yritysymönteinen kulttuuri tukee uusien innovaatioiden kaupallistamista. Yliopistojen tulee aktiivisesti kehittää teknologiansiirtoketjuaan ja innovaatioiden kaupallistamista. Uuteen teknologiaan nojaavien keksintöjen saattaminen valmiiksi tuotteiksi vie vuosia. Uudet lupaavat yritykset tarvitsevat myös rahoitusta. Yliopistoilla ei ole tänä päivänä mahdollisuuksia rahoittaa edes alkuvaiheen lupaavia hankkeita. Toki Suomessa on useita mahdollisuuksia saada rahoitusta, mutta ”riskiraha” on yleensä varsin lyhytjännitteistä; tuloksia tulisi syntyä nopeasti. Aina siihen ei ole edes reaalaisia mahdollisuuksia, ja epäonnistumisia tapahtuu. Myös ne on kestettävä.

Yrittäjyyttä yliopistoihin

Yliopistojen lisääntyvä autonomia vie yliopistoja yritysyliopiston suuntaan. Suomessa yliopistot saattavat tässä suhteessa poiketa huomattavasti toisistaan. Tutkimusintensiivisissä yliopistoissa 10–15 vuoden kuluttua voi olla jo merkittävää rahavirtaa yliopiston piirissä syntyneiden keksintöjen tuotoista. Uskon kuitenkin, ettei yliopistojen kokonaisrahoitus ole merkittävästi riippuvainen tästä rahavirrasta. Lisääntyvä autonomia edellyttää myös yhteisten pelisääntöjen noudattamista ja tutkijoiden osittaista luopumista immateriaalioikeuksistaan. Palkitseva yrityskulttuuri yliopistoissa tehostaa yrittäjyyttä.

Tärkeä on muistaa, että yliopistojen kehittämiseksi poliittinen tuki on välttämätön. Tutkimuksemme ja korkein koulutuksemme tarvitsee paitsi lisää rahoitusta, myös avarakatseisia poliitikkoja, joiden käsissä monet keskeisistä ratkaisuksista ovat.

Innovaatiosta tuotteeksi

Innovaatioiden tuotteistaminen on varsin samantyyppistä riippumatta toimialasta. Lähtökohtana on löytää todelliset innovaatiot, joilla on merkitystä taloudellisessa tai sosiaalisessa mielessä. Yliopistossa tai muussa tutkimuslaitoksessa on tärkeä tunnistaa ne keksijät, jotka luovat uutta. He tarvitsevat paitsi taloudellista tukea myös toimivan innovaatioketjun. Tärkeää on investoida paitsi sovelluksiin myös soveltajiin. Toiminnan tulee olla näkyvää, jotta toimintaympäristö stimuloisi luovaan toimintaan. Se mahdollistaa myös uudelleen keksimisen.

Hedelmällinen kasvualusta uudelle yritystoiminnalle

Yliopisto maakuntaveneen perämoottorina on dynaaminen, innovatiivinen tutkimusympäristö, kasvualusta, jossa tutkimus on riittävän laaja-alaista ja myös riittävän syvää, jotta se synnyttää uusia innovaatioita. Parhaat niistä nousevat toivottavasti tähdenlentonä ylös omille siivilleen, ja uusia yrityksiä syntyy yliopiston vaikutuksesta. Puhutaan spin-off yrityksistä. Tutkimusintensiivinen moderni yliopisto synnyttää uutta yritystoimintaa alueelleen. Vanhassa suomalaisessa sananlaskussa todetaan, että hyvä kello kauas kuuluu. Parhaimmillaan yliopisto toimiikin myös vetovoimaisena magneettina muualta siirtyville yritykselle, sekä isoille että pienille. Näin lumipalloilmiö toteutuu: hyvinvointi kasautuu, ja menestys ruokkii hyvinvointia. Perusedellytykset ovat vahva perustutkimus ja osaajien kouluttaminen, riittävä nopealiikkeisyys ja uudistumiskyky uusien haasteiden edessä.

Mikä on sitten yliopistojen alueellisen vaikutuspiirin laajuus? Vaikutus näkyy tietenkin parhaiten yliopiston lähialueella, mutta myös etäämpänä olevat keskukset hyötyvät varmuudella. Pohjois-Savossa Ylä-Savo, Iisalmen seutu ja etelämpänä Varkauden seutu hyötyvät yliopiston läheisyydestä. Tutkimusyhteistyötä on entistä enemmän ja osaajia koulutetaan teollisuuden tarpeisiin. Unohtaa ei sovi myöskään julkisen sektorin asiantuntijoita.

Myös ns. perinteisen teollisuuden on uudistuttava, nähtävä tulevaisuuteen, nojattava uusimpaan osaamiseen. Suomen yliopistot ja ammattikorkeakoulut sekä yliopistokeskukset ovat vahvasti mukana suomalaisen yhteiskunnan kehittämisessä. Mutta ennen muuta myös yrittäjyyttä tarvitaan, rohkeita naisia ja miehiä.

Pohjalaisilla on omasta takaa yrittäjyyteen ohjaavat perintötekijät ja vanha yrityskulttuuri.

MUSIIKKI



Suuri temppeli oli täynnä valtavaa urkujen pauhua, kirjoitti Paulaharju. Mutta kirjoitti myös nuorten hyppyjen pelilootasta ja fiulista. Paljespeliä repi ja rämpötti melkein kuka hyvänsä, mutta komeahenkinen fiuli ei antanut ääntänsä muille kuin oikeille pelimanniillen, kitisi vain ja voihki tuskissaan taitamattoman kourissa (Rintakylä ja larvamaita, s. 337).

Ei se paljespeli, harmonikkakaan tainnut olla ihan taitamattomien peli, tekeminen vielä kovempi temppu. Harmonikkamaakareita on maakunnasta löytynyt, myös Kurikasta ja sen muistona on meillä Elomaan soitto. Mutta se urkujen pauhun aikaan saaminen on vielä isompi temppu. Kuka olisikaan siitä parempi puhumaan kuin mies,

joka on soittanut urkuja Temppeliaukion kirkossa Helsingissä, tehnyt niitä Kangasalla, ja vielä opettanut sekä tekemään että soittamaan niin urkuja kuin vähän oudompiakin pelejä – Pohjanmaan poika hänkin, Keskkikoulua aloitteli Kurikassa, sitten kyllästyi meihin ja lähti Laihialle, mutta ei malttanut sielläkään kauaa olla, kun muutti Isohinkyröihin vanhan kirkon vaiheille ja vielä sitten Seinäjoelle ennen kauemmas maailmalle lähtöään – Pentti Pelto

*Pentti Pelto
professori*

KIRKKOMUUSIKKO, TEOLLISUUSMIES JA PROFESSORI, MIKÄ NÄITÄ YHDISTÄÄ? SOITTIMIENRAKENTAJAN TAITO

Otsikko on mukaelma ranskalaisen Dom Francois Bedos de Celles'n kirjasta Urkujenrakentajan taito, jonka mainittu dominikaanimunkki kirjoitti Ranskan Akatemian käskystä urkujenrakentajan oppi- ja käsi-kirjaksi. Neliosainen kirja alkaa periaatteista ja työkalujen valmistamisesta, ja päättyy valmiin soittimen käyttöön. Kirjasta muodostui aktiivin rakentajan silmin nähty

loppuhuipennus Ranskan barokin rikkaalle urkukulttuurille, jonka kohtalona oli tuhoutua vajaa kymmenen vuotta myöhemmin ajatuksellisesti, mutta osin myös konkreettisesti Ranskan vallankumouksen melskeissä.

Nyt kuitenkin tulemme Pohjanmaan urkuihin ja niiden historiaan: Pedersören kirkossa oli mahdollisesti urut keskiajan

lopulla, mutta 1600-luvun lopulta aina 1700-luvun päätökseen saakka on urkukulttuuri ollut Ilmajoelta pohjoiseen päin suhteellisen rikasta. Ilmajoella olivat eteläisen Pohjanmaan ensimmäiset urut, jotka silloinen kirkkoherra Salomon Hannelius kustansi vuonna 1768 omilla varoillaan, palkkasi jopa urkurinkin. Isoviha välillä rikkoi tämän rikkauden, mutta se nousi uudelleen. Satakunta vuotta myöhemmin, 1860-luvulta lähtien rakennettiin uusia urkuja yli kolmeen kymmeneen pohjalaiskirkkoon.

Minun juureni ovat kolmen neljänneksen osalta Etelä-Pohjanmaalla, mutta äitini isä tuli Porin seudulta. Tämä kellosepän ammatin itselleen hankkinut mies opetti minulle jo varhain käsityön taitoja ja tietoja, vaikka isäni suvun käsityöläisperinteitäkään ei sovi unohtaa. Urut viehättivät minua vahvasti jo keskikoulussa. Niinpä niiden soittamisesta tuli minulle ensimmäinen ammatti.

Vuoden 1970 alusta minut kutsuttiin Kangasalan Urkutehtaan tekniseksi johtajaksi edellisen, Erkki Valangin lähtiessä eläkkeelle. Hän - urkujenrakentajan poika - oli tullut rakentamaan urkuja vuonna 1912 vain 12 vuoden ikäisenä ja tehnyt mittavan ja merkityksellisen päivätyön Suomen urkutaiteen hyväksi. Jouduin astumaan suuriin saappaisiin. Urkujen rakentaminen päättyi Kangasalla 1990-luvun taloudelliseen lamaan, mutta jostain syystä olin hakeutunut kanttorien täydennyskoulutukseen ja väittelin 1994. Sen jälkeen aukesi professuuri Sibelius-Akatemiasta, jossa työskentelin vielä seitsemän vuotta ennen eläkkeelle siirtymistä. Minulla on urkuihin siis soittajan, rakentajan ja tutkijan näkökulma. Tällaista voisi pitää vaikka ylellisyytenä.

Tunnen urkujenrakentajuuden omimmaksi alueekseni. Tyypillistä tietä tähän ammattiin ei näytä olevan. Monet ovat tulleet isän jäljissä, toiset sattumalta. Jotkut ovat kiinnostuneet aikuisella iällä, ja vaihtaneet

ammattinsa käsityöläisyyteen. Tyypillistä tietä ei näytä olleen historiassakaan. Urkujenrakentajia on ollut niin harvassa, että ammattikuntapakon aikaan heistä ei edes syntynyt omia kiltoja, eikä olemassa olevista killoista yleensä löytnyt sopivaa, urkujen rakentaminen kun vaatii monenlaista osaamista.

Näin urkujenrakentajien velvollisuus pitää oppipoikia rakoili. Tällä oli negatiivisia vaikutuksia, joista vanhat tekstit kertovat. Mutta toisaalta olotila antoi tilaa vahvoille persoonallisuuksille nousta esiin. Koulukuntien "isät", nimeltä mainitut esikuvarakentajat, ovat ideoineet ja näyttäneet mallia, jota toiset ovat seuranneet. Uudet ajatukset ovat tulleet historiassa ja tulevat myös meidän aikanamme käyttöön jopa muodin omaisesti.

Minunkin aktiivitoimintani aikana on ollut ainakin kolme toisistaan selvästi erottuvaa urkutyyliä, joista jokainen vaatii omat tekniset ratkaisunsa.

Soittimien rakentaminen

Soittimien rakentamisessa kulttuuri, käsityö ja käsityöläisyys lyövät läheisesti kättä toisilleen. Urkujenrakennus ei tästä poikkea, vaikka suurikokoista "tuotetta" on tekemässä tiimi. Urkujenrakentajan tulee ymmärtää monenlaista ammattitaitoa ainakin auttavasti. Hänen täytyy muotoilla suuri esine vaihteleviin tiloihin. Kolmiulotteinen ajattelu on tarpeen hänen sijoittaessaan urkujen eri osia monenlaisiin tiloihin mielekkäällä ja tyylin mukaisella tavalla. Hänen täytyy hallita tekniikkaa, soivien osien mitoittamista ja lopulta pillien äänittämistä, eli pillin suuaukon ja jalan osien säätämistä niin, että syntyy musiikillisesti tarkoituksenmukainen ääni. Urkujenrakentajia on ollut jo yli kaksituhatta vuotta, ja rakentamisen historia on vaihtelevuudessaan ja yllättävissä käännteissään kiehtova.

Soitinrakennus on kokonaisuutena marginaalinen osa teollisuudesta, ja urkujen rakentaminen vain murto-osa siitä. Kyse ei ole määrällisesti enempää kuin taloudellisestikaan merkittävästä toiminnasta. Juuri ennen ensimmäistä maailmansotaa oli Keski-Euroopassa muutamia alaan nähden todella suuria urkutehtaita. Arvioni mukaan niissä on täytynyt olla kolmisensataa käsityöläistä kussakin. Nykypäivänkin rakentamot ovat pieniä: maailman suurimmaksi mainittu urkurakentamo, amerikkalainen Aeolian Skinner & Co. ajautui joitakin vuosia sitten konkurssiin. Työttömiksi jäi "vain" 97 uruntekijää. Mutta pienuuden vastapainona on perinteillä suuri merkitys: maailman vanhin, jatkuvasti toimiva rakentamo, tanskalainen Marcussen & Sønner on aloittanut vuonna 1813, ja dresdeniläinen Jehmlich mainostaa osaamisensa ulottuvan 1700-luvun alkupuoliskolle saakka. Ja täysin vailla omahyväisyyttä, urkujen rakentaminen vaatii omanlaista osaamista ja pikkutarkkuuteen taipuvaista mieltä, jotta siinä voi onnistua.

Ennakoiminen soittimien rakentamisessa

Soitinrakennus ja käsityöläisyys elävät symbioosissa. Tekotapojen valinta ja tekijän käden jälki vaikuttavat suoraan soittimen soimiseen ja tuntumaan eli soitettavuuteen. Samalla määräytyy myös se, millaista musiikkia sillä on luontevinta soittaa. Jos soitinrakentaja haluaa tehdä huilun, hän ottaa putken, tekee sen toiseen päähän pyöreän reiän suokappaleeksi, ja varustaa putken reikärivillä saadakseen huilusta monia erikorkuisia säveliä. Kulttuuri sanan ahtaassa mielessä tulee mukaan siinä, kun rakentaja valitsee putken materiaalia, mittoja ja tekotapoja, kun hän määrittää suuaukon muodon, kun hän mittaa reikien paikat ja suuruudet ja lopulta viimeistelee soittimen. Näillä teknisillä, käsityönä tehtävillä yksityiskohdilla rakentaja määrittää huilun musii-

killiset ominaisuudet: soinnin ja soitettavuuden, kuten jo edellä mainitsin. Soitinta voidaan pitää abstraktin tuntuksen soimisen konkreettisena, teknisenä ilmiönä. Soittimen teknisistä ominaisuuksista ja suorituskyvystä voidaan käyttää nimitystä potentiaalinen sointi.

Vaikka sanoin sointia abstraktin tuntuiseksi, se on itse asiassa konkreettinen asia: soitin saa ilman värähtelemään, värähtelyt kulkevat korvaan ja edelleen sen monimutkaisen toiminnan kautta aivoihin. Aivoissa muodostuu havainto, jonka perusteella kuuntelija arvioi soinnin ominaisuuksia. Sointi on siis konkreettinen aina siihen saakka, kunnes havainto on todellisuutta.

Jos rakennustyön kohteena on kielisoitin, esimerkiksi viulu tai klavikordi, rakentajan muokkaamat detaljit ovat toisenlaisia ja toisen nimisiä, mutta prosessi on periaatteessa sama. Tarvitaan runko ottamaan vastaan kielten aiheuttaman vedon. Runkoon sovitetaan ohut kaikupohja jonka päälle tuleva kielisilta johtaa kielten värähtelyt kaikupohjaan. Siitä ne siirtyvät ilman välityksellä kuulijoille. Rakentajan tehtävänä on muokata jokainen osa niin, että se kestää fyysiset rasitukset, mutta pystyy siitä huolimatta värähtelemään ja siirtämään värähtelyä. Myös suodatin toiminta, tiettyjen taajuusalueiden korostaminen ja toisten vaimentaminen kuuluu kuvaan mukaan. Tiedetyt tekniset seikat antavat soittimelle soitettavuuden, joka parhaassa tapauksessa innostaa soittajaa, tekee soittamisen luontevaksi, jopa helpoksi, ja ohjaa soittajaa soittamaan parhaan tuloksen antavalla tavalla.

Urkujen rakennusprosessit ovat samanlaisia, mutta koska rakenteet ovat differentioituneet enemmän, ja akustiset toiminnot ovat erilaisia, detaljit vaihtelevat muita soittimia laajemmissa rajoissa. Pillin soiminen vaihtelee sen mittojen, tekotapojen ja materiaalin mukaan. Pilli on itse asiassa huilu,

joten sen rakentamisessa pätevät edellä jo kerrotut asiat. Pillit saavat uruissa ilmaa koneellisen laitteiston avulla. Keskipakoi- puhallin nostaa paineen, jonka palkeet vakioivat varsin yksinkertaisen venttiilin välityksellä. Pillin soiminen vaihtelee paine- ilman muodostamistavan, vakioimisen ja pilliin johtamisen mukaisesti. Sointi kuvastaa omailla piirteillään sitä, miten kukin yksityis- kohta on rakennettu.

Urkujen soitettavuus eli tuntuma vaihtelee koneiston tyyppin ja toiminnan mukaan, millä väistämättä on välillinen vaikutuksensa myös pillien soimiseen ehkä soittajan erilaisen soittamisenkin takia. Erityyppiset koneistot avaavat soittoventtiileitä erilaisilla nopeuk- silla, ja ilmalaatikoitten - se on se laite, jonka päällä pillit seisovat, ja joka jakaa kullekin pillille ilmaa soittajan käskyjen mukaan - omat rakenteet vaihtelevat. Ja lopulta urkujen ulkoinen asu, urkukaappi muokkaa pillien ääntä. Lopulta vasta tilassa kuultu ääni on musiikillisesti merkitsevä.

Soitinrakentaja ei toki konstruoi jokaista soitinta uudelleen. Vakiintuneitten tapojen mukaan rakennettaessa saadaan yleensä ainakin kohtuullisia tuloksia. Tämä tarkoittaa, että pelkällä kopioimisella pääsee pitkälle, mutta jos rakentaja pyrkii huippulaatuun, ei kopioiminen riitä yksin, vaan tiedon ja ymmärryksen tulisi olla korkeammalla tasolla. Omakohtainen suhde soittimeen ja sen soittamiseen on eduksi, vaikka se ei olekaan kynnyskysymys. Analysoiva kuulo on vält- tämätön. Se on joillakin ihmisillä luontaisesti, ja se kehittyy käytännön työssä. Auditiivinen analyysi kertoo, miten ilma uruissa virtaa, miten eri pillit soivat yhdessä ja mikä on kokonaisvaikutelma. Mittalaitteilla voidaan saada vahvistus ja selitys sille, mitä kuulo kertoo, mutta korva on kuitenkin ”viimeinen instanssi”, lukemattomissa tapauksissa parhaaksi ja nopeimmaksi todettu laadun- valvoja. Soinnin hyvyttä voidaan arvioida,

mutta koska musiikin tyylejä on paljon, ei ainoaa ja lopullista kriteeriä voi löytää hyvyyden mittapuuksi. Hyvyttä pitää arvioida aina tietyistä lähtökohdasta. ”Tietty” tarkoittaa useimmiten erityistä niemeltä mainittua tyyliä. Tämä soitin on hyvä tässä tyyliässä ja tässä musiikissa, mutta tuossa toisessa sen mahdollisuudet jäävät pienem- miksi.

Musiikilliset ominaisuudet tekevät soit- timesta instrumentin, organonin, työkalun musiikkia varten. Soitin on kulttuurin tuote ja ilmentymä, ja myös sen edellyttämä esine. Sanomattakin olisi ehkä selvää, että soittimien rakentaminen sinänsä myös on kulttuuria.

Urkujen tyylilliset ominaisuudet ovat muuttuneet viimeksi kuluneen puolen vuosi- tuhannen aikana kahden, usein jopa yhden urkurisukupolven välein. Kun muutos on ollut Euroopan eri maissa erilaista, on selvää, että on syntynyt kymmeniä tyylillisiltä omi- naisuuksiltaan erilaisia urkuja. Rakentajan kyky ennakoita työnsä tuloksia joutuu muutosprosesseissa koetukselle, sillä soitin- rakentajan vastaus taiteellisiin ongelmiin on aina tekninen. Saavuttaakseen uusia musiikil- lisiä ominaisuuksia urkujenrakentajan on muutettava soittimen teknisiä ratkaisuja. Tekniikan ja kulttuurin välinen suhde on myös käänteinen: asiaa tunteva saa jo soitinta katselemalla - siis ilman kuuntelua - mielikuvaa musiikillisten ominaisuuksien pääpiirteistä. On kokonaan eri asia, että näiden ominaisuuksien kertominen sanoilla on hyvin hankalaa. Niistä saa parhaan tiedon vain soittamalla ja kuuntelemalla.

Vanha soitin, pitkät perinteet

Urut ovat yksi vanhimmista soittimista, ensimmäiset rakensi aleksandrialainen insinööri Ktesibios jo noin 260 vuotta eKr. Urut olivat aluksi insinööriyön näyte, monimutkainen laite, jossa koneellisesti aikaan saatua paineilmaa ohjattiin soittajan

tahdon mukaisesti pilleihin. Soitin oli pieni, sillä kaksi orjaa saattoi kantaa urut haluttuun paikkaan. Jo antiikin aikana, siis yli 2000 vuotta sitten kilpailtiin urkujensoitossa. Erään kilpailun voitti Antipatros, valitettavasti vain emme tiedä, millaisilla ansioilla hän voitti.

Urkujenrakennuksen pitkäaikaista ja laajalle vaikuttanutta olemusta kuvaa nimen ety- mologia. Vanhasta kreikan sanasta uerg kasvoi kaksi vuosituhatta sitten kaksi eri johdannaisjonoa: uerg-ergon-Werk-work - nämä tarkoittavat ensi sijassa työtä. Toinen jono on uerg-ergon-organon-Orgel-organ. Kreikan (ja myös latinan) sana organon tarkoitti mitä tahansa, tai kaikkia musiikki- instrumentteja, mutta se tarkoitti myös työ- välineitä, joita käytettiin työhön, ergon, josta tulee mm. ergonomia.

Kuriositeettina mainittakoon vielä, että antiikin urut olivat äänekäs soitin, jota dokumenttien mukaan käytettiin mm. lääketieteellisiin tarkoituksiin: niillä huu- mattiin potilasta kivuliaiden kirurgisten operaatioiden aikana.

Urut levisivät nopeasti Aleksandriasta Välimeren ympäristöön, ja vuoden 220 paikkeilla jKr. oli roomalaisten legioonalais- kaupungissa, Aquincumissa, nykyisen Buda- pestin tuntumassa jo urkureina myös naisia, joiden sanotaan olleen maskuliinisia kolle- goitaan taitavampia. Ensimmäisen kristillisen vuosituhannen alkupuoliskolla urut olivat Roomassa ja Bysantissa kuninkaallinen statussymboli, ja saman vuosituhannen loppu- puolella ne olivat didaktinen väline geo- metrian ja musiikin teorian opetuksessa. Urut hävisivät lännestä Rooman valtakunnan tuhoutuessa, mutta ne säilyivät Bysantissa, josta ne statusarvonsa vuoksi palasivat diplomaattisena lahjana länteen. Pipin pieni sai nimittäin Bysantista urut kahdeksannen vuosisadan puolivälissä. Hieman myöhemmin hänen poikansa Kaarle Suuri sai saman

kunnianosoituksen. Vuosi 826 oli urkujen kannalta merkkivuosi siksi, että tuolloin tuli munkki Georgios Aachenin hoviin, ja kertoi osaavansa rakentaa urkuja.

Urut tulivat kirkkoon

Kirkkoon urut tulivat ensimmäisen vuosi- tuhannen lopussa, ensin kirkkotilaan, mutta varsin nopeasti myös messuun. Urkujen tehtävä oli aluksi signaalin soittaminen, mutta vähitellen uruilla annettiin kuorolle ääntä, mistä urkumusiikki kuin itsestään laajeni ja kehittyi. Urut ovat kehittyneet uskomattoman moninaiseksi instrumentiksi nimenomaan kirkon piirissä, vaikka niitä on ollut myös kirkkotilojen ulkopuolella. Vuonna 1287 Milanon konsiili hyväksyi urut ainoana soittimena messuun. Tätä päätöstä ei liene kumottu, vaikka on ollut aikoja, jolloin kirkkojen urkuja on kritisoitu; niitä on jopa kannettu ulos.

Kirjoitettua urkumusiikkia on kirjai- mellisesti junalasteittain, mutta on muistet- tava, että urkureille on ollut tyypillistä improvisoida. Kaikkea soitettua urku- musiikkia ei siis ole kirjoitettu muistiin. Urkurit ovat valinneet soiton musiikillisen rakenteen, ja sen jälkeen soittamisen kestäessä muodostaneet yksityiskohdat. Tämä perinne elpyi 1900-luvun puolivälissä juuri urkureitten toimesta, ja se on levinnyt myös muiden instrumentalistien, jopa laulajienkin keskuuteen. Improvisoiminen on tyypillistä myös esimerkiksi jazzissa.

Urkujen rakentaminen on haaste

Tietynlaiset ihmiset tutkivat mielellään perusteita, kokeilevat tekotapoja ja miettivät yksityiskohtia. He ottavat vastaan haasteita, jotka pitävät yllä mielenkiintoa. Urut ovat haaste sekä soittajalle että rakentajalle.

Teolliseen vallankumoukseen saakka urut ja aikakellot olivat aikansa huipputekniikkaa, ja vieläkin on pidettävä ihmeenä sitä, että pienen

kerrostalon korkuinen, ilmaa kuutiomäärin minuutissa puhaltava, puhtaasti mekaanisin välityksin varustettu soitin on ihmisvoimin soitettavissa sujuvasti, jopa virtuoosisesti. On ihmeteltävä myös sitä, että nämä monien metrien mittaiset mekaniikat saadaan pysymään kunnossa jopa Suomen vaikeissa ilmastollisissa olosuhteissa.

Urkujen rakentamiseen perehtyneet henkilöt ovat mielellään ottaneet vastaan sen kunnioituksen, mitä harvinaisen taidon hallinta tuo mukanaan. Ammattisalaisuudet on pidetty tiukasti itsellä, mutta siitä huolimatta jo varhaiselta keskialta on säilynyt dokumentteja, joissa urkujen tekemistä kuvataan. Erityisen monimutkaiselta on tuntunut pillien oikean mitoituksen määrittäminen, mutta kuvauksensa ovat saaneet myös muut toiminnalliset osat. Muutamissa yliopistoissa ja akustiikan laitoksissa tehty ja nykyisinkin tehtävä tutkimus osoittaa, että urkujen toiminnolle on selkeä fysikaalinen perusta. Vanhat mestarit pääsivät pitkälle empiirisillä menetelmillä, nykyisin niitä voidaan suunnitella ja arvioida laskennallisesti.

Pillien soimista on tutkittu 1800-luvun alkupuolelta saakka, mutta esimerkiksi palkeitten toimintaan on voitu paneutua vasta modernien mittalaitteiden avulla muutaman viime vuosikymmenen aikana. Edellä mainittu pillien mitoitus sai apua logaritmilaskennasta 1700-luvulla, ja mitoittaminen tilan suhteen tieteellisen, tilastollisen perustan 1830-luvun alussa, kun saksalainen J.G. Töpfer määrittä normimensuurin. Sen ymmärtämätön väärinkäyttö tosin aiheutti keksijälleen huonon nimen.

Hermann von Helmholtz teki akustiikasta tieteen, mutta hän tuskin osasi aavistaa, minkä valtavan kehityksen hän sysäsi liikkeelle.

Ainoa salaisuus nykypäivänä on rakentajan oma kokemus, sormituntuma. Sitä ei ulkopuolinen tunne, ei aina ehkä ymmärräkään. Tällaista tietoa on menneisyydessä ollut helppo pitää maagisena, ja on sillä keskeinen merkitys edelleenkin. Oman työn kautta tullutta kokemusta ja näkemystä ei voi korvata hyvilläkään teorioilla.

Keskialta saakka on säilynyt dokumentteja, joiden perusteella on rakenneltu kuvaa urkujenrakentajien henkilöstä. Monet ovat sitä mieltä, että nämä ominaisuudet ovat tyypillisiä edelleenkin. Tämä voi tietenkin olla välillinen todiste siitä, että ominaisuudet liittyvät yhteen, ja että määrätynlaiset ihmiset hakeutuvat omanlaisiinsa tehtäviin. Urkujenrakentajat ovat usein itsepäisiä ja ärsyyntyvät helposti. Heillä on myös taipumusta epäsäännöllisiin elintapoihin. Mutta samalla he ovat elämäniloisia ja rohkeita. He ovat valmiit ottamaan vastaan suuria haasteita, he ovat henkisesti monipuolisia, ja usein heidän persoonallisuutensa on taiteellisesti ehyt.

Nykypäivän urkujenrakennus on tasoitumassa ja tasapäistymässä. Taloudelliset paineet yhdessä musiikillisten vaatimusten monipuolisuuden kanssa silottavat urkujen musiikillista profiilia. Todelliset persoonallisuudet - tarkoitettiin tällä nyt henkilöitä tai soittimia - ovat yhä harvemmassa. Vaikka urkujen rakentamista ei voi pitää taiteena, uruilla on monia taide-esineen piirteitä. Persoonalliset piirteet antaisivat soittimelle väriä ja profiilia. Taiteellisen monipuolisuuden vaatimus, joka on leimannut urkuja 1900-luvun alkupuolelta saakka, muokkaa uruista mukavasti ja helposti soitettavia, mutta tämän hintana voi olla sellaisista uruista puuttuva, urkuria ja kuulijoita innostava taiteellinen profiili. Sama ilmiö on toki havaittavissa monissa massatuotteissa.

KIRJALLISUUS

Orvokki Autio,
kirjailija

Joka mökissäkin oli ainakin aapes, katikismus ja virsikirja, oli vielä jokin muu hyvä kirja. Mutta isommissa paikoissa oli useita jumalasia kirjoja. Raamattu ja Postilla saattoivat olla yhtä hyvin toimeen tulevassa mettäkylän torpassa kuin rinnan rikkaassa talossa (Rintakylä ja larvamaita, s. 388).

Suomalaiset ovat aina kirjan arvon pitänehet korkealla, vaikka ei ennen ollut Harry Potteria. Ja pohjalaiset on tietysti Suomen parhaita kirjailijoita, vaikka nyt ensin aluksi Aleksis Kivi lipsahtikin tuonne Etelä-Suomeen. Ja pohjalaisissa on kertomista toiseksikin kertaa, niin miehis ku naisiksi. Ja vaikka tähän asti on nyt demokraattisesti puhuttu niin miehistä kun naisistakin, niin naiset on kyllä sen arvoosia, jotta niistä pitää puhua vielä aiva erikseen. Ja kukas olis siitä pareet puhumahan ku Kurikan museonmäen oma kirjailija – vaikkakin Ylistarossa kasvanut – Orvokki Autio.



POHJALAISESTA NAISESTA

Kirjailija Orvokki Autio ei halunnut puhua hänelle annetun aiheen mukaan pohjalaisesta naisesta hyvässä ja pahassa, koska ei tämä ole paha. Sen sijaan hän kertoi hyvin henkilökohtaisella tavalla pohjalaisen naisen vahvuuksista ja heikkouksista, koska sellaisia hänellä on. Muutoinkin Autio vältti tekemästä mustavalkoisia yleistyksiä ja huomautti pohjalaisista löytyvän monenlaisia puolia.

"Vahvuuksia ja heikkouksia miettiessäni rupesin pohtimaan myös muita vastakohtapareja. Ylensä pohjalaisnaiset ovat viisaita, mutta saattavat vastapainoksi tehdä jotain aivan järjetöntä. Pohjalaisille tuntuu myös olevan ominaista, että ensin tehdään ja sitten vasta ajatellaan.

Yhtä piirrettä täkäläisillä emännillä ei kuitenkaan ole. Pohjalainen nainen voi olla kaikkea muuta yhtäaikaa, mutta hysteeristä ei ole ikinä tullut vastaan. Muualla niitä kyllä piisaa."

Sekä kirjailijan osuvat huomautukset pohjalaisen naisen vahvuuksista ja heikkouksista että hänen kertomuksensa omista kehityskokemuksistaan tempasivat yleisön mukaansa ja herättivät hilpeyttä useammin kuin kerran. Omasta nuoruuden epävarmuudestaan hän kertoi kuvaamalla isänsä jäämistöstä löytämiään kirjoituksia ja muuta materiaalia. Silloin hän tajusi tämän luovat kyvyt, ja että hän itse on itselleen melko tuntemattomaksi jääneen isänsä hengenheimolainen.

TULEVAISUUS



Maasta löydetty kivet kirveet ja monet oudot kivilut sekä ikivanhat kotasijat heistä enää kertovat. Niihin on kirjoitettu entisen, jo ammuin aikoja eläneen korpikansan kova elämäntaellus (Rintakylä ja larvamaita, s. 43). Näin sanoo Paulaharju maakunnan kivilaudesta.

Hirvi-Heikkien keihäänkärjistä on rakennettu kuvaa siitä, mitä oli ennen. Joskus vähän kiistelläänkin, koska arvuuttelun varaa jää. Mutta sitten vasta taitaa tulla paha arvuuttelu, kun meidän aikamme tarvekalujen perusteella yritetään selvittää, millä lailla Pohjanmaalla vuonna 2003 elettiin. Tähän arvuutteluleikkiin on suostuteltu Jyväskylän yliopiston museologian professori, Nivalan sukuja Keski-Pohjanmaalta - Janne Vilks.

*Janne Vilks,
museologian professori,
Jyväskylän yliopisto*

MILTÄ NÄYTTÄÄ AIKAMME VUONNA 10 000 KUN LÖYDETTY ON KÄRRYNPYÖRÄ JA KÄNNYKKÄ?

Professori Jouko Tuomisto otti minuun keväällä yhteyttä ja kysyi suostuisinko puhujaksi tulevaan seminaarin aiheesta Millaiseksi tulevaisuuden arkeologi kuvittelee aikamme vuonna 10 000 löydettyään kärrynpyörän ja kännykän? Aihe siis tarjottiin etukäteen. Koska olen peruskoulutukseltani sekä arkeologi että kansatieteilijä ja nykyään hoidan museologian professuuria ja koska aihe oli varsin haastava suostuin. Tosin työskentelen yleensä menneisyyden parissa. Nyt aiheena on sitä vastoin kaukotulevaisuudessa elävien ihmisten kaukainen menneisyys: meidän aikamme. Siis menneisyyden tulevaisuus. Aihe on varsinaisesti tulevaisuuden tutkijoiden eli futurologien alaa. Koska en kuitenkaan ole futurologi, en ota aihetta niin sanotusti tieteellisen vakavasti, vaan käsittelen sitä pikemmin kaunokirjailijan vapaudella.

Puheenvuoroni on kaksijakoinen. Käsittelen ensiksi ajan pituutta ja menneisyyden käsitettä. Toiseksi yritän vastata annettuun kysymykseen.

Siis kuinka kaukana tuo vuosi 10 000 j.Kr. on? Asia havainnollistuu helpoimmin kun katsomme vastaavan ajan menneisyyteen. Silloin on kyseessä noin vuosi 6000 e.Kr.

Ensimmäiset ihmiset saapuivat jääkauden jälkeiseen Suomeen mesoliittisella eli keskisellä kivikaudella vuoden 8600 e.Kr. aikoihin sekä kaakosta että idästä. Toisiinsa sulautuvat pyyntiyhteisöt synnyttivät 400 vuotta myöhemmin eteläsuomalaisen löytöpaikan mukaan nimetyn Suomusjärven kulttuurin, jonka aikaa kesti peräti 3000 vuotta. Uusimpien asutusjatkuvuutta korostavien asutusmallien mukaisesti Suomusjärven kulttuurin väestö olisi mahdollisesti puhunut jotain suomalais-ugrilaisista kantakieltä edeltänyttä uralilaista kieltä. Siis mitähän Suomusjärven kulttuurin ihmiset olisivat ajatelleet meistä ja meidän ajatuksistamme katsoessamme esim. heidän jälkeensä jättämää muinaisreen jalasta tai kivistä terää. Joskus tosin tuntuu siltä että juuri näin hekin ajattelivat niin sanotusti uhratessaan esineitä esim. kosteikkoihin, joissa eloperäinenkin aines säilyi meidän päiviimme.

Esihistoriallisella ajalla sekä ilmasto että siitä riippuva kasvisto ja eläimistö erosivat nykyisestä. Myös maan ja veden suhteet muuttuivat jatkuvasti jääkauden jälkeisessä Suomessa. Muuttuvat olosuhteet ratkaisivat sen, milloin ihmiset missäkin pystyivät kulttuurinsa, tietojensa ja taitojensa, puitteissa parhaiten selviytymään luonnon asettamista haasteista. Näin tulee olemaan laita myös tulevaisuudessa. On kuitenkin huomattava, että ihminen ei ole muuttunut viimeisen 10 000 vuoden aikana miksiäkään, aika on siihen liian lyhyt. Muutos on sitä vastoin tapahtunut kulttuurimme kyvyssä säilyttää ja välittää vanhaa tietoa ja kyvyssä kehittää uutta tietoa, mikä synnyttää uutta tekniikkaa ja mahdollisuuden hyödyntää uudenlaisia resursseja.

Edellä mainittu 8000 vuotta tulevaisuuteen saa mittakaavaa sitäkin että kivi-, pronssi- ja rautakauden ja keskiajan jälkeen noin vuonna 1500 alkanut uusi aika on kestänyt vasta vain 500 vuotta. Hyvä on myös muistaa, että 8000 vuoteen mahtuu noin 400 sukupolvea.

Menneisyyttä käsiteltäessä on lisäksi ymmärrettävä se tosio, että kukin aika ja ihmiset rakentavat menneisyyden aina uudestaan ja uudestaan. Eli vaikka menneisyys on vain yksi ja tosi, kukin aika kysyy omista lähtökohdistaan omat kysymyksensä ja antaa myös niihin vastauksensa. Näin menneisyys on alati muuttuva. Juuri tästä syystä kirjailija T.S. Eliot totesi aikoinaan erinomaisen osuvasti, että "Nykyisyys muuttaa menneisyyttä yhtä paljon kuin menneisyys ohjaa nykyisyyttä." Otan esimerkin. Jos kyntömies löysi 1800-luvun puolivälin aikoihin peltoa terällisen kiven hän tiesi varsin hyvin, että se oli taivaalta singotun salaman terä, ukonnuoli, ja jos hän näki kalliolla ison kiviröykkiön, hän tunnisti sen muinaisten hiisien tekemäksi kivikasaksi eli hiidenkiukaaksi. Arkeologisen tutkimuksen myötä kivi muuttui ajan saatossa kivikautisen kirveen teräksi ja kivikasa pronssikautiseksi hautaröykkiöksi.

Arkeologia on sananmukaisesti oppi vanhasta eli muinaistiede. Arkeologit tutkivat inventoinnin ja kaivauksin ja niihin liittyvin analyysein ja ajoituksin pääasiassa esihistoriallista aikaa eli sitä aikaa, jolta ei ole olemassa lainkaan kirjallisia lähteitä kuten asiakirjoja tai painatteita. Tosin arkeologian keinoin voidaan myös tutkia puutteellisesti tunnettua historiallista aikaa. Puhutaankin esim. meriarkeologiasta, keskiajan arkeologiasta ja teollisuusarkeologiasta.

Kun perspektiivi on 8000 vuotta vuonna 1900 ja vuonna 2000 j.Kr. valmistetut esineet ovat samanikäisiä. Sadan vuoden ero ei ole yhtään mitään.

Minulle annettu tehtävä paljastaa tulevaisuuden katastrofin, sillä jollei sellaista oleteta tapahtuneeksi, tulevaisuuden arkeologit eivät tutkisi meidän aikaamme. Nuo arkeologit voivat olla kahdelta taholta. Ensiksi he voivat olla ihmisiä. Tässä tapauksessa kuitenkin suuren tai suurten katastrofien (joiden mahdollisiin syihin en nyt ajan puutteen vuoksi voi kajota) jälkeisiä ihmisiä, joilla ei ole mitään tai hyvin vähän tietoa meistä. He edustavat niin sanotusti kaiken jälleen alusta aloittanutta sivilisaatiota. Tai eivät he aivan alusta, siis kivikaudelta, aloittaneet, vaan jonkin meidän aikaamme paljon kehittyneemmän tulevaisuuden globaalin yhteiskunnan raunioilta. Mainitsin edellä ettei ihminen ole kehittynyt miksikään viimeisen 10 000 vuoden aikana. Seuraavankaan 10 000 vuoden aikana me tuskin kehittyisimme jos luonnon annettaisiin vaikuttaa, mutta niin ei käynyt vaan ihminen alkoi jo 1900-luvulla selvittää ihmisen ja muun luonnon perimää ja kehittää aivan uudenlaista elämään perustuvaa tekniikkaa. Mutta kehitys karkasi kehittäjien käsistä ja siksi suuri osa vuosien 9000 ja 10 000 j.Kr. ihmisistä poikkesi suuresti muinaisista esivanhemmistaan.

Toinen mahdollisuus on, että arkeologit tulevatkin ulkoavaruudesta tutkimaan tätä heille vierasta aurinkokuntaa ja planeettaa ja sen muinaisten kauan kadonneiden asujien elämää. Pitäydyn kuitenkin edellisessä vaihtoehdossa.

Uskomme että meidän ajastamme jää valtavasti tietoa tulevaisuuteen. Luulemme että tässä tietotulvassa esim. 1990-luvusta jää paljon enemmän jäljelle kuin 1890-luvusta. Käsitys on väärä! Joku on osuvasti nimittänyt aikaamme digitaaliseksi keskiajaksi. Tällä tarkoitetaan sitä, että aikamme dokumentit ovat usein sellaisessa muodossa, että sekä itse dokumentin formaatti että sen lukemiseen tarvittavat ohjelmat ja laitteet ikääntyvät tavattoman nopeasti. Missä voidaan vielä lukea reikäkortteja? Kenellä teistä on enää tietokoneessaan nk. lerppuasemaa? Nyt on myyty jo jonkin aikaa tietokoneita, joissa ei ole enää nk. korppuasemaa. Voimme uskoa, että painettu kirja on hyvä dokumentti. Onhan se ollut käytössä jo yli 500 vuotta. Mutta 8000 vuotta on ylivoimaisen pitkä ikä hyvässäkin paikassa säilytetylle kirjalle. Tästä näkökulmasta kivikautisten esivanhempiemme kalliomaalaukset eivät ole lainkaan hullumpi tallenneformaatti. Varmimmin säilyvät meistäkin kertovat dokumentit ovat loppujen lopuksi kiviin hakatut. Vaan paljonko hautausmaat meistä kertovat? Jos Kurikassa halutaan yrittää varmistaa, että ajastamme jää jotain jäljelle 8 000 vuoden päähän, yksi keino olisi esimerkiksi hakata Samuli Paulaharjun teoksen Rintakylä ja larvamaita koko teksti tai sen keskeisiä osia kallioon tai riittävän isoihin paasiin.

Kaiken lisäksi pieniä kansoja uhkaa jatkuvasti kielellinen ja kulttuurinen kadotus. Kansaneläkelaitoksen matemaatikot laskivat joskus viime vuosikymmenellä, että silloisella syntyvyystrendillä viimeinen suomalainen kuolee muistaakseni noin vuonna 3150. Ja kansa ja sen kulttuurihan on kuollut jo paljon ennen tätä. Otin tämän seikan esille siksi, että vaikka jokin dokumentti olisikin meistä tallella vuonna 10 000, niin kuka osaisi lukea saatikka ymmärtää tätä 7000 vuotta sitten kuollutta kieltä ja sen puhujien arvoja ja maailmankuvaa.

No nyt vihdoinkin asiaan eli tulevaisuuteen. Mutta aloitan tarinani jo vuoden 9000 j.Kr. paikkeilta. Tosin siihen aikaan sivilisaatioissa aikaa ei ilmaistu enää j.Kr. vaan "jälkeen viimeisen kylmyyden" eli elettiin vuotta 1678 (j.v.k.). Juuri tänä vuonna tällä seudulla asustelevalle pyyntikulttuurin miehet (joiden heimo eli syklisessä ajassa eli vuodenkierrossa eikä siksi piitannut tai tarvinnut lineaarista ajanlaskua) kaivoivat jokivarren tundralle suurriistan

kulkureitille uutta pyyntikuopastoa. Tällöin he löysivät, kuten usein aiemminkin, jotain muinaista, mutta tämä oli erilainen jäännös. Hiekan alta paksusta tuhkakerroksesta löytyi nimittäin ikivanhan oudon suorakulmaisen rakennuksen jäänteet. Outo se oli heille siksi, että he itse asuivat leireissään kodissa.

Miehet kaivoivat sekä uteliaisuuttaan että tarveaineiden löytämisen kiihottamina rakennuksen esiin perustoihin asti. Oviaukon, joka sekin oli oudon suorakulmainen, yllä oli merkittäviä kuvioita. Jos he olisivat osanneet lukea muinaista suomea, he olisivat nähneet osittain tuhoutuneen nimen jäljellä olevat kirjaimet KUR AN MUS O. Siinä oli se mitä oli jäljellä Kurikan museosta vuodelta 2767. Sisältä he löysivät monenlaisia outoja esineitä, joista osasta sai helpolla pyyntivälineitä niin kalastukseen kuin metsästykseseen. Jännittävimpiä olivat kuitenkin kaksi esinettä, suuri ja pieni, jotka löytyvät rakennuksen eri puolilta, mutta joiden merkityksen pyytäjät heti tunnistivat, sillä he palvoivat aurinkoa. Heidän leirissään kodat olivat puolipyörässä suuaukot kohti etelää ja kotien ympärillä oli kotakunnan reet keulat kohti aurinkoa. Vainajatkin haudattiin reikiinsä kasvot kohti aurinkoa. Siksi heidän huomionsa kiinnittyi erityisesti suureen puiseen ja metalliseen aurinkotunnukseen ja pieneen outoon ja hauraaseen auringonväriseen rasiaan, jossa oli auringon kuva. Me tiedämme, että ne olivat kurikkalaisen kärryn pyörä ja Nokian kännykkämalli 3650.

Miehet veivät molemmat esineet riemusaatossa leiriinsä, jossa tietäjä otti ne haltuunsa ja asetti ne heimon pyhään rekeen. Tietäjän silmät olivat taivaan siniset. Kun lapsi syntyi sinisilmäisenä, mitä tapahtui perin harvoin, se oli merkki tulevasta tietäjäyydestä. Miehet saivat seuraavassa auringon juhlassa (muinoin silloin vietettiin joulua) arvonimen LÖYTÄJÄ. Isao auringon kuvaa käytettiin vuotuisessa auringon juhlassa heimon pyhimpänä esineenä edustamassa maan päällistä aurinkoa, jota voitiin puhutella.

Rasiaa tutkittaessa se saatiin auki ja sisältä löytyi selitys. Siellä oli kuin kovakuoriaisten toukkien jälkiä puun kuoren alla, mutta ne kiilsivät auringon lailla. Me tiedämme, että se oli piirilevy. Tietäjä tiesi nyt, että rasiassa oli aikanaan säilytetty auringon perhosten toukkia, ja rasian ikkunasta oli nähty niiden varttuvan. Niitä oli käytetty ennustuksissa, sillä rasian auringon sisällä oli ennusmerkein varustettuja nystyjä. Ja ennustamiseen tietäjäkin sitä käytti tulevina vaikeina hetkinä. Löytöpaikka eli rakennuksen rauniot ymmärrettiin heimon muinaisten aurinkoa palvoneiden esivanhempien pyhäköksi ja siksi se julistettiin nytkin pyhäksi, minkä vuoksi naisten ja lasten piti kiertää se kaukaa. Siitä lähtien heimon tietäjien kasvoihin tatuotiin pyhät merkit KUR AN MUS O.

Aika kului ja sukupolvet vaihtuivat. Tultiin vuoteen 2678 (j.v.k.) eli meikäläisittäin 10 000 j.Kr. Pyytäjät olivat olleet jo vuosia tekemisissä etelämpänä suurissa ryhmissä elävien ihmisten kanssa. He olivat erilaisia, sillä he olivat kaikki mustasilmäisiä naisia eivätkä tiettävästi lisääntyneet lainkaan. Osa näistä ihmisistä keräsi pyytäjien löytämiä muinaisesineitä. He maksoivat niistä hyvin.

Kerääjät saapuivat jälleen kesän koitettua. Tällä kertaa mukana oli ennestään outo nainen, joka oli kuullut aurinkoesineistä ja halusi nähdä sekä ne että niiden löytöpaikan. Hän ei halunnut ostaa pyhiä esineitä - onneksi. Koska hän oli outo ja ikuinen, ne näytettiin hänelle naiseudesta huolimatta, ja hän painoi ne mieleensä. Sitten vaellettiin viikon verran ja tultiin paikalle, mistä esineet olivat löytyneet. Jälleen paikalla kaivettiin ja esineitä löytyi lisää. Kerääjänainen palasi tämän jälkeen tyytyväisenä kaukaiseen kotiinsa.

Nainen oli uuden sivilisaation jäsen. Hänen työnään yhteisössä oli selvittää aiempien kulttuurien vaihteita. Hän oli erikoistunut pyöräkauteen eli muinaisen aikaan, jolloin ihminen oli keksinyt pyörän ja kuljettanut itseään ja tarpeitaan eläinten tai primitiivisen lämpöä tuhlavaan mekaniikan kuljettamana aina nopeammin ja nopeammin paikasta toiseen. Miksi piti kulkea niin paljon, siitä ei oltu vielä kovinkaan hyvin perillä, sillä tämä uusi sivilisaatio tuotti kaiken tarvitsemansa omilla viljelmillään ja kasvattamoissaan.

Muinaisuus kiinnosti yhteisöä ensiksi siksi että kaikilla yhteisöillä on aikojen alusta asti ollut syntykertomus siitä keitä me olemme ja mistä me tulemme. Toiseksi uuden sivilisaation taruissa oli kertomus suuresta tuhosta ja haluttiin tietää mikä se oli. Kun tietää taudin synnyn, se voidaan hallita ja parantaa.

Nainen tunsu hyvin ennestään kalliopiiirroksista pyytäjien ison auringonkuvan muinaisen hevosen vetämän kärryn pyöräksi. Pyhän rakennuksen kaivauksissa hän oli tiennyt mitä etsiä ja niin hän näki pyörän löytöpaikalla kärryjen jäänteet. Muutama vuosikymmen sitten pyöräkauden alkuperä oli kyseenalaistettu kun oli löydetty muinaisen rakennuksen seinään maalattu kuva, jossa pyörä olikin vaakatasossa ja sen päällä oli palasiksi leiketty ihminen, jota korvit söivät. Me tiedämme, että kyseessä on ankaran mestauksen jälkeen käytetty teilypyörä. No, jonkin aikaa kestäneen oppiriidan jälkeen päädyttiin siihen, että tuo käyttötarkoitus ei ollut ensi- vaan toissijainen.

Rasiakin oli tuttu. Ne olivat samalta aikakaudelta, mutta paljon pyöriä lyhytikäisempiä. Oli mennyt pitkään ennen kuin keksittiin mihin niitä oli käytetty. Oli näet ymmärretty, että ne kuuluivat isoon järjestelmään muun muassa mäillä ja kukkuloilla olevien metallitornien jäänteiden kanssa. Muinaiset ihmiset olivat olleet tämän alkukantaisen järjestelmän avulla yhteyksissä toisiinsa.

Vaan naista jäi askarruttamaan pyytäjien pyhän talon alkuperäinen tarkoitus. Miksi muinaiset ihmiset olivat koonneet yhteen taloon niin paljon selvästi eri teknisiltä aikakausilta olevia esineitä. Eiväthän ne yhdessä voineet toimia. Rakennuksen seinän merkit hän ymmärsi muinaisen kadonneen kielen merkeiksi, mutta hän arveli ettei niiden merkitys koskaan selviäisi. Ja hän oli oikeassa. Sekä pyörä että tuo kuuntelu- ja puhelulaite olivat uuden ajan sivilisaation ihmisille selvä todiste siitä kuinka nuo 8000 vuotta sitten eläneet ihmiset olivat pyrkineet kaikin voimin vapautumaan ajan ja paikan kahleista ja tulemaan ajattomiksi eli jumalien kaltaisiksi keksimällä vajaan ruumiinsa jatkeiksi mitä kummallisimpia välineitä. Oli oikeastaan sääli, etteivät nuo muinaiset ihmiset tieneet niitä totuuksia, jotka olivat uuden sivilisaation perusta. Tätä vapauden kiihkoa epäiltiin yhdeksi syyksi suureen onnettomuuteen, mutta tutkimus jatkuu...

Perinteenkeruukilpailun satoa syksyllä 2003

*Joonas Sihvo
Mäntysalon koulu
Klaukkala*

Samuli Paulaharju meidän ajassamme

Pohjanmaa 11.06.1908, 7:02-7.35



Samuli Paulaharju nousi vuoteestaan, aamu näytti kirkkaalta ja aivan tavalliselta, ainakin vielä.

Syötyään aamiaisen tuvan keittiössä Samuli kiitti pohjanmaalaisperhettä, joka oli tarjonnut hänelle yösijan siksi yöksi. Samulihan oli kiertävä perinteidenkerääjä ja oli sen takia kierrellyt Pohjanmaalla kartuttamassa perinnetietoa tämän alueen osalta.

Samuli otti siis vanhan pyöränsä vajasta ja vilkutti hyvästiksi perheelle. Poljettuaan tuolla hirvittävällä polkupyörällä jokusen maatalon ohi sää alkoi muuttua toden teolla, taivas alkoi muuttua tummaksi ja suuret mustat pilvet keräytyivät taivaanrannasta todella nopeasti ja pian alkoivat pisarat tippua Samulin leveälieriselle hatulle. Samuli piti pienestä tihkusateesta, mutta nyt alkoi tuntua siltä, että Taivaan portit olisivat auenneet ja tien

pinnalle alkoi syntyä suuria vesilätäköitä. Alkoi ukkostaa, salama toisensa jälkeen iski maahan aivan lähellä Samulia.

"Tämä tästä vielä puuttui", ajatteli Samuli. Sitten alkoi tapahtua kummia: Kaksi salamaa iski aivan yhtä aikaa, toinen Samulin etu- ja toinen takapuolelle. Silminnäkijät olisivat saattaneet kuvata tapahtunutta vaikkapa näin: "Taivaasta laskeutui valtava sini-valkokirjava pyörre, joka imaisi tuon hassunnäköisen ukkelin ja sen hökötyksen, miksi hän sitä nyt kutsuikaan... Ai niin polkupyöräksi,

niin siis polkupyörän sisäänsä. Sitten se pyörre vain katosi silmänräpäyksessä ja rajuilma jatkui kahta kauheampana."

Samulista itsestään tuntui siltä, kuin hän olisi joutunut valtavaan tunneliin, joka nousi ylöspäin. Muuten se ei hänestä tuntunut oudolta, mutta kun hän kieppui ja kaappui, niin että hän menetti tajuntansa, se ei tuntunut ollenkaan kivalta.

Pohjanmaa 12.06.1998, 8:00-8:09

Tullessaan tajuihinsa Samuli tunsu allaan jotain pehmeää, aukaistessaan silmänsä hän huomasi olevansa siinä samassa talossa, mistä oli samana aamuna lähtenyt. Samulin vaatteet olivat tuolin selkänojalla sängyn oikealla puolella, tuolin ja sängyn lisäksi huoneessa oli joku laatikko, jonka etusivussa oli kaksi ympyränmuotoista verkkoa, joiden takana oli jotakin kiiltävää, lisäksi etusivussa oli jotain nappuloita ja vipuja sekä jonkinlainen numeroasteikko. Se oli tietenkin radio, mutta mistäpä Samuli olisi sen tiennyt, kun oli tullut ajassa 90 vuotta eteenpäin. Samuli ojensi kätensä kohti tuota outoa kapinetta ja väänsi yhdestä nappulasta. Abban 80-luvulta peräisin oleva musiikki täytti huoneen. Samuli pomppasi taaksepäin kauhistuneena, piiloutui sängyn taakse ja huusi apua.

Huoneen ovi avautui ja liikemiehen näköinen mies törmäsi sisään. "Mikä hätänä?" hän huusi yli musiikin ja liikkui kohti radiota toinen käsi ojolla. Samassa Samuli huusi sängyn:

"Seis! Älä koske siihen! Se voi olla vaarallinen!" Mies edelleen kohti radiota ja Samuli loikkasi hänen eteensä. "Äkkiä ulos täältä, se voi vaikka räjähtää!" Samuli kiljui. Mies kuitenkin vain työnsi Samulin ja napsautti radion pois päältä. Samuli rauhoittui silminnähävästi ja istuutui vuoteen reunalle pukeutumaan. Mies alkoi esittää hänelle kysymyksiä:

"Nyt kun kerran olet herännyt, niin voisitko kertoa nimesi?"

"Samuli Paulaharju on nimeni ja kansanperinteenkerääjä on ammattini", Samuli vastasi ylpeänä.

"Jaaha, että oikein kansanperinteen kerääjä. Sitten toinen kysymys, mitä ihmettä teit ojassa 16 kilometrin päässä Vaasan tien varressa?" mies kysyi. Samuli oli hetken hiljaa ja vastasi:

"Minä olin todellakin menossa Vaasaan päin, kun alkoi sataa ja ukkostaa, sitten tuntui kuin olisin noussut ylöspäin huimaa vauhtia. Seuraava muistikuvani on siitä, kun heräsin tässä samassa huoneessa, mistä aamulla lähdin."

"Aamullako? Täälläkö? Tässä huoneessa?" mies hämmästeli.

"Niin niin, sinä taidat olla joku renki, kun et kerran tunnista minua, tosin aika oudot vaatteet sinulla on rengiksi, mistä tuollaisia edes saa?" Samuli totesi.

"En minä mikään renki ole ja sinä et ole tästä talosta tänään lähtenyt, sitä paitsi nämä ovat aivan normaalit vaatteet, Vaasasta vaatetusliikkeestä ostetut!" Mies alkoi menettää malttiaan tämän tollon kanssa, joka ei selvästikään ollut aivan täysjärkinen.

"No aivan varmasti lähdin ja jos ei, niin Venäjän tsaari ei ole Suomen suurruhtinas tänä siunattuna vuonna 1908!" Samulikin alkoi hermostua, kun mies yhtäkkiä purskahti silmittömään nauruun. Kun mies ilmeisestikin oli nauranut tarpeeksi, Samuli kysyi häneltä:

"Mikäs nyt noin naurattaa, sanoinko jotakin väärin vai?" Mies alkoi nauraa uudestaan. Rauhoituttuaan mies alkoi selittää Samulille:

"Katsopas, nyt on vuosi 1998 ja Martti Ahtisaari on Suomen presidentti, " mies kääntyi lähteäkseen ja sanoi ovelta: "Tule keittiöön, kunhan olet selvennyt." Ovi pamahti ja sen ulkopuolelta alkoi kuulua naurua, joka loittoni hetken kuluttua ja vaimeni kokonaan, kun toinenkin ovi pamahti.

Samuli alkoi selvittää päätään, nyt oli siis vuosi 1998 ja Martti Ahtisaari oli Suomen presidentti, se oli varmaan tsaarin keksimä uusi virka, joka korvasi vihatun kenraalikuvernöörin paikan. Niin, ellei tuo mies sitten yritä puijata minua, hän kyllä vaikutti kyllä hiukan oudolta. No, nyt saan ainakin

tutkia vuoden 1998 kansanperinteitä ja keräilykohteita. Näiden ajatusten jälkeen Samuli Paulaharju lähti kohtaamaan outoa vuotta 1998.

Pohjanmaa 12.06.1998, 8:09-8:13

Samuli saapui keittiöön, huoneeseen tullut mies istui pöydän ääressä lehteä lukien. Samulikin istuutui. Mies esitteli itsensä:

"Nimeni on muuten Väinö Iivola, anteeksi etten kertonut nimeäni tuolla huoneessa." "Ei se mitään", Samuli vastasi.

"Jos sinun on nälkä, niin tuolla jääkaapissa on makaronilaatikkoo", Väinö sanoi. Samuli oli aivan hiljaa ja antoi katseensa kiertää ympäri keittiötä, onpas tämä muuttunut viime näkemästä, hän ajatteli.

"Mikä on jääkaappi?" hän kysyi lopulta ja jatkoi, "Ja mitä on makaronilaatikko?" Väinö nousi pöydästä ja käveli jääkaapille.

"Tässä on jääkaappi, se pitää ruokatavarat kylminä." Väinö avasi oven ja otti sieltä makaronilaatikon, laittoi sen lautaselle ja lautasen mikroon.

"Tämä on mikroaaltouuni, se kuumentaa ruokaa sanamukaisesti mikroaalloilla, mutta en itsekään tiedä siitä sen enempää, niin älä kysy." Väinö sääti ajan ja tehon ja siirtyi sitten astianpesukoneen luokse.

"Ja tämä on astianpesukone, se pesee astiat vedellä ja astianpesuaineella", Väinö lisäsi. "Mutta mikä tuo on?" kysyi Samuli ja televisiota.

"Se on televisio ja sen kautta pystyy esimerkiksi näkemään, mitä täällä Suomessa on tänään tapahtunut", Väinö sanoi ja etsi laatikosta haarukkaa ja veistä Samulille. Samuli alkoi lukea lehteä. Heti ensimmäisellä sivulla hän näki automainoksen, jossa luki: "Avensis, Suomen toiseksi myydyin auto."

"Mikä on auto?" Samuli kysyi saman tien.

"Näytän, kunhan tulet ulos ", Väinö vastasi ja asetteli Samulin eteen lautasellisen makaronilaatikkoo, aterimet ja lasillisen maitoa ja lähti sen jälkeen ulos. Samuli katsoi ihmeissään makaronilaatikkoo, mutta nälkä pakotti hänet syömään.

Pohjanmaa 12.06.1998, 8:24-8:31

Myöhemmin, kun Samuli oli tullut ulos, hän kuuli tieltä lähestyvää pärinää. Pärinä kuului yhä lähempää, kunnes Samuli näki sen aiheuttajan: se oli pieni, kaksipyöräinen vaunu, vähän niin kuin polkupyörä, mutta siinä ei kuitenkaan ollut hevosia. Tuon oudon vaunun kyydissä istui hahmo, jolla oli luonnottoman iso pää. Samuli seisoi pelosta jähmettyneenä paikallaan, mutta kun tuo outo hahmo tuli suoraan kohti, niin Samuli lähti kohti vajaa. Vajan sisällä oli kyyristyneenä nurkkaan olento, jolla oli pään tilalla metallinen levy, jossa oli vihreä läppä silmien kohdalla. Olennon vartalo oli kääritty mustiin vaatteisiin ja sillä oli kädessä tikku, joka sylki ulos sinisiä kipinöitä. Samuli ei tiennyt mitä tehdä, kunnes muisti nähneensä polkupyöränsä nojallaan tallin ovea vasten.

Törmätessään ulos näki ensin isopäisen hahmon, silläkin vihreä läppä silmien kohdalla, nousemassa vaunujensa selästä. Seuraavaksi hän näki pyöränsä tallin seinustalla, laukkuaan hän ei nähnyt missään, mutta olihan oma henki sentään tavaroita tärkeämpi. Pian hän olikin jo pyöränsä selässä ja polki niin lujaa kuin jaloista lähti. Pihassa Rauli Iivola oli noussut piikkinsä selästä ja meni vajaan.

"Kuka se outo tyyppi tuolla pihalla oli?" Rauli kysyi isältään.

"Miten niin oli, eikös se ole siellä edelleen?" Väinö kysyi ottaen hitsauskypärää päästään ja suojapukua päältään.

"No ei ole! Se juoksi tänne vajaan ja saman tien ulos, otti polkupyöränsä ja lähti ", Rauli sanoi. Väinö huudahti lähtien samalla kohti ovea:

"Meidän täytyy saada se tollo kiinni, ennen kuin se tappaa itsensä." Samassa Väinö oli ottanutkin rekisteröimättömän 500-kuutioisen enduro-pyöränsä esiin ja lähti pihasta huudattaen konetta lähes 13 000 kierrosta minuutissa. Rauli oli jättänyt laukkunsa vajaan ja kaasutti 125-kuutioisella katupiikillään perään.

Samuli oli ilmeisesti pitänyt kiirettä, koska Väinö ja Rauli eivät saaneet häntä näkyviinsä puolentoista kilometrin pituisella soratiellä, joka johti päätielle. Tienhaarassa Rauli kääntyi oikealle ja Väinö vasemmalle. Raulin valitsema suunta osoittautui oikeaksi ja hän ajoi Samulin kiinni alle 15 sekunnissa. Rauli ajatteli, että jos hän vain pysähtyisi Samulin viereen, tämä kääntyisi takaisinpäin. Näiden ajatusten perusteella Rauli ajoi noin 500 metriä Samulin edelle, pysähtyi, nousi piikkinsä selästä ja otti kypärän pois päästä. Sitten Rauli soitti Väinölle ja pyysi tätä kääntymään takaisinpäin. Samuli alkoi hiljentää vauhtia ja oli pysähtyvinään Raulin eteen, mutta yhtäkkiä hän ampaisikin eteenpäin. Samassa Väinö ilmestyi mäen takaa ajaen ainakin 170 km/h, kun nopeusrajoitus sillä kohtaa oli 80 km/h. Hän ajoi Samulin vierelle ja näytti tälle merkkejä, joista ei voinut erehtyä. Samulin täytyi pysähtyä ja Väinö otti kypärän päästään. Väinö näytti vihaiselta ja Samuli pelokkaalta. Samuli alkoi sopertaa:

"Mitä..., sinä..., tuo nopea polkupyörä..., suuri pää...? sitten Samuli pyörtyi. Väinö käski Raulin lähteä hakemaan El Caminoa, joka oli Väinön kunnostama avolava-auto. Väinö jäi huolehtimaan Samulista.

Pohjanmaa 12.06.1998, 11:06-11:09

Samuli heräsi taas samasta huoneesta, mutta tällä kertaa siellä ei ollut radiota, tuolia, tai mitään muutakaan irrallista tavaraa. Kaiken lisäksi joku oli sitonut Samulin kädet ja kiinni. Samuli alkoi huutaa apua ja huoneen ovi avautui. Sisään astui joku valkotakkinen henkilö, jolla oli värikäs naamari päässään. Valkotakkinen henkilö alkoi puhua:

"No kerropas nyt sedälle, mikä sai sinut käyttäytymään sillä tavalla, kuin käyttäydyit aamulla?"

"Siellä pihalla oli joku outo olio, joka liikkui oudolla pyörällä ja sillä oli hirveän iso pää.

Vajassa oli toinen samankaltainen, mutta sillä oli kädessä putki, joka syöksi sinistä tulta. Sitten minä lähdin karkuun ja ne ihme oliot seurasivat minua", Samuli selitti tottelevaisesti.

"Ja saivat sinut kiinni?"

"Joo, ja toinen niistä olikin Väinö, niin etten enää oikein pysynyt kärryillä. Sitten heräsinkin täältä huoneesta", Samuli sanoi.

"Voisitko ystävällisesti kertoa, mikä vuosi nyt on, kuka on Suomen hallitsija ja mikä on Suomessa käyvää valuuttaa?" Valkotakkinen henkilö pyysi.

"Totta kai, vuosi on 1908, Nikolai II on Suomen suuruhtinas ja Suomessa käyvät ruplat ja markat", Samuli sanoi nopeasti.

"Tuota noin, elät näköjään menneisyydessä, nyt kun sattuu olemaan vuosi 1998, Martti Ahtisaari on Suomen presidentti ja ruplat käyvät vain Venäjällä. Suomi itsenäistyi Venäjästä kuudes joulukuuta 1917 ja on siitä lähtien ollut itsenäinen ", Valkotakkinen mies selitti Samulille.

"Mutta kun..."

"Niin, se saattaa olla vaikea uskoa, mutta sinä olet tainnut joutua aika-avaruuden pyörteisiin ja joutunut ajassa 90 vuotta eteenpäin. Annan sinulle nyt rauhoittavan piikin, minkä jälkeen sinä nuket

kaikessa rauhassa noin 24 tuntia, eli huomiseen keskipäivään. Hei hei!" Piikki painui Samulin olkavarteen, ennen kuin hän ehti väittää vastaan ja ehti nukahtaa kun valkotakkinen mies oli vielä huoneessa.

Pohjanmaa 13.06.1998, 11:57-12:01

Samuli raotti silmiään, nyt häneltä sentään oli poistettu siteet. Hänen lisäksi huoneessa istui nuorukainen, joka penkoi hänen laukkuaan.

"Hei kukas sinä oikein luulet olevasi, kun pengot minun laukkuani?" Samuli huudahti.

Nuorukainen nosti katseensa, jossa oli sekoitettuna ihailua ja noloutta.

"Tuota... minä olen Rauli Iivola, Väinön poika, ja olin kiinnostunut laukkusi sisällöstä. Tiesitkö muuten, että nämä rahat täällä laukussasi ovat yli 100 000 markan arvoisia, jos ne myy jollekin keräilijälle?" Rauli sanoi nolona, mutta äänessä oli ihaileva sävy.

"No en tiennyt", Samuli vastasi.

"Me muuten luettiin just lukiossa susta, jos sä meinaan olet Samuli Paulaharju, kansanperinteenkerääjä 1900-luvun alusta", Rauli sanoi innostuneena. Samuli vastasi tyrmistyneenä:

"Olenhan minä, mutta en minä nyt mielestäni niin tunnettu ole."

"Jos sä kerran olet kansanperinteenkerääjä,, niin kiinnostaisiko sinua tietää, mitä me täällä nykyajassa keräilemme?" Rauli kysyi innokkaasti. Samulikin alkoi innostua:

"Sehän olisi mukavaa."

"Tule perässä, itse olen aikamoinen keräilijä ja iskällä on kanssa suuret kokoelmat", Rauli sanoi silmät loistaen. Samuli vastasi nousten samalla istumaan:

"Hetimitä paikalla, kunhan olen ensin pukeutunut. Viitsisitkö muuten jättää laukkuni tänne?"

Pohjanmaa 13.06.1998, 12:03-14:26

Samuli seurasi Raulia käytävään, Raulin huone oli kolmannessa kerroksessa, se oli noin 20 neliön suuruisen huone, jonka seinillä oli monenlaisia viirejä, sekä lasikaappeja täynnä erilaisia pikkuesineitä.

"Tässä on minun postimerkkikokoelmani", Rauli sanoi ottaen samalla kansioita erästä laatikosta, "siinä on suurin osa suomalaisista postimerkeistä 1950-luvulta lähtien. Ja tässä ovat Pokemon-korttini, ne ovat japanilaista alkuperää ja juuri tulleet muotiin." Samuli teki muistiinpanoja kynä sauhuten.

"Ja täällä on vanhojen rahojen kokoelmani, siinä on kaikki kolikoita 1960-luvulta lähtien ja joitain aikaisempiakin. Mitäs täällä kansiossa oikein on... ahaa! Vanhat jääkiekkokorttini, ne eivät kyllä oikein ole ajanmukaisia. Nämä taas ovat, ovat olleet jo viitisen vuotta, Magic the Gathering -kortit. Heh! Täällä laatikossa minulla on karkkipapereita, niitä on helppo keräillä, Rauli jatkoi luetteloa, joka tuntui jatkuvan loputtomiin. Poikahan on oikea aarre, Samuli ajatteli, mitä muuta parempaa olisin voinut toivoa?

"Täällä vitriinissä minulla on sitten miniatyyrejä tinasotilaista uusiin strategiapeliukkoihin, itse maalattuja aika hyvin, vaikka itse sanonkin. Hmm... täällä minulla on sitten postikortteja. Haluatko katsoa...?"

Puolentoista tunnin kuluttua kaksikko havahtui siihen, että joku koputti oveen. Rauli katsoi rannekelloaan ja huudahti:

"Voi ei, unohdin, että meidän piti lähteä suureen keräilytapahtumaan. Haluaisitko tulla mukaan?" Se oli turha kysymys ja Samulin silmiin tuli sitä tiettyä kiiltoa.

"Totta kai! Mitä vielä odotamme?" Samuli hihkaisi.

"Tulen kohta perässä", Rauli sanoi. Samuli astui ulos huoneesta ja Rauli seurasi perässä pakattuaan laukun.

Väinö odotti ulkona pitäen El Caminon konetta käynnissä. Samuli pysähtyi katsomaan autoa. Sitten hän kysyi Raulilta:

"Mikäs tuo nyt sitten on?"

"Ai mikä, tuoko?" Rauli kysyi ja osoitti El Caminoa.

"Niin, juuri se ", Samuli sanoi.

"Se on auto", Rauli vastasi ja hänen äänestään kuului epäily.

"Montako hevosta tuota vaaditaan vetämään?"

"Siinä on muistaakseni 243 hevosvoimaa, ei se ihan vakio ole, mutta hyvin jaksaa vääntää", Rauli vastasi.

"Mutta meillähän menee ikuisuus, kun valjastamme ne tuohon eteen", Samuli järkeili.

"Ehei, se on auto, se ei tarvitse hevosia, moottori vie sitä eteenpäin. Moottori toimii vähän samaan tyyliin kuin höyrykone, kai sinä nyt sentään tiedät, mikä se on", Rauli sanoi.

"Toki... tuota... onko se turvallinen?" Samuli kysyi ääni väristen.

"On on, kunhan ei aja liian kovaa", Rauli vakuutteli. Samuli uskaltautui istumaan keskikipenkille Väinön ja Raulin väliin.

"Saatetaan olla vähän myöhässä, mutta ei se niin just ole", Väinö sanoi ja iski vaihteen silmään. Matkan aikana tuo kolmen hengen ryhmä kävi kattavasti läpi 90 viimeisintä vuotta Suomen historiassa.

Pohjanmaa 13. 06.1998, 14:27-18:09

Noustessaan autosta Samuli oli melko hyvin perillä ajasta ja paikasta. Väinö ehti kysymään ensin:

"Mihinkäs päin me lähdettäisiin?" Tapahtumapaikkana oli valtava tehdashalli, ehkä noin 40 metriä leveä ja 70 metriä pitkä. Se oli ahdettu aivan täyteen pöytiä, jotka notkuivat erilaisia kortteja, levyjä, pienoismalleja, lehtiä ja lähes kaikkea mahdollista.

"Rauli sanoi, että nämä rahat olisivat jonkun arvoisia ", Samuli sanoi ja kaivoi laukustaan 1890-luvulta peräisin olleita sadan ruplan kolikoita ja varhaisimpia markkoja.

"No todellakin! Yksi tuollainen kolikko on helposti 8000 markan arvoinen ja sinulla on niitä ainakin 12! Tuollapäin näyttäisi olevan joitain rahakokoelmia, jos lähdettäisiin sinnepäin?" Väinö sanoi ja osoitti hallin oikealla laidalla olleita noin puolta tusinaa pöytää. Kolmikko lähti kohti noita pöytiä ohittaen matkallaan valtavia kokoelmia postimerkkejä, puhelin- ja jääkiekkokortteja, Lp-levyjä, pullonkorkkeja, tinasotilaita ja kaikkea mitä vain saattoi kuvitella jonkun höynähtäneen keräilevän. Vihdoin he tulivat noiden pöytien luokse. Samuli tiputti yhden kolikon arasti pöydälle ja kysyi:

"Olisikohan tällainen arvokaskin?" Numismaatikon silmät pyöristyivät ja jäivät tuijottamaan tuota sadan ruplan kolikkoa. Vihdoin hän kosketti toista keräilijää olkapäähän ja tuonkin keräilijän katse nauiliintui tuohon kolikkoon, kohta pöydän ympärillä tungeksi niin paljon porukkaa, että Samuli meni aivan hämilleen.

"Paljonkohan hän pyytää siitä?" porukassa kuiskittiin.

"Paljonko? Riittääkö 9 000 markkaa?" sai joku vihdoinkin sanottua. Yhtäkkiä tarjouksia alkoi sataa:

"Minä tarjoan 9 500". "Pistetään pyöreä luku, kymppitonni." "Yksitoista!" "Kaksitoista!"

Yhtäkkiä hallin täytti kauhea huuto, kun kaikki yrittivät saada tarjouksensa kuulumaan. Rauli oli yhtäkkiä hävinnyt joukosta. Samassa hänen äänensä kuului vahvistettuna:

"Pyydän hiljaisuutta." Halli hiljeni hiukan, mutta ei tarpeeksi.

"Pyydän hiljaisuutta.." Raulin ääni toistui ja tällä kertaa halli hiljeni lähes täysin.

"Asia koskee tuota sadan ruplan kolikkoa vuodelta 1893, jota kaikki täällä tuntuvat himoitsevan.

Siitä ja parista muustakin järjestetään huomenna puoliltapäivin huutokauppa livolan kartanossa, noin 45 minuutin ajomatkan päässä länteen. Tien vieressä tulee olemaan opaste. Kiitän hiljaisuudesta, voisitteko nyt hajaantua, että ihmiset pääsevät vapaasti liikkumaan." Kumma kyllä väkijoukko alkoi hajaantua. Rauli palasi Samulin ja Väinön luokse.

"Se olikin hyvin keksitty, ei olisi aivan ensimmäisenä juolahtanut minun mieleeni", Väinö kiitteli Raulia. Samuli tärisi ja näytti vaivaantuneelta. Ilta kului rattoisasti Samulin kirjoittellessa muistiinpanoja ja kysellen joitain keräilijöiltä heidän harrastuksistaan. Rauli täydensi postimerkkikokoelmaan ja löysi muutamia sellaisia tinasotilaita, joita hänellä ei vielä ennestään ollut kokoelmassaan. Todellisen löydön teki kuitenkin Väinö.

Samuli ja Rauli kiertelivät kaksistaan ympäri hallia, Väinö oli lähtenyt omille teilleen. Kello oli 17:48 kun Raulin kännykkä alkoi soida. Samuli oli aluksi oudostellut tuota kapinetta, mutta lopulta hyväksynyt sen jonkinlaisena leluna.

"Tulepa tänne hallin perälle, tarvitsen vähän kantoapua", Väinö oli sanonut. Rauli lähti Samulin kanssa kohti hallin takaosaa. Väinö oli löytänyt sieltä Viktorian aikaisen lipaston. "Schän sopii täydellisesti yhteen olohuoneen muun kalustuksen kanssa, eikö?" Väinö kysyi innokkaana Raulilta. Rauli vastasi yhtä innokkaasti:

"Niinhän se sopii. Kuinka paljon se maksaa?" Väinö näytti hetken vaivautuneelta, mutta vastasi sitten:

"Ei paljoa, sain tingittyä sen 18 000:teen markkaan."

"No se ei ole paljon tuollaisesta. Aletaan kantaa vain", Rauli sanoi ja otti kiinni lipaston toisesta päästä ja Väinö toisesta, Samuli kantoi kolmikon laukut. Hetken kuluttua lipasto olikin El Caminon lavalla, peitettynä suojapressulla ja käytettynä kiinni. Nuo kolme ahtautuivat ohjaamoon ja lähtivät tyytyväisinä kohti kartanoa.

Pohjanmaa 14.06.1998, 8:16-9:11

Aamulla Samuli heräsi taas samasta huoneesta, tällä kertaa huoneessa ei ollut ketään muuta. Samuli saapui aamiaiselle, Väinö ja Rauli istuivat jo pöydässä. Aamupalalla ei paljoa puhuttu, kaikki taisivat odottaa huutokauppaa. Syötyään Samuli nousi pöydästä ja sanoi:

"Taidan lähteä ulos." Väinö ja Rauli katsoivat häneen ja Väinö sanoi:

"Minulla on sellainen tunne, että tänään tapahtuu jotain todella outoa, mutta mene vain." Samulin muistiinpanot olivat pöydällä hänen huoneessaan, mutta laukkunsa hänellä oli mukana. Pihalla näytti sateiselta, mutta Samulihan ei ollut tehty sokerista ja hän jatkoi päättäväisesti talliin, missä hänen pyöränsä oli nojallaan seinää vasten. Hän nousi pyöränsä selkään ja lähti polkemaan.

Ollessaan noin puolen kilometrin päässä talosta, Samuli kuuli ukkosen. Ukkosen jyrinä kuulosti aavemaiselta. Yhtäkkiä Samulin edessä avautui sini-valkokirjava aukko. Samulin vauhti oli niin kova, ettei hän ehtinyt jarruttaa. Aukko veti Samulia vastustamattomasti kohti syövereitään.

Leikit

Haastattelin 1930-vuonna syntynyttä mummiäni, joka on käynyt Kurikassa Salonkylän kansakoulua. Kysyin häneltä, mitä hän on leikkinyt kansakoulussa omanluokkalaistensa kanssa välitunnilla. Hetken päästä hänelle muistui mieleen: – Me leikittiin ”mutkajuoksua”, ”kätken kätken kiveä, sotken sotken savea”, ”polttopalloa” ja ”10 tikkua laudalla”. Tietenkin me sitten vielä hypittiin ruutua ja pelattiin polttopalloa ja pesäpalloa, mummi lisäsi.

Ihmettelin mitä ihmettä olivat ”mutkajuoksu” ja ”kätken kätken kiveä, sotken sotken savea”, niinpä kysyin mummilta mitä ne olivat.

– Mutkajuoksussa kaikki muut pitivät toisiaan kädestä kiinni, paitsi ensimmäinen ja viimeinen. Ensimmäisellä ja viimeisellä oli toinen käsi vapaana. Ensimmäisen johdolla luikerreltiin kivien ja puiden välistä, kuin käärmä. Me leikittiin sitä pitkin kouluvuotta. Se oli aika vaarallistakin, kun varsinkin viimeinen voi välillä juosta puuta päin. 1–2-luokkalaiset, 3–4-luokkalaiset ja 5–6-luokkalaiset leikkivät yhdessä omissa ryhmissä ja koko luokka oli aina mukana. – Vai niin... Mitäs se ”kätken kätken kiveä, sotken sotken savea”-leikki sitten on? minä kysyin.

– Siinä oppilaat muodostivat ringin, jonka keskellä oli yksi oppilas. Toinen oppilas kiersi sisärinkiä selkä keskellä olevaa oppilasta päin saven tai kiven pala kädessään. Se joka kiersi rinkiä pala

kädessään, lausui samalla lorua ”kätken kätken kiveä, sotken sotken savea”. Samalla hänen nyrkki käväisi jokaisen nyrkissä vuorotellen ja hänen täytyi lorun aikana jättää kiven tai saven pala jonkun nyrkkiin keskimmäisen huomaamatta, missä nyrkissä pala on. Sen jälkeen keskimmäisen täytyi arvata, missä pala on. Jos hän arvasi oikein, saven tai kiven pitäjä siirtyi keskelle ja keskeltä lähtijä seuraavaksi kiven piilottajaksi. Leikkiä leikittiin pääasiassa vain kesällä, syksyllä tai keväällä, mutta joskus myös talvella, sisällä. Leikissä oli mukana sekä tyttöjä, että poikia, mummi sanoi.

Muistelin, että minäkin olen Kurikan Kankaankoulun ala-asteella vuosina 1995–2001 leikkinyt polttopalloa. Siinä piirrettiin maahan ympyrä, jonka sisälle lpalet menivät. Se, joka oli viimeisenä kyykyssä, oli ”polttaja”. Polttaja yritti osua pallolla oppilaita kaulasta alaspäin. Kun hän osui oppilaaseen, oppilas paloi ja siirtyi ringin ulkopuolelle. Hänestäkin tuli sitten polttaja. Oppilaita ”poltettiin” niin kauan, että kaikki ”paloivat”. Tytöt ja pojat leikkivät yhdessä ja leikittiin vain suoja-asteella, paitsi talvella koulun salissa.

Ruutua hyppivät vain tytöt. He piirsivät kepillä maahan tietyn ruudukon, jota he sitten vuorotellen hyppivät edestakaisin. Minäkin olen hyppinyt ruutua, mutta me tapasimme heittää kiven aina johonkin ruutuun, mihinkä ei sitten saanut hypätä.

Mummi muisteli, että he ovat pelanneet myös pesäpalloa. Pesäpallon säännöt ovat varmaankin pysyneet samoina vuodesta toiseen, mutta vielä mummin aikana rajat piirrettiin kepillä tai kengänkärjellä. Nykyään rajat tehdään koneella, josta tulee valkoista ainetta, mikä on kuin jauhoa.

– Niin ja leikittiinhän me vielä ”10 tikkua laudalla”, muisti mummi. Ensimmäinen joku hyvä kivi, minkä päällä pysyi lauta. Sitten laudan maassa olevaan päähän laitettiin 10 tikkua tai 10 pientä keppiä. Lopuksi yksi oppilaista pomppasi laudan toiseen päähän ja tikut pongahtivat ympäriinsä maahan. Oppilaat menivät piiloon ja yksi heistä keräsi tikut laudalle. Sitten hän huusi ”kymmenen tikkua laudalla” ja aloitti etsimään muita. Kun hän näki jonkun, hän juoksi laudan luo ja sanoi sen nimen, jonka hän näki. Leikki kestää niin kauan, kunnes kaikki saadaan kiinni.

Haastattelin myös äitiäni ja isääni. He ovat syntyneet vuonna 1956. Isäni kävi Punkaharjun kunnan Kalajärven kansakoulua ja äitini Kurikan Salonkylän kansakoulua, missä mumminikin kävi kansakoulua.

Äiti: – Me hypittiin usein ”twist-narua”, joka oli solmittu päistä yhteen ja se oli todella pitkä. Twist-naru laitettiin kiinni joko puiden väliin tai kahden oppilaan jalkojen ympärille. Oppilaat olivat noin kahden metrin päässä toisistaan niin, että twist-naru kiristyi sopivasti. Vuorotellen aina yksi oppilas hyppi keskelle twist-narua. Se olikin enemmän tyttöjen juttu kuin poikien, huomautti äiti. Twistia hypittiin vain kesällä, hän vielä lisäsi.

Minäkin olen ala-asteella twistannut. Meillä oli erilaisia twist-kuvioita. Twistaminen oli

pienenä mielestäni yksi hauskeimmista tavoista viettää välitunteja.

Isä kertoi, että he olivat omassa koulussaan leikkineet ”kalikan kopautusta” ja ”koulun ympäri juoksua”. En taaskaan voinut ymmärtää, mitä nämä kummalliset leikit olivat, ennen kuin isä vähän tarkensi leikkejä. – ”Kalikan kopautuksessa” oppilaat juoksivat koulua ympäri. Yhdellä oppilaista oli kalikka eli joku puunpalanen. Kaikki muut juoksivat aluksi samaan suuntaan, paitsi kalikan kopauttaja. Hän juoksi aina muita vastaan. Kun kalikka kopautettiin koulun seinään kaksi kertaa, suunta vaihtui. Se joka ei kuullut kalikan kopautuksia tai meni muuten vain sekaisin ja kalikan kopauttaja näki hänen menevän väärään suuntaan, huusi tämän nimen. Hän, jonka nimi oli huudettu, oli seuraava kalikan kopauttaja.

Minä olen leikkinyt ala-asteella toista vähän samantapaista leikkiä, ”nurkkajussia”. Siinä yksi oppilaista oli ”nurkkajussi”, joka kiersi taloa päinvastaiseen suuntaan kuin muut. Muiden oli tarkoitus pitää aina jostain talon nurkasta kiinni, kun nurkkajussi tuli vastaan. Yhdessä nurkassa ei saanut olla kuin yksi oppilas kerrallaan. Oppilaiden piti odottaa nurkassa aina niin kauan kunnes nurkkajussi oli mennyt ohitse. Sitten sai taas liikkua eteenpäin. Kun nurkkajussi näki jonkun oppilaan, hän huusi tämän nimen, ja hänestä tuli seuraava nurkkajussi. Samalla vaihtui suunta, kun vaihtui nurkkajussikin.

Koulunympärijuoksussa oli kisa, kuka juoksee eniten koulua ympäri välitunxin aikana. Se joka oli juossut, sai opettajalta sisun.

Isä kertoi myös, että heillä oli poikien kanssa talvella kauhea kis, ketkä kaksi saivat vetää koko välitunxin vesikelkalla koulun

halkoliiteristä halkoja koulun pannuhuoneeseen, kun heidän kouluun lämmitettiin vielä siihen aikaan haloilla. Keittäjä valitsi aina vuorotellen välitunnin alussa kaksi poikaa, jotka saivat tämän suuren kunnian. Välitunnin lopuksi pojat saivatkin aina makkaravoileivät. Vain pojat osallistuivat tähän leikkimieliseen ”kisaan”, jota leikittiin vain talvi aikaan.

Äidin ja isän kouluissa oli myös joitakin samoja leikkejä, vaikka heidän koulut olivatkin aivan eripuolilla Suomea. Näppä, sokko ja lumisota olivat niitä leikkejä, joita oli leikitty kummankin koulussa.

– Näpässä yksi oppilaista otti toisia kiinni. Kun hän sai jonkun kiinni, vaihtui näppä, isä kertoi.

– Niin ja meillä ainakin oli turvapaikkoja, esimerkiksi vessan ovi tai koulun raput, lisäsi äiti, ja turvapaikassa sai olla vain yksi kerralla.

– Näppää leikkivät yhdessä tytöt sekä pojat ja sitä leikittiin pitkin vuotta. Sokkoa leikittiin yleensä vain koulun liikuntasalissa. Siinä yhden oppilaan silmille laitettiin huivi, niin että hän ei näe mitään. Sokossa on muuten samanlaiset säännöt kuin näpässäkin, paitsi muiden oppilaiden piti äänellä jotain ja sokko otti heitä sen perusteella kiinni. Sokossa ei saanut juosta, sillä silloin siinä olisi voinut tulla todella pahaa jälkeä.

Äidin ja isän aikana on myös urheiltu paljon välituntisin. Talvella hiihdettiin ja luisteltiin ja kesällä hypättiin pituutta, työnnettiin kuulaa jne. Kesällä suosituimpia yhteispelejä olivat pesäpallo ja jalkapallo. Pesäpallo oli samanlaista kuin mummillakin. Jalkapallossa oli puiset maalit. Kun niihin potkaisi, pallo vain humahti läpi. Sillä niissä ei ollut minkäänlaista verkkoa. Minun aikanani maalit olivat jo onneksi niin kehittyneitä, että

ne oli valmistettu raudasta ja niissä oli verkko, mihinkä pallo pysähtyi.

Äiti ja isä muistavat myös perinteiset lumisotaleikit. Heidän kouluissaan lumisotaa sai olla missä vain, missä lumipallo ei voinut osua kehenkään muuhun kuin niihin, jotka olivat lumisotaa. Se oli tietysti joskus aika vaarallista, kun seassa saattoi olla jäänpalojakin.

Nyt kerron vielä vähän lisää, mitä minun aikanani on leikitty ala-asteella välitunneilla. Leikitty peiliä, kukkulan herraa ja kiipeily kiipeilytelineissä.

Peili on leikki, jossa yksi oppilaista menee ainakin kymmenen metrin päähän muista oppilaista ja kääntyy selkä heihin päin. Muiden on tarkoitus hiipiä hiljaa peiliä kohden ja se voittaa, joka ensimmäisenä koskettaa peiliä. Peilin vaikeus on se, että peili saa katsoa aina taaksepäin, kun hän kuulee sieltä jotain ääntä. Muiden pitää muuttua silloin patsaiksi. Jos peili näkee jonkun liikkuvan, hän sanoo tämän nimen ja hän, jonka nimi on sanottu, tippuu leikistä.

Kukkulan herraa leikittiin nimensä mukaisesti kukkulalla. Sitä leikittiin vain talvella. Yksi oppilaista oli kukkulan herra ja muut yrittivät valloittaa kukkulaa. Siitä, joka sai valloitetun kukkulan, tuli uusi kukkulan herra.

Kiipeilytelineissä on vain kiipeily. Siinä tietysti täytyi yrittää tehdä kaikenlaisia uusia hienoja temppuja muille, mitä osasi.

Tässä oli vähän muistelmia ja tietoa, mitä ennen vanhaan ja nykyään on leikitty välituntisin.

Anu Haaparanta
Tammerkosken lukio
Tampere

Nuorten kännykän ja sähköpostin käyttötavat

Anua ei ole tavoitettu luvan saamiseksi verkkojulkaisua varten.

Minnamari Laine
Kurikan lukio

Leikit – nyt ja ennen



Kuvassa ovat sisareni Tiina-Liisa, ystävämme Heli ja minä.

Suurin osa leikeistä sopii sekä tytöille että pojille. Joissain leikeissä on suositus erityisesti tytöille, mutta olen minä lapsuudessani nähnyt narua hyppäävän pojankin. On hämmästyttävää,

miten samanlaisina leikit ovat pysyneet vuodesta toiseen. Materiaa vain on tullut enemmän ja säännöt ovat hieman monimutkaistuneet. Mielestäni myös leikki-ikä on lyhentynyt. Kun minä vielä leikin koko ala-asteen ajan, tällä hetkellä tytöt meikkaavat jo ala-asteella! Erittäin mielenkiintoista on myös huomata, että kaupungissa tytöt ovat leikkineet ryhmissä ja pojat omissa ryhmissään. Maalla taas ovat tytöt ja pojat leikkineet yhdessä. Kaiken kaikkiaan on mielenkiintoista tallentaa leikkejä ja kuunnella iäkkäiden ihmisten kertomuksia heidän lapsuudestaan.

Leikit nyt

Vettä kengässä

Puolet leikkijöistä lähtee huoneesta pois. Huoneeseen jääneet leikkijät valitsevat itselleen parin niistä leikkijöistä, jotka lähtivät ulos. Kun parit on valittu, tulevat ulos menneet yksitellen huoneeseen ja kysyvät joltain: "Oletko ystäväni?" Jos kyseinen ihminen oli sovittu pari, hän vastaa: "Olen." Jos ei ollut, hän vastaa: "Vettä kengässä!" Kysyjän pitää lähteä konkottaen yhdellä jalalla huoneesta ulos. Leikki jatkuu niin kauan, että kaikilla on parit. Tämä leikki on mainio tutustumisleikki.

Mitä tiedät ystävästäni?

Yksi leikkijöistä lähtee toiseen huoneeseen. Sillä välin sovitaan hänelle ystävä muista leikkijöistä. Kun hänet pyydetään sisälle, hän menee jokaiselta vuorotellen kyselemään kysymyksiä, joihin saa vastata vain "kyllä" tai "ei". Ei voi siis kysyä, minkä väriset hiukset hänellä on", vaan pitää kysyä, "onko hänellä vaaleat hiukset?", jolloin saa kyllä tai ei - vastauksen. Leikki loppuu siihen, kun kyselijä arvaa, kuka leikkijöistä on kyseessä (tässä tapauksessa Tiina) ja kysyy: "Onko se Tiina?" Vastaus on "kyllä".

Myrkkysieni

Kaikki istuvat piiriin. Piirin keskelle laitetaan erilaisia tavaroita. Yksi leikkijöistä laitetaan eri huoneeseen, ja sillä välin muut leikkijät nimeävät keskenään yhden tavarasta myrkkysieneksi. Toisessa huoneessa oleva leikkijä pyydetään takaisin, ja hän menee piirin keskelle. Hän alkaa kerätä tavaroita. Kun myrkkysieni osuu kohdalle, muut leikkijät huutavat "myrkkysieni". Sen jälkeen taas valitaan uusi ihminen, joka poistuu huoneesta, ja leikki alkaa uudelleen.

Noidan kehä

Tehdään lumeen spiraali, jonka keskelle valitaan henkilö, joka on noita. Noidan luo lähtee yksi leikkijöistä. Hän koputtaa noidan ovelle ostaakseen jonkin tavarat. Sitten hän lähtee juoksemaan spiraalia noita perässään. Jos noita saa kiinni varastajan, hänestä tulee uusi noita. Noita on vapautunut tehtävästään ja tilalle tulee uusi noita. Voi myös olla ettei noita saakaan kiinni muita leikkijöitä ja hän on noitana pidemmän aikaa.

Musta mies

Valitaan yksi musta mies. Hän menee keskiviivalle ja huutaa muille leikkijöille: "Kuka pelkää mustaa miestä?" Leikkijät vastaavat "EN!" ja lähtevät juoksemaan mustaa miestä kohden. Jos musta mies koskettaa joitain leikkijöistä, he jäävät tällöin mustan miehen apureiksi. Muut juoksevat sovitun rajan taakse. Taas kysytään, pelkääkö kukaan mustaa miestä, ja taas yritetään saada leikkijöitä kiinni. Kun kaikki on saatu kiinni, vaihtuu musta mies ja leikki alkaa alusta.

Leikit 10 vuotta sitten

Kirkonrotta

"Kirkkikseksi" kutsuttuun leikkiin kuului loru:

*"Vasta pesty, puhdas selkä
Reksonalla raikastettu.
Ympyrä ja risti,
kuka siihen viimeksi pisti,
likaisella sormellansa?"*

Loru luettiin kiinniottajaksi jääneelle. Hänellä oli silmät kiinni, ja joku pisti hänen selkäänsä sormellaan. Jos hän arvasi kuka pisti, joutuu pistäjä kiinniottajaksi. Jos ei arvannut, joutuu "pesty" kiinniottajaksi. Hän laskee sataan, ja muut menevät sillä välin piiloihin.

Laskettuaan kiinniottaja lähtee etsimään leikkijöitä. Siihen kohtaan seinästä, jossa kiinniottaja pestiin, pitää tulla ilmoittamaan, jos näkee ja löytää jonkun leikkijän. Piilossa olleet saavat myös tulla ilmoittamaan seinään "omat nimet" tai "kaikki pelastettu", jos kiinniottaja ei havaitse heitä sitä ennen. "Kaikki pelastettu" tarkoittaa, että siihen mennessä kiinni jääneet saavat mennä uudelleen piiloon. "Omat nimet" tarkoittaa, että saa jäädä ympäristöön. Kun kaikki on löydetty, lasketaan uudelleen sataan ja omien nimien ottanut menee piiloon yksin ja etsii hänet. Näin sen takia, että kiinni jääneet saisivat vielä toivoa pelastumisesta. Tämä on etsijälle todella turhauttavaa.

Kahden tulen välissä

On kaksi joukkuetta. Piirretään maahan suorakulmion muotoiset rajat ja keskelle vedetään viiva. Syntyy kaksi "laatikkoa". Toinen joukkue asettuu keskiviivan toiselle puolelle (ns. laatikkoon) ja toinen toiselle puolelle. On siis rajat edessä, takana ja sivuilla 1. joukkueen yksi pelaaja menee 2. joukkueen takaviivan taakse kapteeniksi. Samaten 2. joukkueen kapteeni menee 1. joukkueen takaviivan taakse.

2. joukkueen
kapteeni



Peliin heitetään keskelle pallo, ja kumpikin joukkue yrittää palloa itselleen. Peli etenee niin, että jos pallo osuu, palaa ja joutuu toisen joukkueen taakse auttamaan oman joukkueen kapteenia. Kun kaikki paitsi yksi ihminen ovat joukkueesta palaneet, siirtyy kapteeni kentälle. Hän saa palaa kaksi kertaa.

Leikki loppuu, kun kaikki leikkijät ovat palaneet jommaltakummalta puolelta. Se puoli, jolle jäi pelaajia, voittaa!

Prump prump prulla

Tätä leikkiä leikittiin talvella luistellessa. Valitaan kaksi leikkijää. He sopivat leikin aluksi koodinimet molemmille. Sovitaan vaikka, että toinen on mustikka ja toinen mansikka. Nimien olisi hyvä olla sellaiset, ettei kukaan arvaa, kumpi on kumpi. Sitten he muodostavat "portin" laittamalla kädet ylös toisiinsa kiinni. Muut leikkijät kiertävät ympyrää luistellen. Samalla lauletaan tai luettiin jotain näistä loruista:

*Prump prump prullaa
reka reka rellaa.
Keisari seisoo palatsissa.
Niin musta kuin yö
niin valkea kuin lumi.
Minkä tähden sotamies
on parempi kuin herra?
Se ken tulee viimeisenä
kuolemaan.*

*Rump, rump, rullaa
reka, reka, rellaa,
seisahdupas sekalo.
Se vastoin käy
se vastoin käy
ahnestipas kallista röönnää,
esikunta arestiä
röstyä rös.*

*Yttimä kattima
komatima vemmaa.
Tillin tiipukka,
nallin naapukka.
Einin kleinin kloks.*

Tässä kohdassa kädet lasketaan ja yksi leikkijöistä "kuolee". Häneltä kuiskataan: "Mansikka vai mustikka?", ja sen puolelle hän menee, kumman marjan sanoo. Jos "kuolemaan" jäänyt valitsee mustikan, hän ottaa lantiolta kiinni mustikka-koodinimen haltijaa. Tällä tavalla tulee pitkä jono kummallekin puolelle "porttia". Kun viimeinen on "kuollut" ja kaikki ovat jommallakummalla puolella, alkaa köyden veto (tai käsistä veto, jos ei ole köyttä). Ja näin saadaan voittaja.

Leijonan häkki

Leijonan häkissä leikkijät kiertävät taloa sovittuun suuntaan. Heitä vastapäiseen suuntaan kävelee leijonan häkin hoitaja eli kiinniottaja. Kun hän tulee vastaan, kaikki leikkijät jähmettyvät. Jos joku ei huomaa kiinniottajaa ja käveleekin vielä muutaman askeleen, hän jää kiinni ja menee leijonan häkkiin.

Leijonan häkistä pelastuu, kun joku kävelijöistä on mennyt tietyn kierrosmäärän taloa ympäri jäämättä kiinni.

Naruhyppely

Hypitään naruja ja samalla luetellaan aakkosia läpi. Eli jos hyppijän nimi on Tiina, hänelle luetaan A, B, C, D, E,... Niin kauan, kun hän kompastuu naruun. Jos hän jäi M-kirjaimeen, aletaan taas hyppiä uudelleen pyörittäjien keksittyä M-alkuinen pojan nimi. Loru, jota luetaan Tiinan hyppiessä, kuuluu näin:

*"Tiina se tykkää Matista,
Matti se tykkää Tiinasta,
ei, juu, ei, juu..."*

Ei, juu -kohtaa toistetaan niin kauan, kun Tiina kompastuu naruun. Jos kompastuessa jäi viimeiseksi juu, Tiina "tykkää" Matista, jos jäi ei, Tiina ei silloin "tykkää". Tämä on leikkimielistä ja mukavaa puuhaa varsinkin tytöille. Vaikeaa ja inhottavaa siitä tulee, kun pyörittäjät nopeuttavat ei, juu -kohtaan narun tempoa.

Leikit 30 vuotta sitten

Vuodenaika –loru

*Tammikuu turkki päällä,
helmikuu järven jäällä,
maaliskuu hanki hohtaa,
huhtikuu kevään kohtaa,
toukokuu kukan tuoksu,
kesäkuu leikin juoksu,
heinäkuu uimaan pienet,
elokuu koriin sienet,
syyskuu kouluun astut,
lokakuu varmaan kastut,
marraskuu lumen huntut,
joulukuu juhlan tuntu.*

Panttileikki

Yksi leikkijöistä on maassa kontillaan, ja hänen selkäänsä päällä pidetään jonkun leikkijän panttia. Kaikilla leikkijöillä on oma pantti. Maassa olevalle luetaan seuraava loru:

*Kenen pantti tässä tullessa ja tervassa liehuu?
Mitä sen on tehtävä tai minne sen on mentävä?*

Kontillaan olevan pitää sanoa tehtävä ja selän päällä olleen pantin omistajan pitää suorittaa annettu tehtävä. Idea leikissä on se, ettei kumarassa oleva tiedä, onko pantti hänen vai jonkun muun. Jos se on oma pantti, pitää itse suorittaa tehtävä.

Polttopallo

Maahan piirretään suuri ringi eli ympyrä. Leikkijät asettuvat ringin sisälle. tässä leikissä saa olla monta leikkijää. Yksi leikkijöistä (tai kaksikin, jos leikkijöitä on monta) jää ringin ulkopuolelle. Hän heittelee palloa yrittäen osua leikkijöihin ringin sisällä. Jos hän osuu, jää leikkijä ringistä pois ja hän tulee heittelemään palloa ja yhdeksi kiinniottajaksi eli polttajaksi. Leikissä on otettu turvallisuus syistä yleensä säännöksi, ettei pallo saa osua vyötäröä ylemmäs.

Laiva on lastattu

Sovitetaan kirjain. Esimerkiksi P. Kaikkien leikkijöiden pitää vuorotellen keksiä, millä P:llä alkavalla substantiivilla laiva olisi lastattu. Esimerkiksi laiva on lastattu porkkanoilla; laiva on lastattu paperilla; laiva on lastattu paidoilla ja niin edelleen.

Jos jollain leikkijällä kestää liian kauan keksiä sana tai hän ei keksi sitä ollenkaan, hän jää leikistä pois eli putoaa.

Laivanupotus

Laivanupotus on sadepäivien mainio sisäleikki. Tarvitaan vain kaksi leikkijää. Heillä molemmilla on ruutupaperit. Paperista pitää rajata kaksi neliötä. ruutua pystysuoraan (merkitään A, B, C, D, E, F, G, H, I ja J) ja 10 ruutua leveysuunnassa (merkitään 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 ja 10). Ylempi neliö on vastustajan laivoille ja alempi ruutu omille laivoille. Sitten pitää tehdä omat laivat. Laivat piirretään pystysuoraan tai vaakasuoraan, ei sivuttain!

Piirretään:

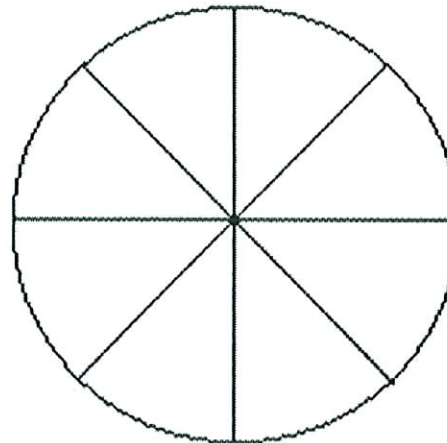
- 1 laiva, jossa on 5 ruutua
- 2 laivaa, joissa on 4 ruutua
- 3 laivaa, joissa on 3 ruutua
- 4 laivaa, joissa on 2 ruutua
- 5 laivaa, joissa on 1 ruutu; yhteensä 15 laivaa.

Laivat eivät saa koskettaa toisiaan, eli kaikkien laivojen ympärillä on oltava 1 ruutu väliä. Muuten vastustaja ei tiedä, onko hän ampunut laivan, jossa on 1 ruutu vai 3 ruutua. Kun "vihollinen" on saanut laivan upotettua, on huudettava "uppos".

Ampuminen tapahtuu vuorotellen. Esimerkiksi "Onko D 8:ssa laivaa?" vastustaja vastaa kyllä tai ei. Kun toinen on löytänyt kaikki laivat, hän voittaa.

Suden rata

Lumeen piirretään alla oleva kuvio. Keskipiste on turva, ja siellä saa olla vain yksi leikkijä kerrallaan. Yksi leikkijä on hippa ja yrittää muita kiinni. Muut leikkijät juoksentelevat "käytävillä" ja yrittävät mennä hippaa karkuun. Kun hippa saa jonkun leikkijöistä kiinni, tulee kiinni jääneestä uusi hippa.



Piukkaasta

Ryhmä meni seisomaan talon tai ulkorakennuksen seinää vasten ja kiinniottaja seisoi keskellä pihaa. Kun kiinniottaja sanoi "hep", ryhmä lähti juoksemaan toiselle puolelle pihaa ja kiinniottaja yritti saada jonkun kiinni eli "piukan". Kiinni jäänyt oli uusi kiinniottaja.

Juoksuleikkien kiinniottaja tai yleensä leikkien aloittaja (vaikkapa palloleikissä) haettiin lorulla:

Maalari maalasi taloa.
Sinistä ja punaista.
Illan tullen sanoi hän:
"Nyt minä lähdän
tästä pelistä pois."

Entten tentten
teelika mentten
einin kleinin
ketaran vetara.
tai:
viipula, vaapula, vat.
einin kleinin kloks
viipula vaapula vat.

Yy, kaa, jeston tee.
Pilivileston kalimijoo.
Aater paater paskahousu.
Einin kleinin kloks,

Leikit 50 vuotta sitten

Hypätä barbia

Toisin kuin luulisi, ei leikki liity mitenkään barbeihin. Leikissä piirretään asfaltille liidulla rajat (tai kepillä hietaan) ja aletaan hypellä kyseisiä rajoja eri tavoin. Leikki on lähinnä tyttöjen leikki.

Leikkimistapoja voi olla useita, mutta tässä on kaksi tavallisinta:

1.) Heitetään kivi ensimmäiseen ruutuun, minkä jälkeen hypellään sovittu kierros tietyllä tavalla. Kun hypelijä tulee ensimmäiseen ruutuun takaisin, on hänen otettava kivi maasta vain toisella jalalla seisoen (koska koko hypelyn aikana ei saa olla kahta jalkaa maassa yhtä aikaa). Kun hän on läpäissyt kierroksen, hän heittää kiven toiseen ruutuun ja hyppii niin kauan, että pääsee koko ruudukon kiven kanssa läpi. Vuoro vaihtuu, jos toinenkin jalka koskee maata tai jos ei saa kiveä heitettyä tiettyyn ruutuun vaan se menee ruudun ohi.

2.) Sovitaan tietty tyyli ja tapa, jolla pitää hypellä (esimerkiksi yhdellä jalalla) ruudut läpi. Kaikki leikkijät vuorotellen hyppelevät tällä tyylillä.

Motti

Leikistä käytetään myös nimeä "Seuraa johtajaa!". Leikissä yksi leikkijä on Motti, ja hänen perässään kävellään, kontataan ja tehdään kaikkea, mitä Motti tekee. Muut leikkijät siis matkivat Mottia.

Pallon heittely

Kaikki leikkijät heittelevät palloja seinään ja heittelyä vaikeutetaan kerta kerralta. Heittely on niin sanottua temppuilua. Jos pallo putoaa maahan, vaihtuu vuoro ja joku muu tulee heittelemään. Vaikeusasteita ovat esimerkiksi "urkit" (=selin), taputukset (edessä ja takana tai jalan tai jalkojen alla), pyörähdys jne.

Nelistä

Nelistä on helpotettu pesäpallo. Siinä juostiin, lyötiin ja otettiin palloa kiinni aivan kuin pesäpallossakin, mutta pesiä oli neljä, ja ne muodostivat neliön:

• •

Kentän ei tarvinnut olla iso, ja pesät olivat lähellä toisiaan.

Leikit 60 vuotta sitten

Kymmenen tikkua laudalla

Aluksi leikissä etsitään lauta ja kymmenen tikkua. Laudan alle on hyvä laittaa kivi tai puupölkky, koska laudan pitää "keinua" puolelta toiselle. Laudan toiseen päähän laitetaan kymmenen samanmittaista tikkua, jolloin pää laskee alas ja toinen pää laudasta nousee ylös.

Valitaan etsijä. Leikki alkaa siitä, että joku muista leikkijöistä painaa laudan alas niin kovasti, että toisessa päässä olleet tikut lentävät kaaressa ympäri maata. Etsijä alkaa etsiä tikkuja, ja sillä välin muut leikkijät juoksevat piiloihin. Kun etsijä on löytänyt tikut, hän huutaa "kymmenen tikkua laudalla!" ja aloittaa etsimisen. Hän ei silti voi mennä kauhean kauaksi laudasta etsimään leikkijöitä, koska jos etsijä näkee jonkun leikkijän, hänen täytyy tulla laudan luo, koskea siihen ja huutaa, että kyseisen henkilön nimi on "kirjoissa", esimerkiksi "Tiinan nimet kirjoissa". Jos taas huomattu leikkijä ehtii laudalle ensin ja huutaa "kaikki pelastettu", on silloin kaikki siihen mennessä kiinni jääneet leikkijät pelastettu, eli he saavat mennä takaisin piiloon.

Leikki jatkuu niin kauan, että kaikki leikkijät on nähty ja kaikkien nimet ovat "kirjoissa". Viimeisenä kiinni jäänyt henkilö on yleensä etsijä seuraavalla kerralla, ja laudan ponkaisija on se, joka oli etsijä edellisellä kierroksella.

Kolokulumyynten

Leikki alkaa näin:

*"Karttu on kotona
ja miehet on mettäs!"*

Yksi etsii piiloon menneet leikkijät. Kun hän näkee leikkijän, hän tulee ilmoittamaan leikkijän nimen Kolkulle, joka on seinää vasten laitettu keppi. Leikki toimii parhaiten, jos leikkijöitä on todella monta. Silloin voi ottaa etsijöitäkin kaksi ja leikistä tulee jännittävämpää, koska toinen etsijöistä voi mennä kauemmas Kolkulta etsimään leikkijöitä.

Leikki loppuu siihen, kun kaikki leikkijät on löydetty ja Kolkulle ilmoitettu. Samaa leikkiä on leikitty hieman aikaisemmin eri lorulla:

*Kolon kolon kouluhun,
takareki tauluhun,
kissalle kintahat,
varikselle saappahat.
Joka ei oo lymys,
olokohon lymyn takana.
Ja nyt minä tuun
ja sen minä teen,
tähän minä kolokkuni
jättää saan.*

Parimarssi

Leikkijöitä tarvitaan pariton määrä. Kaikki menevät jonoon pareittain. Se, joka jää ilman paria, menee parijonon eteen selkä pareihin päin ja huutaa: "viimeinen pari uunista ulos!"

Tällöin parijonon viimeinen pari lähtee juoksemaan toinen toiselle puolelle ja toinen toiselle puolelle parijonoa ja pariton yrittää koskettaa jompaakumpaa heistä. Jos pariton saa kiinni toisen parista, heistä tulee pari, ja taas jää yksi parittomaksi huutamaan takaa seuraavan parin "uunista ulos".

Voi myös käydä niin, ettei pariton saa kiinni kumpaakaan takaa tulevaa, ja kyseinen pariton saattaa olla kiinniottaja kauankin! Leikki loppuu, kun leikkijät sitä haluavat tai kun parijono on menty kerran läpi.

Avaimen kadottajaiset

Yksi leikkijöistä käy piilottamassa avaimen sisälle johonkin huoneeseen. Sitten hän pyytää muut leikkijät huoneeseen, ja se, joka löytää avaimen, saa olla seuraava piilottaja. Piilottamisessa on ollut sääntönä, että avaimen pitää näkyä, eli esimerkiksi laatikkoon sitä ei saa piilottaa. Jos löytäminen tuntuu liian vaikealta ja etsijät ovat etsineet jo kauan, he voivat kysyä piilottajalta, onko avaimen sijainti lintu, perhonen vai kala. Kala on lattiatasolla, perhonen pään korkeudella ja lintu aivan ylhäällä huoneessa.

Leikkiin saa lisättyä vaikeusastetta, jos ei kerro, missä huoneessa avain on. Tällöin leikkijöiden pitää etsiä laajemmalta alueelta.



Rajapallo

On kaksi joukkuetta, ja kummallakin joukkueella on oma rajapallo. Pallo on suuri ja painava. Maahan piirretään raja, ja se joukkue, joka saa pallon heitettyä kauemmas, rajalta voittaa. Jokaisen heittäjän heiton pituus mitataan ja heitot lasketaan yhteen.

Leikit 70 vuotta sitten

Kätkenkivi

Kaikki leikkijät istuvat piirissä. Yksi leikkijöistä on piirin keskellä. Hänen' on määrä arvuutella, kenellä leikkijöistä on kourassaan kivi, sillä kaikki piirissä istuvat pitävät käsiä nyrkissä. Leikki soveltuu hyvin isolle leikkijämäärälle.

Kolon kolon kouluhun -loru

*Kolon kolon kouluhun,
takareki tauluhun,
ruskialla ruunalla,
valkealla varsalla,
takkupuo tammalla,
kolipää koiralla,
topsis, topsis, topsis, TOP!*

Vinkki

Leikin aluksi sovitaan, kuka on kiinniottaja (kiinniottajia voi olla kaksikin, jos leikkijöitä on paljon). Maahan piirretään rinki eli ympyrä, joka on turvapaikka. Kiinniottaja jää pihalle laskemaan silmät kiinni sovittuun lukuun asti. Muut leikkijät juoksevat sillä välin piiloihinsa.

Lopetettuaan laskemisen kiinniottaja alkaa etsiä muita leikkijöitä. Kun hän huomaa piilossa olevan leikkijän, molemmat lähtevät juoksemaan "rinkiä" kohden. Jos piilossa ollut ehtii "rinkiin" ensin, hän pelastuu, mutta jos kiinniottaja ehtii ensin, jää piilossa ollut kiinni ja "rinkiin" seisoskelemaan. Hän pelastuu, jos hän näkee muilta pelaajilta yhteensä kolme vinkkausta. Vinkkaus on leikin aluksi sovittu kasimerkki.

Myöhemmin aikoina leikki on ollut suosittu pimeän aikaan, koska taskulampuilla annetut vinkit ovat jännittäviä!

Musta Pekka -pelikortit

Pahvista askarreltiin itse kortit. Yksi korteista on Musta Pekka. Korteja pelataan ja yritetään saada pois itseltä. Se, jolle Musta Pekka -kortti viimeisenä jää, on hävinnyt. pelin.

Villikelkka

Villikelkassa on puinen pitkä varsi. Toisessa päässä on kelkan tyyppinen istuin, jonka alapuolella on terä. Terä luistaa jäällä. Toinen pää on kiinnitetty paaluun tai puuhun. Alapuolella olisi hyvä olla jäätä, mutta kyllä kelkka lumessakin kulkee. Kun puuosassa on yksi pyörittäjä ja istuinosassa vähän painona lapsia, kelkka pyörii todella lujaa. Kannattaa silti varoa, sillä villikelkasta saattaa lentää, jos vauhdit on liian kovat.

Ainakin silmissä pyörii, koska mennään ympyrää koko ajan.

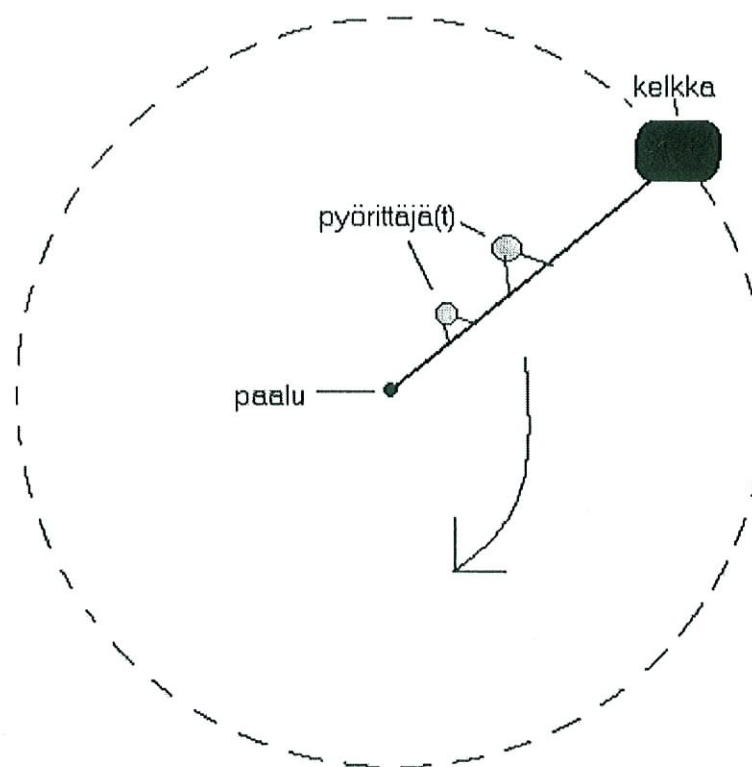
Pesäpallo

Ennen vanhaan pelattiin pesäpalloa sen nykyiselläkin tavalla, mutta lapset ovat kotona lyöneet palloa seinää vasten, ja ennen kuin vastapuolen pelaaja on saanut pallon kiinni, on pitänyt juosta sovitun matkan päähän.

Jos ehti, sai juoksun joukkueelleen.

Heittoleikit

1. Kaikilla leikkijöillä on sama määrä tikkuja. He heittelevät niitä ja yrittävät osua viimeiseksi heitettyyn tikkuun. Se, joka osuu useimmin, voittaa.



2. Ennen vanhaan oli hevosia melkein joka taloudessa, joten oli myös hevosenkenkiä, joita heiteltiin maassa pystyssä olevaan keppiin. Se, jonka hevosenkenkä osuu lähimmäs keppiä, voittaa.

Lautapelit

Ennen sanomalehdissä oli nykyisten lautapelien tyyppisiä reittipelejä. Pelaajilla oli nappulat lähtöruudussa, ja arpakuution silmäluvun mukaan siirryttiin eteenpäin reitillä.

Se, joka ensimmäisenä oli viimeisessä ruudussa, oli voittaja.

Sokko

Leikkijöistä valitaan yksi sokoksi. Hänelle sidotaan silmien ympärille huivi, ettei hän näkisi mitään. Leikin aluksi on sokon ja lasten välillä pieni vuoropuhelu:

Sokko:

Saako sokko sotahan tulla ja kuinka monta miestä tappaa saa?

Leikkijät:

Min monta kun kiinni saa!

Sokko etsii leikkijät, ja kun hän löytää jonkun, hänen pitää tunnustella ja sanoa, kuka leikkijöistä on kyseessä. Kun kaikki on löydetty, vaihtuu uusi sokko.

Leikit nyt olen kerännyt sisareltani (Tiina-Liina Laine, syntynyt 1989, Kurikka) ja muistellut omia leikkejä (Minnamari Laine, syntynyt 1986, Kurikka), joita leikitämme ala-aste ikäisillä tytöillä tyttökerhossa.

Leikit 10 vuotta sitten olen kerännyt itseltäni.

Leikit 30 vuotta sitten olen kerännyt äidiltäni (Pirkko Laine, syntynyt 1959, Kurikka) ja isältäni (Hannu Laine, syntynyt 1958, Kurikka). Kumpikin on asunut lapsuudessaan maalla.

Leikit 50 vuotta sitten olen kerännyt naapurin rouvalta (Pirkko Paaerman, syntynyt 1945, Kurikka). Hän on asunut lapsuutensa kaupungissa, Helsingissä.

Leikit 60 vuotta sitten olen kerännyt mummaltani (Airi Laine, syntynyt 1934, Kurikka). Hän on elänyt lapsuutensa maalla.

Leikit 70 vuotta sitten olen kerännyt mummaltani (Alma Unsi-Laitila, syntynyt 1919, Jurva), paapaltani (Sakari Unsi-Laitila, syntynyt 1918, Jurva) ja mummani sisarelta (Anni Korpi, syntynyt 19.17, Kurikka). He ovat eläneet lapsuutensa maalla.

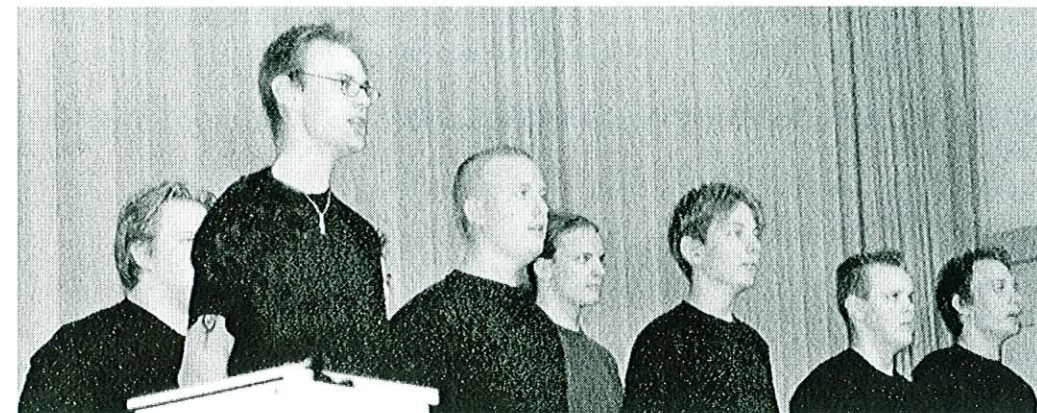
PÄÄTÖSSANAT

Samuli Paulaharju kuvaa teoksessaan Rintakylä ja larvamaita kotiinpaluutaan kylälle neljäkymmenen vuoden poissaolon jälkeen:

”Tehtaitten pyörät hyrräävät, höyrymyllyt ja sähkömyllyt jyrisevät, ja sahat kirskuen purevat puuta. Kahdet, kolmet pankit laskevat ja liikuttelevat seteleitä, monet porvarit laskevat ja liikuttelevat rahaa ja tavaroita. On kauppapuoteja, vielä kirjakaupat ja kukkakaupat, atteekit ja rohtokaupat.” Kaikkialla on kiirus.

Kirjaan on kerätty tiedot menneiden sukupolvien töistä, koskien kaikkia elinkeinomuotoja maanviljelyksestä käsityötaitoihin, metsästyksestä ja kalastuksesta ruoanlaittoon. Teos on kunniaosoitus esi-isien uutteralle työlle.

Yrittäjyyden perinne näkyy Kurikassa. Esimerkiksi kouluille suunnattu projekti *Matkalla huomiseen, oppimalla yrittäjyyteen* sai täällä suuren aktiivisuuden ja innostuksen. Onko tuo ihme? Nuoriahan viedään juurilleen. Sanotaan, että historia on nykyajan ja menneisyyden loputonta keskustelua. Säätiön järjestämä valtakunnallinen kansanperinteen keruukilpailu haluaa aktivoida tätä vuoropuhelua. Haastattelujen yhteydessä sukupolvet lähentyvät ja oppivat ymmärtämään toisiaan, vanhempien tieto ja taito siirtyy seuraavalle polvelle.



Ryskööremmi – perinteen hengessä mukana.

Samuli Paulaharjun Säätiön hallitus vuonna 2004

Äidinkielen lehtori Marjut Paulaharju (puheenjohtaja), kehittämispäällikkö Kristiina Salo (varapuheenjohtaja), toimitusjohtaja Arja Hissa, äidinkielen lehtori Minna Leppinen (säätiön sihteeri), Kurikan kaupunginhallituksen puheenjohtaja Juha Mikkilä, johtaja Sauli Paulaharju ja maanviljelijä Oiva Rinta-Kurikka.

Samuli Paulaharjun Säätiön valtuuskunta vuonna 2004 Professori Jouko Tuomisto

(puheenjohtaja), ylijohtaja Kalevi Kivistö, professori Pekka Laaksonen, tiedotuspäällikkö Marjo Timonen, Marjut Paulaharju (varapuheenjohtaja), kotiseutuneuvos Anelma Laurila, Minna Leppinen, Sauli Paulaharju, Oiva Rinta-Kurikka ja dosentti Osmo Rinta-Tassi.

KULTTUURI- JA PERINNETYÖHÖN ANNETUT RAHALAHJOITUKSET VUONNA 2003

Anhava Helena
Hämäläinen Esko, ins.tsto
Keinänen Marketta
Koski Elina
Paulaharju Jyri
Paulaharju Maijukka
Sainio Helena
Suorsa Matti ja Kaarina
Suorsa Olli